

UNIVERZITA KARLOVA
Katolická teologická fakulta

**METODY STAVEBNĚHISTORICKÉHO PRŮZKUMU A JEJICH
VYUŽITÍ PŘI POZNÁVÁNÍ SAKRÁLNÍ ARCHITEKTURY NA
PŘÍKLADECH KOSTELŮ NA SEVERNÍ MORAVĚ A VE SLEZSKU
VZNIKLÝCH OD POLOVINY 16. DO POLOVINY 17. STOLETÍ**

Mgr. Lucie AUGUSTINKOVÁ, Ph.D.

Praha 2022

Mgr. Lucie Augustinková, Ph.D.

Metody stavebněhistorického průzkumu a jejich využití při poznávání sakrální architektury na příkladech kostelů na severní Moravě a ve Slezsku vzniklých od poloviny 16. do poloviny 17. století

ANOTACE

Práce pojednává o výzkumu renesanční sakrální architektury v regionu severní Moravy a Slezska. Při poznávání konkrétního typu historických staveb byla zkoumána vhodnost a účinnost metod stavebněhistorického průzkumu. Na souboru kostelů ze severní Moravy a Slezska z doby mezi lety 1550–1650 byly aplikovány metody jako soubor výzkumných postupů SHP. Součástí práce je rovněž vlastní katalog renesančních kostelů autorky, který sestavila již pro disertaci, a nyní byl doplněn a modernizován. Různé metody stavebněhistorického průzkumu, a také metody příbuzných oborů byly tedy aplikovány na renesančních kostelech (a okrajově také dalších historických stavbách). Cílem práce bylo vybrat v konkrétní situaci nejvhodnější metodu nebo metody, aby bylo dosaženo výsledků s největší vypovídací hodnotou. Práce je určena studentům architektury, historie a památkové péče, aby získali znalosti, díky kterým by se v konkrétní situaci dokázali rozhodnout pro využití vhodné metody.

KLÍČOVÁ SLOVA

Stavebněhistorický průzkum, metody SHP, dějiny umění, dějiny staveb, archeologie, dendrochronologie, kostel, kaple, renesance, gotika

Dr Lucie Augustinková

The methods used in the building archaeology survey in research of sacral architecture in the examples of renaissance churches in Moravian Silesian region

ANNOTATION

This work deals with the research of the sacral architecture in the Renaissance age in the Moravian Silesian Region. Appropriateness and efficiency of Methodology of Building Archaeology Survey were probed during the research of a particular type of historical buildings. These methods were used in churches in the Moravian Silesian region built from 1550 till 1650. A part of the work is also a catalogue of these Renaissance churches from the author's dissertation which was completed and modernised then. The Renaissance churches (and peripherally other historical buildings) were researched by various ways of the Methodology of Building Archaeological Survey, and also by other methods, used in other affinity branches. The aim of this work was to choose the most suitable method (or methods) to receive the best result. The work is designed for education of students of architecture, history and historic preservation to receive necessary knowledge, thanks to which they might be able to decide and choose the most convenient methods for the essential research.

KEY WORDS

Building Archaeology Survey, Methodology of Building Archaeology Survey, History of art, Building history, Archaeology, dendrochronology, Church, Chapel, Renaissance, Gothic

SEZNAM ZKRATEK

AMB	Archiv města Brna
AMO	Archiv města Ostravy
DOO	Diecéze ostravsko - opavská
CHKO	Chráněná krajinná oblast
ČR	Česká republika
ČVUT	České vysoké učení technické v Praze
FA	Fakulta architektury
MÚ	Městský úřad
MB FM	Muzeum Beskyd Frýdek Místek
MNJ	Muzeum Novojičínska
MZA	Moravský zemský archiv
NA	Národní archiv
NPÚ, ú.o.p.	Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště
OM	Ostravské muzeum
ŘKFÚ	Římskokatolický farní úřad
SHP	stavebněhistorický průzkum
SOkA	Státní okresní archiv
STP	stavebnětechnický průzkum
SZMO	Slezské zemské muzeum v Opavě
VŠB-TUO	Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava
ZA	Zemský archiv Opava

Habilitační práce byla sestavena ve 2 verzích, které obsahují identický text, ale liší se obrazovým doprovodem. Plná verze (1) je určena pro prezenční studium v knihovně KTF UK. Druhá verze (2), vybavená méně obrázky, je určena pro běžné zařazení na internetových stránkách UK. Do verze pro internet nebyly zařazeny fotografie sakrálních interiérů s detailními pohledy na mobiliář, jehož prvky jsou movitými kulturními památkami a také fotografie a skeny z majetku institucí, u nichž nebyla zajištěna autorská práva ke zveřejnění na internetu.

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerá literatura a zdroje, z nichž jsem během vypracovávání habilitační práce čerpala, uvádím v seznamu použité literatury a zdrojů.

V Ostravě, 28. 4. 2022

.....
Mgr. Lucie AUGUSTINKOVÁ, Ph.D.

Poděkování za vstřícný postoj při zpřístupňování sakrálních staveb včetně jejich doprovodných prostor náleží biskupovi diecéze Ostravsko-opavské Mons. Františku Václavu Lobkowiczovi, OPraem, apoštolskému administrátoru Mons. Martinu Davidovi a zaměstnancům DOO, dále představitelům farností v zájmovém území, představitelům MÚ Klimkovice, MÚ Bílovec, OÚ Štítina a OÚ Litultovice.

Dále děkuji pracovníkům archivů, zvláště ZAO a AMO, za pomoc při orientaci v heuristice pramenů k sakrálním stavbám. Za poskytnutí srovnávacích materiálů děkuji pracovníkům Ostbayerische Technische Hochschule Regensburg. Za cenné metodické připomínky děkuji pracovníkům KTF UK v Praze, dále P. Petru Okapalovi, a rovněž kolegům ze Sdružení pro stavebněhistorický průzkum, z.s.

Obsah

1. ÚVOD	7
1.1. VYMEZENÍ TÉMATU	7
1.2. SOUBOR RENESANČNÍCH KOSTELŮ SEVERNÍ MORAVY A SLEZSKA JAKO MATERIÁL PRO SLEDOVÁNÍ METOD VÝZKUMU	10
2. METODY VÝZKUMU A JEJICH VYUŽITELNOST	18
3. METODY POUŽÍVANÉ PŘI STAVEBNĚHISTORICKÉM PRŮZKUMU	19
3.1. SMYSL ZKOUMÁNÍ RENESANČNÍCH KOSTELŮ	19
3.2. RENESANČNÍ KOSTELY JAKO BADATELSKÉ TÉMA.....	20
3.3. ZKOUMÁNÍ RENESANČNÍCH KOSTELŮ SDRUŽENÝMI METODAMI SHP	20
3.4. ARCHIVNÍ BĀDÁNÍ A ZPRACOVÁNÍ DĚJIN OBJEKTU	21
3.5. ZKOUMÁNÍ STAVBY SAMOTNĚ.....	44
3.5.1. Zkoumání stavby samotné.....	46
3.5.2. Metody pro dokumentaci vybraných modelových situací a jejich výsledky.....	47
3.5.3. Vyhodnocování podkladů a stavby	60
3.5.4. Formální analýza a analýza konstrukce	62
3.5.5. Využití metod a postupů SHP a souvisejících oborů	65
3.5.6. Využití digitálních zdrojů a využití metod počítačového modelování při SHP	74
3.5.7. Finální vyhodnocení.....	77
3.6. DRUHY STAVEBNĚHISTORICKÉHO PRŮZKUMU	78
4. PODÍL METOD NA VÝZKUMU STAVEBNÍHO VÝVOJE	82
5. VÝVOJ POZNÁNÍ KOSTELA SV. VÁCLAVA V MORAVSKÉ OSTRAVĚ V ZÁVISLOSTI NA VYUŽITÝCH METODÁCH JAKO PŘÍKLAD ROZŠÍŘOVÁNÍ A PROMĚN STAVU ZNALOSTÍ O SAKRÁLNÍ STAVBĚ (komplexní případová studie).....	91
6. ZÁVĚR.....	108
Literatura	111
Přílohy	119
Profesní životopis	120

1. ÚVOD

1.1. VYMEZENÍ TÉMATU

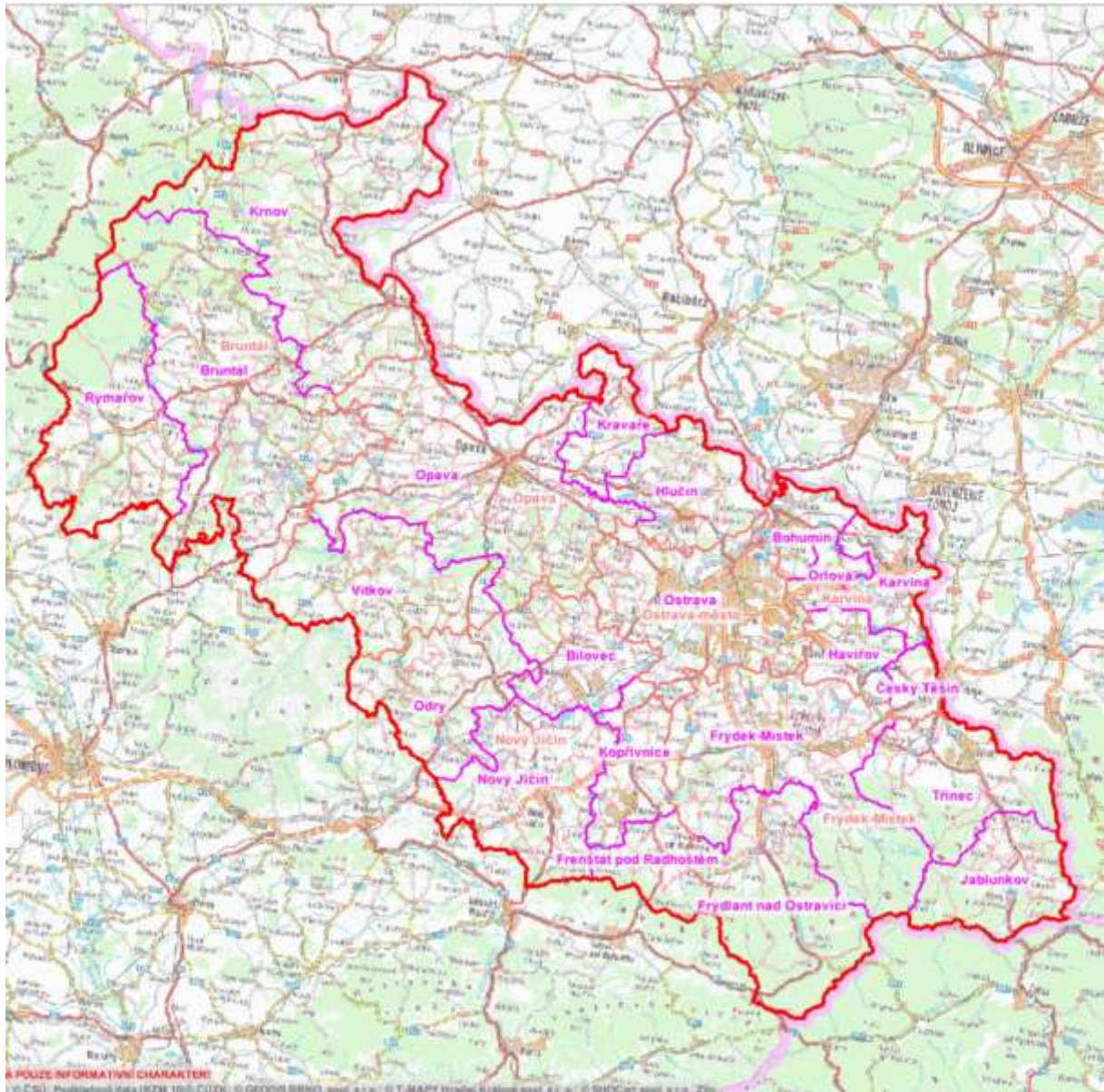
Hlavním cílem práce je na základě praktického ověření definovat, které metody poskytují nejvhodnější aparát pro výzkum renesančních kostelů ve zvoleném území, a posoudit, které metody (či jejich kombinace) přinášejí nejkomplexnější výsledky.

Záměrem habilitační práce je pojmenovat badatelské postupy využitě na konkrétních sakrálních objektech a zjistit, který vědecký postup či kombinace těchto metod přinese pro konkrétní typ historické stavby nejpřínosnější výsledky pro celistvou představu o stavebním vývoji těchto budov.

Předložený spis tematicky navazuje na doktorskou disertační práci obhájenou na FA ČVUT v roce 2014¹ a precizuje metodickou stránku pohledu na problém, tj. výzkum sakrální architektury souborem metod stavebněhistorického průzkumu (SHP) a jejich využití v získávání komplexního pohledu na tyto stavby bádáním dalších relevantních disciplín.

Zvolené metody výzkumu jsou využívány a kombinovány při komplexním výzkumu renesanční sakrální architektury dnešního Moravskoslezského kraje (obr. 1). Výhodou tohoto přístupu je míra zachování zvoleného materiálu a ne příliš velká typologická variabilita. Nevýhodou je naopak jeho malá probádanost, zejména ve srovnání se stejně starými kostely v severních, středních nebo východních Čechách.

¹ Lucie AUGUSTINKOVÁ, *Podoby sakrální architektury ve 2. pol. 16. a na poč. 17. století v Moravskoslezském kraji*, Ostrava 2013. Doktorská disertační práce FA ČVUT v Praze.

Obr.1 Moravskoslezský kraj – vymezení v roce 2013. Převzato z www.msk.cz.

Příklady jsou ukazovány hlavně na fondu **sakrální architektury severní Moravy a Slezska**, protože se dá navazovat na poznání dosažené ve zmiňované disertaci. Ze správního hlediska je území vymezeno dnešním Moravskoslezským krajem a v oblasti církevní správy jde o podstatnou část území Ostravsko-opavské diecéze (obr. 2) zřízené v roce 1997.²

² Rudolf ŽÁČEK a kol., *Ostravsko-opavská diecéze. Kořeny a souvislosti*, Opava 2011.

Obr. 1 Územní diecéze ostravsko-opavské – rozdělení na děkanství (bez zřetele na historickou hranici mezi Moravou a Slezskem). Převzato z publikace R. ŽÁČEK a kol.: Ostravsko-opavská diecéze. Kořeny a souvislosti.

Jedná se tu o typologicky relativně homogenní skupinu staveb, náležející dnes ve většině případů stejnému majiteli. Tím je eliminován problém v přístupu do objektů, což znamená konzistentní prostředí pro badatelské návštěvy i získávání povědomí veřejnosti o těchto stavbách. Z popsaných důvodů je fond sakrální architektury na severní Moravě a ve Slezsku vhodnější pro metodologický výzkum než například měšťanské domy, majetkově rozložené mezi řadu jednotlivců a společností. Sakrální architektura renesance tak nabízí početnější příklady pro srovnávání, než kupříkladu stejně staré industriální objekty.

Cílovými skupinami předložené práce jsou vysokoškolští studenti různých studijních stupňů v oborech architektura, stavitelství, dějiny umění či dějiny kultury a jejich odvětví, obecně oborů, jejichž absolventi nějakým způsobem participují na péči o tento typ historických staveb, ať už při procesech projekce, obnovy či rozhodování o nich, což se týká i technických administrátorů a duchovních správců farností a jiných církevních subjektů a správních celků. Předložené teze mohou být také využity v dalším vzdělávání kvalifikovaných pracovníků památkové péče, představují jakýsi průzkumnický přesah pohledu na problém.

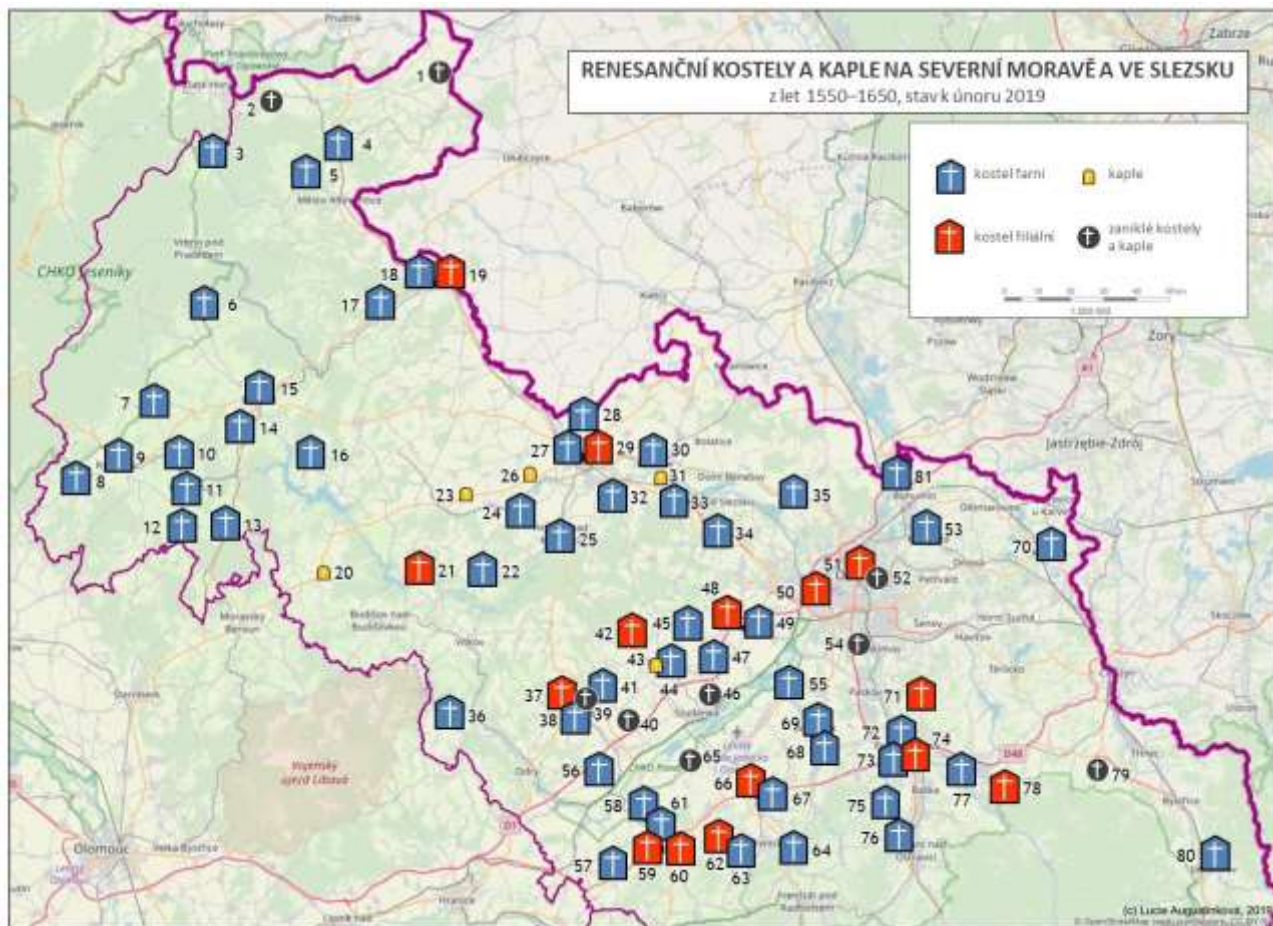
1.2. SOUBOR RENESANČNÍCH KOSTELŮ SEVERNÍ MORAVY A SLEZSKA JAKO MATERIÁL PRO SLEDOVÁNÍ METOD VÝZKUMU

Pro zkoumání zvoleného badatelského problému – sledování metod pro výzkum historických staveb byly vybrány renesanční kostely a kaple severní Moravy a českého Slezska, pocházející zhruba z let 1550–1650 (obr. 3). Zkoumány byly dochované stavby na zvoleném území a také ty objekty, jejichž pramenná báze měla velkou výpovědní hodnotu. Jedná se o stavby, pro něž byly například dochovány velmi popisné veduty, podrobné verbální informace nebo se existence a podoba kostela dala doložit z několika druhů pramenů.

V této kapitole jsou zvolené kostely zapsány do tabulky i se základními charakteristikami a vymezením dochovaných staveb a jejich částí ze zvoleného období a území, na jejichž základě bylo možno vytvořit mapu sledovaných objektů.

Zvolené kostely jsou pak dále rozpracovány v katalogu, jehož základ tvoří zmiňovaná disertační práce.³ Katalog byl revidován a doplněn o novou literaturu a nová poznání tak aby odrážel současnou úroveň znalostí o daných stavbách. Katalog vybraných sakrálních staveb obsahuje textové a obrazové informace k jednotlivým objektům. Jeho položky dostaly abecední řazení a čísla odkazu na mapu. Katalog je přiložen k habilitaci jako samostatný svazek.

³ Lucie AUGUSTINKOVÁ, *Podoby sakrální architektury ve 2. pol. 16. a na poč. 17. století v Moravskoslezském kraji*, Ostrava 2013. Doktorská disertační práce FA ČVUT v Praze.

Obr. 3 Kostely severní Moravy a Slezska z 2. poloviny 16. a počátku 17. století. Mapa: ve spolupráci s katedrou geoinformatiky UP v Olomouci.

Tab. 1 Kostely z doby od poloviny 16. do poloviny 17. století na severní Moravě a v Českém Slezsku.

Objekt	Kategorie církevního využití	Dochovanost autentické konstrukce ze sledované doby	Rozsah dochování autentických konstrukcí	Typ prostorového uspořádání	Hlavní využití	Souřadnice	Číslo na mapě
Andělská Hora (BR) , kostel Nanebevzetí P. Marie	Farní kostel	Ano	Částečně dochováno, přestavěno	Kostel sjednoceného půdorysu	Kostel	50.0599533N 17.3896319E	6
Bartošovice (NJ) , kostel sv. Petra a Pavla	Farní kostel	Ne	Ze sledovaného období dochovány jen náhrobky, 1905–06 nahrazeno novobarokní novostavbou	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.6708161N 18.0523839E	65
Bílovec (NJ) , farní kostel sv. Mikuláše	Farní kostel	Ano	Částečně dochováno, přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.7577728N 18.0168633E	44
Bílovec (NJ) , špitální kaple	-	Ano	Částečně dochováno, přestavěno	Kaple s polygonálním presbytářem	Koncertní a obřadní síň	49.7558700N 18.0134403E	43
Bílovec – Lubojaty (NJ) , kostel sv. Jiří	Farní kostel	Ano	Částečně dochováno, přestavěno	Podélný kostel s ortogonálním presbytářem	Kostel	49.7804644N 18.0489722E	45
Bílovec – Stará Ves (NJ) , filiální kostel sv. Jakuba	Filiální kostel	Ano	Částečně dochováno, přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.7729758N 17.9718194E	42
Bohumín – Starý Bohumín (KA) , farní kostel Narození P. Marie	Farní kostel	Ano	Částečně dochováno, přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem a bočními kaplemi	Kostel	49.9204103N 18.3301756E	81
Brantice (BR) , farní kostel Nanebevzetí P. Marie	Farní kostel	Ano	Částečně dochováno, přestavěno	Kostel sjednoceného půdorysu	Kostel	50.0631817N 17.6280169E	17
Bravantice (NJ) , farní kostel sv. Valentina	Farní kostel	Ano	Částečně dochováno, přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.7575967N 18.0829572E	47
Bruntál (BR) , farní kostel Nanebevzetí P. Marie	Farní kostel	Ano	Částečně dochováno, přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.9893647N 17.4662878E	15
Brušperk (FM) , Kostel sv. Jiří	Farní kostel	Ano	Částečně dochováno, přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem a bočními kaplemi	Kostel	49.6997789N 18.2258569E	69
Břidličná (BR) , kostel Tří králů	Farní kostel	Ano	Částečně dochováno, přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.9125258N 17.3677056E	10
Dolní Moravice (BR) , kostel sv. Jakuba St.	Farní kostel	Ano	Částečně dochováno, přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.9769933N 17.3216636E	7

Dvorce (BR) , hřbitovní kaple sv. Kateřiny	Hřbitovní kaple	Ano	Částečně dochováno, přestavěno	Podélný kostel s ortogonálním presbytářem	Kostel	49.8346156N 17.5523133E	20
Fryčovice (FM) , kostel Nanebevzetí P. Marie	Farní kostel	Ano	Částečně dochováno, přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.6797022N 18.2266706E	68
Frýdek-Místek, Frýdek (FM) , farní kostel sv. Jana Křtitele	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.6864122N 18.3488633E	72
Frýdek-Místek – Frýdek (FM) , filiální kostel sv. Jošta	Filiální kostel	Ano	Dochováno s drobnými změnami	Kostel sjednoceného půdorysu	Kostel	49.6838886N 18.3531161E	74
Frýdek-Místek – Místek (FM) , farní kostel sv. Jakuba,	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.6761158N 18.3414036E	73
Frýdek-Místek – Skalice (FM) , farní kostel vs. Martina	Farní kostel	Ano	Prodlouženo v klasicismu	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.6520222N 18.4195714E	77
Fulnek (NJ) , bratrský sbor	-	Ano	Přestavěno na obytný dům	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Výstavní a koncertní síň	49.7128358N 17.9054514E	38
Fulnek (NJ) , <i>Töpferkirchel</i>	-	Ne	Zbořeno koncem 18. Století	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	-	49.7171389N 17.9067711E	39
Fulnek – Děrné (NJ) , kostel sv. Petra a Pavla	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s ortogonálním presbytářem	Kostel	49.7264972N 17.9263233E	41
Fulnek – Jerlochovice (NJ) , Kostel Narození P. Marie	Filiální kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.7143231N 17.8921903E	37
Heřmanovice (BR) , farní kostel sv. Ondřeje	Farní kostel	Ano	Z renesanční fáze dochována věž	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	50.1935731N 17.4022364E	3
Hlučín (OP) , kostel sv. Jana Křtitele	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.8958989N 18.1860031E	35
Horní Město (BR) , kostel sv. Máří Magdaleny	Farní kostel	Ano	Dostavěno a přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.9101375N 17.2143850E	8
Hradec nad Moravicí (OP) , Farní kostel sv. Petra a Pavla	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel	Kostel	49.8662867N 17.8758497E	25
Jablunkov (FM) , kostel Božího Těla	Farní kostel	Ano	Ze sledované fáze dochována loď a věž	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.5771825N 18.7647167E	80
Janov (BR) , kostel Nejsvětější Trojice	Farní kostel	Ne	Nahrazen barokní novostavbou	-	Kostel	50.2470608N 17.4809306E	2
Karviná – Fryštát (KA) , kostel	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním	Kostel	49.8534981N	70

Povýšení sv. Kříže				presbytářem a kaplemi		18.5399619E	
Klimkovice (OV) , farní kostel sv. Kateřiny	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.7862083N 18.1309956E	49
Klimkovice (OV) , hřbitovní kostel Nejsvětější Trojice	-	Ano	Dochováno s drobnými změnami	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Výstavní a obřadní síň	49.7882053N 18.1250825E	48
Kopřivnice – Vlčovice (NJ) , farní kostel Všetech Svätých	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.5903239N 18.1912478E	63
Kravaře (OP) , kostel sv. Bartoloměje	Farní kostel	Ano	Ze sledované fáze dochována věž	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.9326394N 18.0041075E	30
Krnov (BR) , kostel sv. Martina	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	50.0905217N 17.7013906E	18
Krnov (BR) , minoritský klášter s kostelem Narození P. Marie	Klášterní kostel	Ano	Ze sledované doby dochována je částečná přestavba	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	50.0896344N 17.7058514E	19
Kružberk (OP) , hřbitovní kostel sv. Petra a Pavla	Filiální kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s ortogonálním presbytářem	Kostel	49.8286172N 17.6839642E	21
Kujavy (NJ) , kostel sv. Michala	Farní kostel	Ne	Nahrazeno klasicistní novostavbou	-	Kostel	49.7078689N 17.9665489E	40
Litultovice (OP) , zámecká kaple	-	Ano	Dochována zámecká kaple bez mobiliáře	Pravouhlá kaple s prostorem ve věžici	Výstavní místnost	49.9035756N 17.7479386E	23
Lomnice u Rýmařova (BR) , farní kostel sv. Jiří	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.8755311N 17.4168381E	13
Město Albrechtice, m. č. Hynčice u Krnova (BR) , kostel sv. Mikuláše	Farní kostel	Ano	Dochována věž	Podélný kostel	Kostel	50.1798131N 17.5296692E	5
Metylovice (FM) , kostel Všetech svätých	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel	Kostel	49.6134467N 18.3355117E	76
Mokré Lazce (OP) , kostel sv. Jana Křtitele	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel	Kostel	49.9046486N 18.0299386E	33
Moravskoslezský Kočov (BR) , kostel sv. Michala	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel	Kostel	49.9531636N 17.4382708E	14
Nový Jičín (NJ) , filiální kostel Nejsvětější Trojice	Hřbitovní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.5917103N 18.0121708E	59
Nový Jičín (NJ) , farní kostel Nanebevzetí P. Marie	Farní kostel	Ano	Dochována renesanční věž	Věž	Kostel	49.5947994N 18.0124581E	61

Nový Jičín – Žilina (NJ) , filiální kostel sv. Mikuláše	Filiální kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.5873444N 18.0267975E	60
Opava (OP) , konkatedrála Nanebevzetí P. Marie	Konkatedrála	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem a kaplemi	Kostel	49.9387394N 17.9007650E	27
Opava (OP) , kostel sv. Ducha s minoritským klášterem	Klášterní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný klášterní kostel	Kostel	49.9362675N 17.9046306E	29
Opava (OP) , kostel sv. Václava s dominikánským klášterem	-	Ano	Dochováno bez závěru presbytáře	Podélný klášterní kostel	Výstavní a koncertní síň	49.9402222N 17.9035528E	28
Osoblaha (BR) , farní kostel sv. Máří Magdaleny	-	Ne	1962 zbořeno	Podélný kostel	-	50.2736803N 17.7144189E	1
Ostrava – Hrabová (OV) , farní kostel sv. Kateřiny	Farní kostel	Ne	Dřevěný originál vyhořel 2002, 2004 nahrazen kopíí	Podélný kostel	kostel	49.7742681N 18.2802378E	54
Ostrava – Moravská Ostrava (OV) , filiální kostel sv. Václava	Filiální kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem a kaplemi	Kostel	49.8358206N 18.2950119E	51
Ostrava – Nová Ves (OV) , filiální kostel sv. Bartoloměje	Filiální kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.8144217N 18.2252619E	50
Ostrava – Slezská Ostrava (OV) , kostel sv. Jiří	-	Ne	Zbořeno ve 20. století	Podélný kostel	-	49.8312042N 18.3030658E	52
Palkovice (FM) , kostel sv. Jana Křtitele	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.6362214N 18.3198328E	75
Příbor (NJ) , farní kostel Narození P. Marie	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem a kaplemi	Kostel	49.6394650N 18.1453950E	67
Příbor (NJ) , kostel sv. Kříže	Filiální kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.6407622N 18.1451933E	66
Radkov (OP) , kostel Narození P. Marie	Farní kostel	Ano	1777 prodlouženo	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.8269689N 17.7701694E	22
Raduň (OP) , kostel Nejsvětější Trojice	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem, rovněž opevněný kostel	Kostel	49.8930081N 17.9440031E	32
Razová (BR) , farní kostel archanděla Michaela	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.9315981N 17.5339750E	16
Rychvald (KA) , farní kostel sv. Anny	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.8648947N 18.3762233E	53

Rýmařov (BR) , farní kostel sv. Michala	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem a kaplemi	Kostel	49.9327539N 17.2719147E	9
Rýžoviště (BR) , farní kostel sv. Jana Křtitele	Farní kostel	Ano	Renesanční věž	Podélný kostel	Kostel	49.8744919N 17.3598953E	12
Sedliště (FM) , filiální kostel Všech svatých	Filiální kostel	Ano	Upraveno	Podélný kostel	Kostel	49.7184369N 18.3675669E	71
Slavkov (OP) , zámecká kaple	-	Ano	Dochována zámecká kaple bez mobiliáře	Pravouhlá kaple	Výstavní místnost	49.9208806N 17.8330797E	26
Spálov (NJ) , kostel sv. Jakuba Většího	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.7045850N 17.7227947E	36
Stará Ves nad Ondřejnicí (OV) , kostel sv. Jana Křtitele	Farní kostel	ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.7306061N 18.1867375E	55
Starý Jičín (NJ) , kostel sv. Václava	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Kostel sjednoceného půdorysu	Kostel	49.5778192N 17.9613961E	57
Studénka (NJ) , kostel sv. Bartoloměje	Farní kostel	Ne	Nahrazeno novogotickou zděnou stavbou	Podélný kostel	Kostel	49.7275539N 18.0775297E	46
Suchdol nad Odrou (NJ) , kostel Nejsvětější Trojice	Farní kostel	Ano	Dochováno s drobnými změnami	Kostel sjednoceného půdorysu	Kostel	49.6556394N 17.9298733E	56
Šenov u Nového Jičína (NJ), kostel sv. Martina	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s ortogonálním presbytářem	Kostel	49.6203278N 17.9905442E	58
Štáblovice (OP) , kostel sv. Vavřince	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel	Kostel	49.8799514N 17.8189872E	24
Štítina (OP) , kaple sv. Máří Magdaleny	Kaple	Ano	Dochováno s minimálními změnami	Kaple sjednoceného půdorysu	Památka zpřístupněná k občasným prohlídkám	49.9174919N 18.0109511E	31
Štramberk (NJ) , zvonice jako relikv kostela	-	Ano	Dochována starší renesančně přestavěná věž	Kostelní a strážní věž	Památka zpřístupněná k občasným prohlídkám	49.5910681N 18.1158489E	63
Štramberk – Tannendorf (NJ) , kostel sv. Kateřiny	Filiální kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s ortogonálním presbytářem	Kostel	49.5943719N 18.0961556E	62
Třinec – Guty (FM) , kostel Božího	-	Ne	Dřevěný originál vyhořel 2. 8. 2017	Podélný kostel	-	49.6627550N	79

Těla						18.5994550E	
Třemešná (BR) , farní kostel sv. Šebestiána	Farní kostel	Ano	Dochována renesanční věž	Věž	Kostel	50.2033400N 17.5744158E	6
Velká Polom (OV) , kostel sv. Václava	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.8645664N 18.0936433E	34
Velká Štáhle (BR) , farní kostel Nejsvětější Trojice	Farní kostel	Ano	Přestavěno	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.9308081N 17.3569347E	11
Vyšní Lhoty – Prašivá (FM) , kostel sv. Antonína Paduánského	Poutní kostel	Ano	Kostel vyjma sakristie	Podélný kostel s polygonálním presbytářem	Kostel	49.6367103N 18.4826031E	78

2. METODY VÝZKUMU A JEJICH VYUŽITELNOST

Na příkladu **sakrálních staveb** situovaných v **Moravskoslezském kraji** byla sledována **aplikace** souboru **metod** využívaných SHP, práce historie, umělecké historie a souvisejících oborů a byly posuzovány výsledky, jimiž SHP přispělo ke komplexnímu poznání jednotlivých staveb nebo pomohlo poznání dalších oborů. Byly sledovány přesahy metod mezi historií a SHP.

Jako zkoumaný materiál byl využit soubor kostelů, vybraný ve zmiňované disertaci.⁴ Katalog kostelů byl revidován a doplněn. Rovněž byla aktualizována katalogová hesla jednotlivých lokalit a doplněna o poznatky dosažené od roku 2013, aby katalog jako soubor příkladů pro metodické bádání nezastaral.

Dále byly využity modelové příklady z jiných SHP, tedy mimo katalog zvolených příkladů časově renesančních kostelů, pokud měly tyto příklady výpovědní hodnotu pro využití a kombinaci metod stavebněhistorického průzkumu.

Sakrální architektura bývá předmětem hlavně bádání historického a uměleckohistorického, které přináší výsledky a premisy sui generis. Stavebněhistorický průzkum je souborem metodických přístupů a může potvrdit či korigovat závěry a hypotézy užitím dalších metod práce. Ověření efektivity těchto metod pro posun poznání sakrální architektury od poloviny 16. do poloviny 17. století je těžištěm této práce.

⁴ Lucie AUGUSTINKOVÁ, *Podoby sakrální architektury ve 2. pol. 16. a na poč. 17. století v Moravskoslezském kraji*. Ostrava 2013. Disertační práce FA ČVUT v Praze.

3. METODY POUŽÍVANÉ PŘI STAVEBNĚHISTORICKÉM PRŮZKUMU

3.1. SMYSL ZKOUMÁNÍ RENESANČNÍCH KOSTELŮ

Sakrální objekty mají nesporné kulturní, historické, architektonické a jiné hodnoty a povětšinou jde o historické stavby vyššího stáří. Primární důvody ke zkoumání kostelů metodami historických věd jsou tak jednoznačné.

Sakrální objekty bývají odedávna v centru zájmu místních patriotů, návštěvníků památek i badatelů, neboť se velmi často jedná o stavby, náležející k nejstarším ve městech a obcích. (Bohužel zájem památkářské, vlastivědné a jiné literatury ale automaticky neznamená, že jde o stavby do hloubky poznané.) Kostely a kaple mívají **shodného majitele**,⁵ což je pro výzkum skupiny historických staveb výhodné, odpadne totiž množství administrativy spojené s komunikací s množstvím majitelů. Ovšem zkoumání typologických, konstrukčních či jiných skupin historických staveb je velmi přínosné, neboť významně posouvá znalost takového celku.⁶

Významným impulsem ke zkoumání skupiny staveb bývá často míra ohroženosti konstrukcí. Ostatně i zintenzivnění výzkumu a také v neposlední řadě požární ochrany historických dřevěných konstrukcí sakrálních staveb se odvíjí od zničení 2 dřevěných, shodou okolností původem renesančních kostelů na sledovaném území (Třinec-Guty a Ostrava-Hrabová) za posledních 20 let.

⁵ Na sledovaném území jde o většinu kostelů ve vlastnictví římskokatolické církve. Pouze několik sakrálních objektů má na sledovaném území jiného majitele, ovšem i tady je situace zjednodušena o to, že jde většinou o správní jednotky (např. kostel Nejsvětější Trojice v Klimkovicích patří městu Klimkovice, stejně tak špitální kaple sv. Bílovců náleží městu Bílovec).

⁶ Dobrým příkladem podobně podmíněným jsou historické krovy ve městě Chebu systematicky zkoumané Michala Panáčkem a kolektivem dalších autorů. V práci o krovech pozitivně působila jistě podobná okolnost jako u sledovaných u renesančních kostelů, a to že většina objektů zde má stejného vlastníka – město Cheb.

Renesanční kostely na sledovaném území náleží starším zdejším dochovaným stavbám. Románských a raně gotických památek (na rozdíl například od střední a jižní Moravy) je zde, zřetelně méně. Právě proto jsou již renesanční kostely na sledovaném území na výsluní bádání o dějinách architektury.

3.2. RENESANČNÍ KOSTELY JAKO BADATELSKÉ TÉMA

Výzkum renesančních kostelů se samozřejmě děje z úhlu mnoha oborů. Kostely jsou předmětem bádání historického, sociologického, architektonického a dalších oborů. Kontext doby asi nejlépe registrují kulturní dějiny. Patrně nejvhodnějším souborem metod, jímž mohou být zkoumány renesanční kostely jako architektonická díla, a z něhož mohou dále vycházet nejen výše vyjmenované disciplíny, ale i řada dalších oborů, jsou metody stavebněhistorického průzkumu. Zjednodušeně se dá konstatovat, že se jedná o interdisciplinární snažení, při kterém je různými metodami zkoumán jeden objekt – historická stavba, ve sledovaném případě renesanční kostel. A právě výsledky SHP jsou zase dále využitelné ostatními obory.

3.3. ZKOUMÁNÍ RENESANČNÍCH KOSTELŮ SDRUŽENÝMI METODAMI SHP

Objektem bádání byl soubor kostelů v Moravskoslezském kraji z doby mezi lety 1550-1650, popsany a zdokumentovaný v příloženém katalogu. Poznání staveb zařazených do katalogu bylo aktualizováno a precizováno.⁷ Kostely byly zkoumány spektrem postupů, které vychází z metod stavebněhistorického průzkumu.⁸ Předložený soupis kostelů je doplněn o aktualizovaný přehled metod, uvedený v aktuální **metodice** doporučené **pro stavebněhistorický průzkum**. Velmi podstatný kontext a srovnání tu skýtají základní příručky k metodice SHP ze zahraničí.⁹ Cílem aplikace uvedených metod je pak v obecné rovině řečeno komplexní poznání stavebního vývoje stavby (souboru staveb). Výsledky tohoto snažení přináší

⁷ Zvláště v posledních letech, kdy došlo k velkému rozvoji a také širšímu využívání zobrazovacích metod, začaly být i ve výzkumu historické architektury aplikovány moderní metody, jako je například laser scanning a další postupy,

⁸ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*, Praha 2015. Před vydáním uvedené metodiky byla jako metodické materiály používána předchozí vydání této metodiky. Petr MACEK, *Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum*. Příloha časopisu *Zprávy památkové péče* 1997, roč. 57, Praha: Státní ústav památkové péče. Odborné a metodické publikace 14. Petr MACEK, *Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum*. Příloha časopisu *Zprávy památkové péče* 2001, roč. 61. 2: doplněné vydání Praha: JALNA 2001. Odborné a metodické publikace 23..

⁹ Konrad BEDAL, *Historische Hausforschung. Eine Einführung in die Arbeitsweise, Begriffe und Literatur*. Bad Windsheim 1993. Georg Ulrich GROßMANN, *Einführung in die historische Bauforschung*. Darmstadt 1993. Georg Ulrich GROßMANN, *Einführung in die historische und kunsthistorische Bauforschung*. Darmstadt 2010.

soubor informací, potřebných při výkonu památkové péče, v osvětové činnosti a zvláště dalšími vědními obory.¹⁰ Právě využitelnost poznatků získaných metodami SHP v příbuzných vědních oborech et vice versa je základním tématem předložené studie.

Ne vždy jsou ovšem pro zpracování standardního SHP ideální podmínky, aby mohl být sestaven v plném rozsahu. O nezbytnosti **archivní rešerše** při zpracování standardního SHP není pochyb. Pouze v situacích, kdy je pro poznání historické stavby vyhrazen omezený čas, omezené kapacity nebo omezené zdroje, má smysl realizovat alespoň **operativní dokumentaci** s různou mírou vyhodnocení a ponechat závěrečnou interpretaci na vhodnější dobu.¹¹ Pro zpracování použitelné operativní historických staveb byla rovněž sestavena doporučená **metodika**.¹² Metody operativní dokumentace byly rovněž využívány při výzkumu sledované skupiny staveb. Minimálně se jednalo ve všech případech stojících staveb o obrazový záznam, realizovaný nejčastěji jako fotodokumentace, případně nákres náleзовé situace.

Záměrem práce bylo rovněž pokusit se podrobněji vymezit metody a jednotlivé fáze SHP a navrhnout jejich systemizaci. Vzhledem k různorodosti zkoumaného objektu, jakým je historická stavba, byly metody rozděleny podle více kritérií. Jednalo se hlavně o kritéria časová (fáze prací na SHP) a kritéria věcná, která jsou závislá na charakteru objektu bádání. Historická stavba totiž dosahuje i v jedné typologické skupině, kterou jsou v tomto případě kostely, velké variační šíře. Při výzkumu kostelů je nezbytné disponovat kromě znalostí liturgie¹³ a jejího vývoje i základní orientací v dalších oborech. To vyžaduje důkladné znalosti vývoje historických konstrukcí a další konkrétní specializace, například ve fortifikační architektuře minulosti. Také zde totiž dochází k prolnutí typů historických staveb. Dokladem je na zkoumaném území například Raduň, průkazný případ opevněného kostela, dosud známé jediné dochované kostelní stavby ze sledované doby na vybraném území s postižitelnými fortifikačními rysy.

V následujícím textu jsou zvláště pojmenovány metody a fáze práce na archivním bádání jako samostatné části SHP. V dalších kapitolách jsou rozpracovány metody a fáze prací na výzkumu stavby samotné.

3.4. ARCHIVNÍ BÁDÁNÍ A ZPRACOVÁNÍ DĚJIN OBJEKTU

Velmi významnou a pro standardní SHP nezbytnou součástí je historický a archivní výzkum, jehož výsledkem je **archivní rešerše**. Toto archivní bádání má na rozdíl od obecných dějin či různě zaměřených historických textů¹⁴ jeden předmět,

¹⁰ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 9.

¹¹ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 9.

¹² Jiří BLÁHA – Vít JESENSKÝ – Petr MACEK – Vladislav RAZÍM – Jan SOMMER – Jan VESELÝ, *Operativní průzkum a dokumentace historických staveb*. Praha 2005.

¹³ Pavel KOPEČEK, *Fundamentální liturgika. Křesťanské slavení, teologie, historie a pastore*. Olomouc 2020.

¹⁴ Kolektiv autorů, *Úvod do studia dějepisu 1*. Brno 2014, s. 64 – 91.

kterým je historická stavba, případně u SHP jiných než standardních například urbanistický celek či část budovy. Charakteru zkoumaného tématu je třeba přizpůsobit metody bádání, respektive promyšleně zvolit, které vedou k co nejširšímu poznání historické stavby. Autor archivní rešerše proto postupuje v takto cíleném bádání obvykle diachronně, tj. sleduje změny v jistém časovém období a postupuje souběžně s časovou osou.¹⁵

Úkolem archivního bádání je tedy nalezení a zpracování podkladů pro stavebního historika jako autora stavební části SHP. Specializovaný historik či archivář sestavuje archivní rešerši, v níž popíše dějiny objektu. Velmi důležité je sledovat proměny vlastnictví objektu a shromáždit informace o relevantním stavebním dění. Velmi výhodná je při sestavování archivní rešerše a stavebního vývoje objektu spolupráce archiváře a stavebního historika, i když ne vždy je dosaženo těchto ideálních podmínek.¹⁶

Archivní rešerše musí odrážet stav aktuálního bádání a znalostí o objektu. Zvláště lokální dějiny a vlastivědné texty se v současné době velmi rozvíjejí, což je třeba zohlednit. Pokud je z různých důvodů nutné pracovat se staršími badatelskými výstupy, je zapotřebí výsledky aktualizovat.

Historik či archivář zpracovávající rešerši vytváří představu o předmětu bádání – historické stavbě na základě dalších pramenů,¹⁷ tedy všech ostatních mimo stavbu samotnou, což je naopak úkolem stavebního historika. Proto je pro výslednou interpretaci syntéza poznání dosaženého na základě archiválií a poznatků ze stavby tak důležitá. Jako vhodné se jeví předestřít poznatky včetně jejich původce, tedy jako příhodný přístup se tu jeví konstatování typu: Wolny píše, že... než prosté neodkazované tvrzení, že kostel například pochází z 13. století. Velkým problémem se v tomto typu prezentace bádání ukazují kumulované poznámky, kdy ke strukturované tezi vede jeden odkaz, tvořený mnoha publikacemi. U některých historiků či archivářů se při zpracování archivního průzkumu projevují pokusy o přímé definování konkrétní podoby zkoumané stavby v minulosti,¹⁸ což se po metodické stránce jeví jako slepá cesta, neboť bez konfrontace s poznatky ze stavby in situ dochází ke značně zkresleným výsledkům.

Archivní rešerše bývá někdy charakterizována jako nalézání podkladů pro stavebněhistorické bádání, které pak archivní prameny interpretuje. Ve skutečnosti je podstata archivní rešerše pro SHP složitější. Rozhodně jde o svěbytný výzkum, jehož autor využívá mnoha metod historické práce, aby z dostupných pramenů sestavil co nejplastičtější obraz k dějinám stavby.¹⁹ Jeho interpretace se týkají hlavně pramenů samotných, tj. pokouší se je např. datovat, autorsky přiřadit, nebo identifikovat.

¹⁵ Kolektiv autorů, *Úvod do studia dějepisu* 1. Brno 2014, s. 64-91.

¹⁶ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*, Praha 2015, s. 17-18.

¹⁷ Kolektiv autorů, *Úvod do studia dějepisu* 1. Brno 2014, s. 29-44.

¹⁸ Antonín GRŮZA, Hradec nad Moravicí – k současnému stavu poznání jeho nejstarší historie. Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě 2009, s. 126-141. V archivní rešerši tak omylem došlo k lokalizaci západního křídla zámku do prostoru příkopu.

¹⁹ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 154-157.

Interpretace se tedy týká škály pramenů, jimiž se archivář zabývá – tedy zvláště pramenů písemných a zčásti obrazových, i když obrazové prameny obvykle interpretují jak archiváři, tak stavební historikové podle svého zaměření.

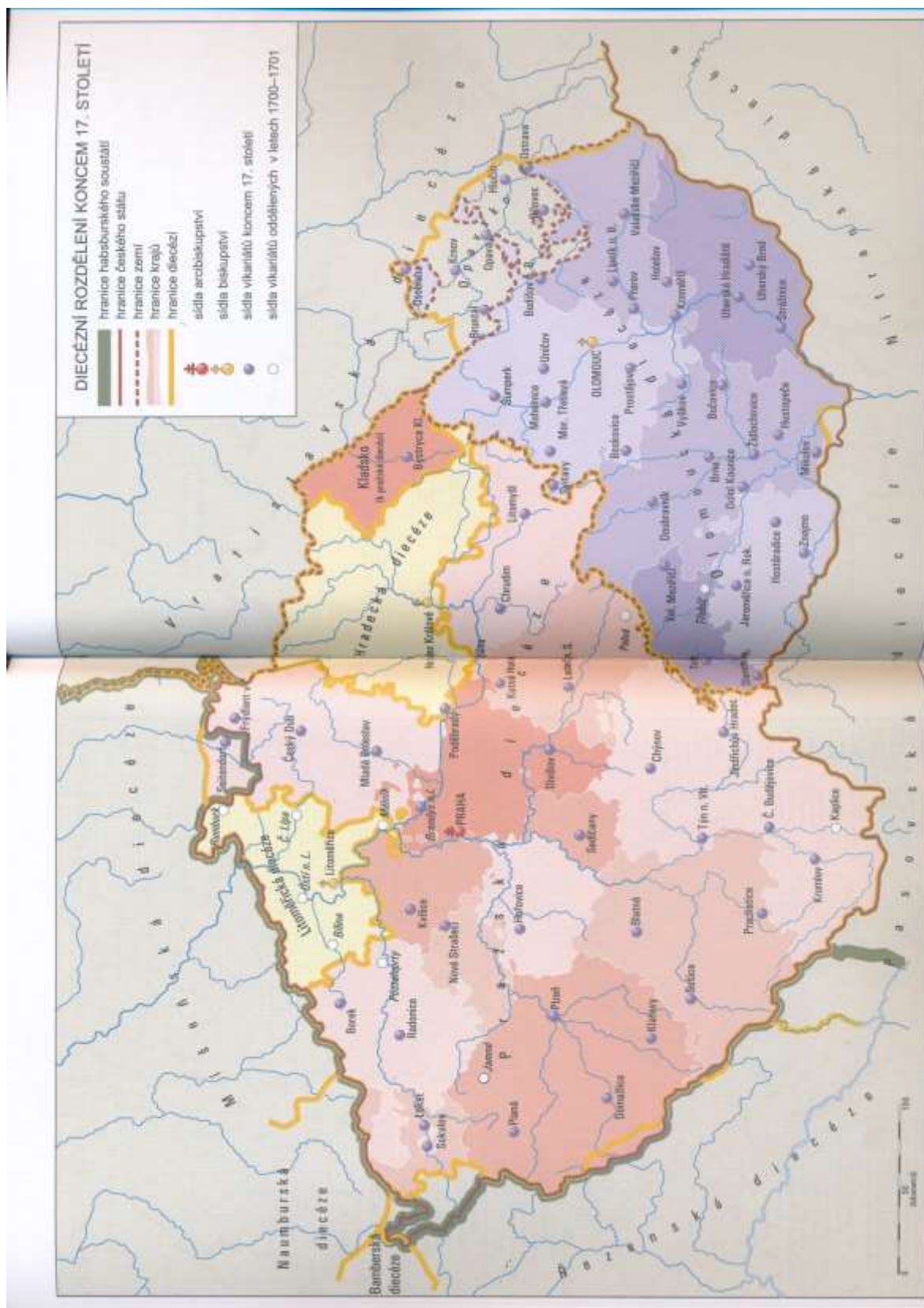
Stávající metodika SHP podává elementární **přehled soupisové literatury** a vydaných pramenů k církevním objektům,²⁰ ovšem akcent soupisu je položen na území historických Čech. Samozřejmě je zde zmíněna a také co do významu pro církevní dějiny oceňovaná Wolného *Kirchliche Topographie*,²¹ významná mimo jiné i dobou vzniku, neboť Wolny pracoval také s prameny ztracenými či zničenými ve válkách a jiných dramatických událostech 20. století, ale i Wolného údaje je třeba přijímat kriticky. Wolného *Topographie* je členěná podle historického správního systému katolické církve děleného na diecéze, děkanáty a farnosti, které zcela neodpovídá členění současnému. Znalost církevní správy²² a základních principů církevního práva je nesmírně důležitá právě pro heuristiku pramenů k sakrálním stavbám, autor archivního bádání se potřebuje zorientovat v církevní správě a jejím vývoji a znát například také nadřízený orgán dané církevní organizace v minulosti, (obr. 4) aby dokázal nalézt například vizitační protokoly, které mohou mít pro dějiny konkrétní stavby naprosto zásadní význam. Ve složité situaci území Moravy a Slezska, ležícího na hranicích státních útvarů i i církevně správních celků je velmi užitečné využívat, případně přikládat i k přílohám SHP mapy, zachycující politické i církevně správní členění.²³

²⁰ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 154-157.

²¹ Gregor WOLNY, *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften*. I. 1 – 5, II. 1 – 4. Brünn 1855-1866.

²² Základy církevní správy na našem území jsou nastíněny v publikaci Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha 2007.

²³ Zdeněk BOHÁČ – Ivana ALBRECHTOVÁ *Atlas církevních dějin českých zemí 1918-1999*. Kostelní Vydří 1999. František SKŘIVÁNEK – Jaroslav TOVAČOVSKÝ, *Vratislavští biskupové v dějinách Slezska*. Praha 2004.

Obr. 4 Diecézní rozdělení koncem 17. století. Převzato z publikace Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu po současnost. Praha 2007.

Pro archivní průzkum stavby vzniklé nebo zásadně přestavované v určité době je potřebná **znalost kontextu doby**. Pro zkoumané území v dané době lze patrně nejkomplexnější přehled získat z příslušného dílu edice *Velké dějiny zemí Koruny české*,²⁴ kde jsou zpracovány také stati o konfesijní skladbě obyvatel našich zemí v dané době. Dějiny Moravy jsou shrnujícím způsobem podány v díle *Vlastivědy moravské Morava reformace, renesance a baroka*.²⁵ Nová bádání uměleckohistorická i historická uvádí nedávné práce o Slezsku²⁶ sestavované Národní galerií a dalšími institucemi a dílo zpracované pod vedením Slezského zemského muzea *Znamení vertikál*,²⁷ kde jsou prezentovány hlavně nepublikované archiválie a předměty ze státních i soukromých sbírek.

Fáze archivního bádání v rámci SHP vyházejí z obvyklých částí historikovy práce (heuristika – kritika – interpretace), jak byly definovány G. Droysenem.²⁸ V případě archivní rešerše pro SHP jde o aplikovaný výzkum s některými shodnými kroky. Lze tedy pojmenovat další fáze výzkumu, bez nichž by archivní rešerše nepřinesla očekávané výsledky. Práce na archivní rešerši začíná samozřejmě heuristikou pramenů ke sledované stavbě a studiem literatury, Dále pokračují identifikací stavby v pramenech, která může být zvláště u starších budov poměrně pracná. Následuje obvyklá fáze kritiky pramenů, mnohokrát rozebíraná v metodikách historikovy práce.²⁹ Významnou součástí bádání je využití a vyhodnocení výsledků tzv. pomocných věd historických, respektive těch disciplin, které mohou archivnímu výzkumu stavby napomoci a vyhodnocení celého archivního bádání.

Schéma 1 Fáze archivního bádání jako součásti stavebněhistorického průzkumu.

Základním problémem na počátku archivní rešerše je **identifikace stavby**, a to nikoliv identifikace současné stavby v prostoru, ale identifikace jejích záznamů v pramenech. Kostely sice nepatří k nejobtížněji identifikovatelným historickým objektům, což jsou hlavně městské a venkovské domy, ale i tak je identifikace relevantních pramenů k dané stavbě zásadní. Farní kostely bývají obvykle určeny nezaměnitelně, ale **u kaplí** může často nastat **s identifikací problém**, zvláště v případě, kdy není uvedeno patrocínium a může tak dojít k záměně kaple zámecké

²⁴ Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek VII (1526 - 1618). Praha, Litomyšl 2005.

²⁵ Josef VÁLKA, *Morava reformace, renesance a baroka*. Brno 1995. *Vlastivěda moravská. Země a lid*. Nová řada svazek 6.

²⁶ Andrzej NIEDZIELENKO – Vít VLNAS (eds.), *Slezsko/ Perla v koruně. Tři období rozkvětu vzájemných uměleckých vztahů*. Praha 2006. Helena DÁŇOVÁ – Jan KLÍPA – Lenka STOLÁROVÁ (eds.), *Slezsko/ Země Koruny české. Historie a kultura 1300-1740*. Praha 2008.

²⁷ Pavel ŠOPÁK a kol., *Znamení vertikál. Církevní a náboženský život českého Slezska od středověku po první světovou válku*. Opava 2013:

²⁸ Kolektiv autorů, *Úvod do studia dějepisu 1*. Brno 2014, s. 45-64.

²⁹ Kolektiv autorů, *Úvod do studia dějepisu 1*. Brno 2014, s. 29-44.

s dalšími kaplemi na panství. Například u zámecké kaple v Kravařích došlo právě kvůli problémům s identifikací sakrálního objektu a protiřečícími si prameny k zavádějící dataci objektu. Teprve podle posledních výzkumů se jeví, že stará písemně i ikonograficky doložená kaple archanděla Michaela mohla pocházet ze sledovaného období, v tomto případě z doby Michala Sendivoje (v dobové literatuře také *Sendivogia*) ze Skorska, tedy z 30. let 17. století.³⁰ K této zámecké kapli odkazuje relativně konkrétně pouze jediný písemný pramen a sedlovou střechu kaple zachycuje veduta z produkce F. B. Wenera z 1. poloviny 18. století (obr. 7).

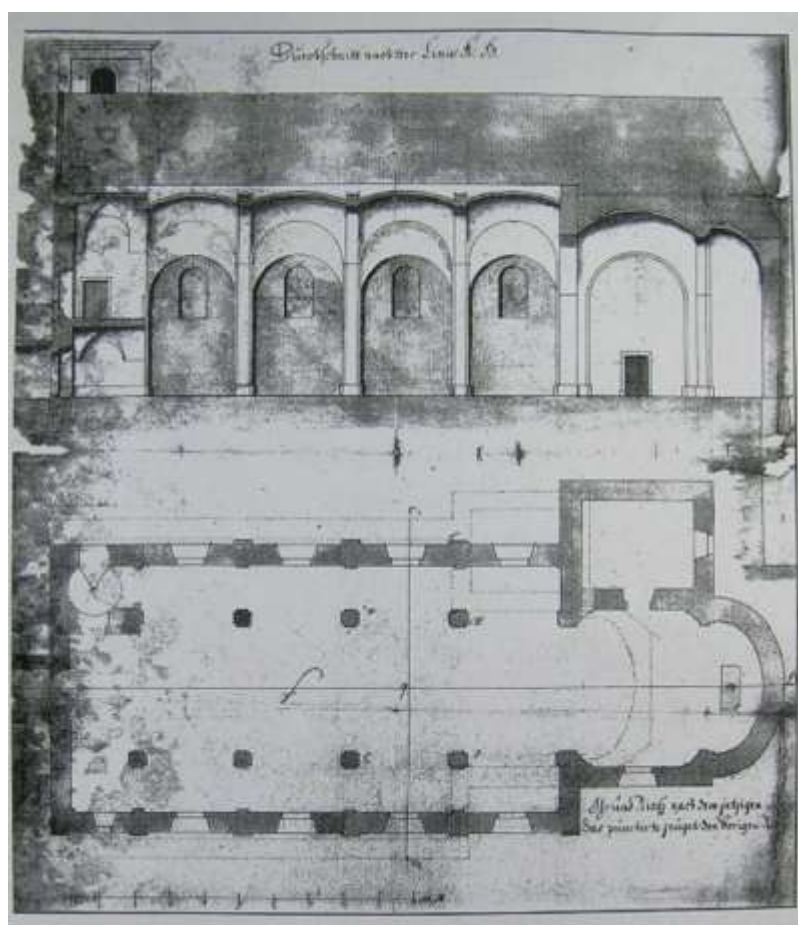
Podstatou **archivní rešerše** pro stavebněhistorický průzkum je práce historika či archiváře, jejímž úkolem je **poznání dějin objektu**. Na příkladu renesančních kostelů to znamená poznání založení kostela a jeho okolností, identifikaci fundátorů, donátorů a v novější době patronů kostelní stavby. Jako užitečná pomůcka pro zpracovatele samotné i uživatele SHP se jeví vytvoření seznamu farářů, případně představených konventu, pokud se jedná o kostel klášterní. V případě sekularizované církevní stavby, což zase není u renesančních kostelů na našem území jev ojedinělý, je vhodné mít pro toto období úplný seznam majitelů objektů, pokud je takový soupis prameny doložitelný. Podobné soupisy bývají užitečnou pomůckou pro rychlé datování při zpracovávání stavebního vývoje a umožňují pohotovou orientaci v kontextu dění.

Obr. 5 Klimkovice, kostel Nejsvětější Trojice, historicky ve vlastnictví města. (Foto: autorka, 2017).

³⁰ Lucie. AUGUSTINKOVÁ – Danuška KOUŘILOVÁ, *Zámek v Kravařích. Stavebněhistorický průzkum*. Ostrava 2018. Nепublikovaný materiál uložený na MÚ v Kravařích.

Pro sledování vývoje historické stavby má velký význam sledování jejích majitelů. **Vlastnické poměry** v minulosti bývají u církevních staveb většinou jednoduché, nejčastěji jde o vlastnictví farností či jiné církevní instituce. Problém nastává u staveb zakládaných mimo hlavní farní správu a obvykle s sebou nese i značné nejasnosti ve vlastnických poměrech. Například kostel Nejsvětější Trojice v Klimkovicích (obr. 5) byl historicky ve vlastnictví města a do psané majetkové evidence vstupuje až ve 2. polovině 19. století.³¹ Tak o kostele referují skutečně jen dva prameny novodobé provenience, a to kronika farnosti a kronika města Klimkovic, ani v děkanských matrikách ani v inventářích se o kostele nepíše. Vzhledem k torzálnímu dochování relevantních archivních fondů Římskokatolický farní úřad Klimkovic,³² Velkostatek Klimkovic – Poruba³³ a Archiv města Klimkovic³⁴ v novodobých válečných souvislostech jde prameny zásadní a unikátní.

³¹ Lucie AUGUSTINKOVÁ, Kostel Nejsvětější Trojice v Klimkovicích. Zpravodaj Lázní a města Klimkovic, 2016, č. 9, s. 17.

³² Jaroslava BRICHTOVÁ, *Farní úřad Klimkovic 1690 – 1956. Inventář*. Nový Jičín 2004, Inventář archivního fondu SOKA Nový Jičín.

³³ Adolf TUREK – Augustin HRABEC, *Velkostatek Klimkovic-Poruba 1459 – 1949. Inventární seznam*. Opava 1959. Inventář archivního fondu ZAO.

³⁴ Jarmila ROZHOLDOVÁ, *Archiv města Klimkovic 1759 – 1944. Inventář*. Nový Jičín 1989. Inventář archivního fondu SOKA Nový Jičín.

Obr. 6 Kretschmer, plán přestavby kostela v Hradci nad Moravicí, 1794. Převzato z publikace KOLÁŘ, A. a kol.: *Farní kostel sv. Petra a Pavla v Hradci nad Moravicí 1597–1997*. Hradec nad Moravicí, 1997.

Rovněž dochování **pramenů z kategorie zakládacích listin a plánů výstavby** je pro zkoumanou skupinu staveb na zvoleném území naprosto výjimečné, častěji se objevují prameny dokládající spíše nadace oltářů. O plánech výstavby se v několika případech zmiňují písemnosti,³⁵ ale prakticky zde dochován není ani jeden. Zato mladších plánů existuje poměrně hodně, často v institucích a fondech nevztahujících se přímo ke zkoumanému objektu. Velké rozšíření produkce plánů je svázáno s josefinskými reformami, tak se při heuristické práci k sakrálním stavbám často vyplácí prověřit i fondy vzniklé z činnosti nadačního fondu a související fondy v MZA v Brně i ZA Opava.

Obr. 7 F. B. Werner, zámek v Kravařích s kaplí sv. Michala, kresba tuší kolorovaná akvarelem, patrně před 1711, překresleno 1763 jako součást prvního dílu čtvrté redakce *Topografie*, s. 208. Biblioteka Uniwersytecka, Warszawa.

³⁵ Ondřej JAKUBEC (ed.), *Stanislav Pavlovský (1579–1598). Biskup a mecenáš umírajícího věku*. Olomouc 2009, s. 58.

Obr. 8 Ostrava, kostel sv. Václava, hlavice sloupu nesoucího kruchtu se jménem kameníka Joanna Rinolta jako tvůrce kruchty. (Foto: autorka, 2013)

Velmi podstatou součástí archivního výzkumu pro SHP je samozřejmě poznání autorství **původců stavební etapy**, architektů, stavitelů, malířů, sochařů či příslušníků dalších výtvarných profesí. Podpis na stavbě na sledovaném území v dané době je poměrně výjimečný, v podstatě je známo pouze jméno kameníka Joannese Rinolta (obr. 8) na kruchtě kostela sv. Václava v Moravské Ostravě. Pro sledované období se na našem území v této kategorii dochovalo jen minimum písemných zpráv, které uvádějí jméno původce stavební etapy. A je zapotřebí pečlivě ověřit, zda se jedná o pramenné zmínky nebo pozdější připsání. Regionálně známý renesanční architekt a stavitel Bernardo Leone (obr. 9) skutečně působil na biskupských stavbách, upravoval farní kostel v Ostravě, minoritský klášter v Opavě,³⁶ kostel sv. Václava v Olomouci³⁷ a řadu dalších kostelů,³⁸ ale například v případě rychvaldského kostela sv. Anny se jedná o Benatzkého atribuci, kterou dnes bohužel bez konkrétních odkazů v Benatzkého pracích nelze ověřit.

³⁶ Bohumír INDRA, Výtvarní umělci, umělečtí řemeslníci a stavitelé v Moravské Ostravě od 16. do 2. poloviny 19. století. *Ostrava. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města*, 1981, roč. 11, s. 409.

³⁷ Ondřej JAKUBEC (ed.), *Stanislav Pavlovský (1579–1598). Biskup a mecenáš umírajícího věku*. Olomouc 2009, s. 100–102.

³⁸ Jindřich BENATZKY, *Kostel sv. Anny v Rychvaldě, Těšínsko*, 1992, č. 3, s. 7.

Obr. 9 Ostrava, kostel sv. Václava, náhrobek Bernarda Leoneho (foto autorka) a kostel sv. Václava v Olomouci v roce 1592, dřevořez, 2013. Převzato z publikace Ondřej JAKUBEC (ed.), Stanislav Pavlovský (1579–1598). Biskup a mecenáš umírajícího věku. Olomouc 2009, s. 100–102.

Poznání původců etapy či konstrukce je velmi závažná otázka SHP, jíž zpracovatelé věnují velkou pozornost. Právě v případě sakrálních staveb bývají dobrou pomůckou k datování kamenické značky. Nicméně jejich výpovědní hodnota je v různých částech Evropy poměrně proměnlivá a odvíjí se od komplexního dochování různých typů pramenů. Na sledovaném území jsou, stejně jako i v dalších částech ČR, dochovány na sakrálních stavbách kamenické značky, jenže většinou zde nezůstaly pracovní výkazy jednotlivých kameníků, takže značka sama vypovídá (kromě velmi hrubého datování) jen to, že tentýž kameník opracoval několik architektonických článků na té stejné stavbě. V západní Evropě naopak bývají kamenické značky hojně dochovány ve vazbě na pracovní výkazy, takže jejich výpovědní hodnota pro datování stavby a jejích částí je mnohem větší. Velmi podrobné pracovní výkazy jsou dochovány například pro katedrálu sv. Petra v Řezně a byly publikovány v kontextu rozsáhlého archivního výzkumu.³⁹

Úkolem historika či archiváře je provést pokud možno vyčerpávající **heuristiku** a pokusit se o co nejpodrobnější **interpretaci textů**, eventuálně dalších druhů pramenů. Jako patřičné se v tomto případě jeví jít **ad fontes**, nebo v případě velké části pramenů středověké proveniencí do edic pramenů,⁴⁰ a to i v případech, kdy se jedná o záležitost mnohokrát a mnoha autory publikovanou. Novou pramenitou kritikou badatelem specializovaným na vývoj architektury lze eliminovat omyly, které mohou například vnést obecní historikové, přece jen z podstaty oboru šířeji zaměřeni. A třeba jen nereflexivním terminologie pak může být do dalšího postupu vnesen omyl – například neznalost skutečného významu staršího pojmenování *sklep*,

³⁹ Achim HUBEL – Manfred SCHULLER, *Der Dom zu Regensburg. Textband 1*. Regensburg 2013, s. 67–216.

⁴⁰ Stefan JORDAN, *Einführung in das Geschichtsstudium*, Stuttgart 2005. Kolektiv autorů, *Úvod do studia dějepisu 1*. Brno 2014, s. 64–91.

*sklepenie*⁴¹ tak může způsobit záměnu se suterénem. Mnohdy se tak může podařit precizním zpracováním zpřesnit fakta, relevantní ke stavebnímu vývoji objektu. Velmi vhodnými skupinami pramenů mohou být pro starší novověká období **děkanské matriky**, pro novější potom kostelní **inventáře**, jejichž autoři obvykle zmiňují i základní charakteristiku stavby. např. *ecclesia lignea / ecclesia murata cum fornice / sine fornice*. Relevantním pramenem bývají rovněž **vizitační protokoly**. Ty bývá někdy problém najít, protože vizitace někdy konaly i diecézní orgány v řádových institucích či docházelo k nejasnostem, kdo má daný subjekt vlastně vizitovat.

I u poměrně známých a často publikovaných památek může archivní průzkum přinést mnoho zásadních věcí. Historikové obecnějšího zaměření jsou většinou orientovaní jinak, tak pracují s fakty odlišným způsobem a také fakta jinak selektují. Tak se často stane, že i publikovaná záležitost je prezentována jen určitými elementy a zásadní fakta ke stavebnímu vývoji zůstávají nepovšimnuta. Překvapivě mnoho neznámých záležitostí se ukázalo například při archivním průzkumu zvonice ve Štramberku.⁴² Edice pramenů z roku 1929 přináší text listiny z roku 1614 z makovice kostelní věže: *V tom chrámě Božím léta Páně 1611 nová kruchta z gruntu s velikou těžkostí a prací jest vystavěna, hodiny na věž jsou koupené, podnebí v kostele jest malované, pavlače dvě nové, jedna vnitř a druhá zevnitř jsou vystavěné, kostel vnitř i zevnitř jest ozdobený a obílený a to všecko ke cti a chvále pána Boha všemohoucího*. Jde o zcela zásadní informace ke stavebnímu vývoji dnes již zaniklého kostela, respektive kostela, ze kterého se dnes dochovala pouze věž, a vzhledem k vývojovým okolnostem, kdy byla velká část autentických pramenů zničena za války, i naprosto unikátně zachované informace k dějinám města Štramberka. A je také zvláštní, že tyto již za první republiky edicí vydané prameny k původnímu farnímu kostelu ve městě zůstaly naprosto nepovšimnuty.

⁴¹ Pavel KODERA, Sklep či klenutije? Pokus o historicko-sémantický rozklad staročeských výrazů pro klenbu. *Klenby. Sborník příspěvků z 5. Konference stavebněhistorického průzkumu pořádané 6.-9. 6. 2006 v Louce u Znojma*. Praha 2007, s. 5-12.

⁴² Lucie AUGUSTINKOVÁ, *Věž z bývalého kostela sv. Bartoloměje a přilehlá městská hradba ve Štramberku*. Nálezová zpráva. Ostrava 2018. Nepublikovaný materiál uložený v archivu ŘKFÚ Štramberk.

Obr. 10 Zvon farního kostela v Mohelnici z roku 1846, foto, patrně 1916 či 1917. SOKA Šumperk, fond Archiv města Mohelnice.

Nicméně **okolnosti zprostředkování pramenů** již tady samy o sobě vybízejí k opatrnosti a také nastavují otázku po věrohodnosti farních kronik, ve kterých si někdy údaje mohou protiřečit nebo mohou být na jedné farní kronice uvedeny různé letopočty pro stejnou událost. Někdy jde o záležitost až zarážející, kdy se v jedné farní kronice objeví několik různých dat pořízení zvonů. Ve farní kronice Mohelnice jsou jako datum pořízení zvonů uvedeny dva lišící se roky.⁴³ Jak se ukázalo na fotografiích zvonů z rekvizice, tak skutečné datum uvedené na zvonu bylo ještě jiné (obr. 10). Za povšimnutí stojí i skutečnost, že fotografie rekvírovaných zvonů byly vlepeny v kronice města, tedy zásada využití pramenů různé provenience⁴⁴ se tady ukázala jako velmi užitečná.

V této souvislosti se naskýtá otázka **věrohodnosti farních kronik jako pramene**. Spolehlivost farních kronik může být v některých záležitostech zavádějící, ale velmi

⁴³ Lucie AUGUSTINKOVÁ, *Farní kostel sv. Tomáše z Canterbury v Mohelnici*. Stavebněhistorický průzkum. Ostrava 2019. Nepublikovaný materiál uložený na MÚ v Mohelnici.

⁴⁴ Kolektiv autorů. *Úvod do studia dějepisu*. Brno 2014, s. 64-91.

často bývají fakta uvedená ve farní kronice dochovaná unikátně. Naprosto pečlivě by měly být prověřovány právě údaje, dochované ve farních kronikách jako v jediném prameni. Farní kronika zmiňuje pro kostel sv. Kateřiny v Klimkovicích existenci zvonů z 2. poloviny 13. století, konkrétně z roku 1251 a 1261. Zvony se roztavily při velkém požáru Klimkovic v roce 1854, takže nejsou zachyceny ani na fotografiích. Tedy s podobnými daty by mělo být nakládáno vždy s výhradou, že nejsou doloženy z jiného zdroje.

Přístupem **ad fontes** a důslednou textovou kritikou lze případně vymezit problém v textu, který už samostatně (pouze na poli textové kritiky a dalšího zpracování textu) řešitelný není.⁴⁵ Příkladem ilustrujícím možnosti a meze historické práce a textové kritiky je archivní rešerše k SHP zámku v Kravařích. V archivní rešerši byla seriózně rozebrána otázka panského sídla v Kravařích před počátkem 17. století. K podobě a prostředí středověké tvrze se vyjadřuje listina Petra z Kravař z roku 1429, kde je sídlo výslovně a česky označeno jako **kopec tvrzený**. Pramen z roku 1550 o dělení majetku mezi pozůstalými bratry, tzv. dílčí cedule uvádí opět výslovně a česky **tvrz Kravař a dvůr, kterýž jest při tej tvrzi, který jest před mostem**. V **urbáři z roku 1632** jsou uvedena fakta k podobě zámku, jeho okolí a vrchnostenskému i poddanskému majetku: **Der Ritter Sitz lieget am einen feinen gleichen Orte mehrentheiles von Steinen und Ziegel gebaut, mit einem Wahl verfangen, wird nur vor Alters mit dem zugehörigen....Gewalter und der gleichen zugehörigen Taxiret...500 Thl.** Bohužel text není jednoznačně vyložitelný, takže můžeme jen konstatovat, že **rytířské sídlo leží na pěkném místě, je postaveno z kamene a cihel a obklopeno valy**. A stejně jako před věky se z něj platí 500 tolarů. Rozlišovací význam má tady jen **adjektivum gleichen**, u kterého ale není možné vyjádřit s jistotou, zda v tomto kontextu znamená „rovný“ anebo „stejný“. Přes všechnu snahu nelze tedy na základě textové kritiky kvalifikovaně konstatovat, zda původní tvrz v Kravařích ležela v místě dnešního zámku.

Konkrétní **požadavky na vzdělání a erudici zpracovatele archivní části SHP** uvádí opět aktuální doporučená metodika. I když je zpracovatel archivní rešerše znalý cizích jazyků, přesto se samozřejmě objevuje problém s porozuměním terminologii stavebních prvků, náradí a postupů. Někdy pomohou staré jazykové slovníky, jindy spíš konzultace se současným stavitelem či řemeslníkem.⁴⁶ Také se stává, že se v textech objeví zkomoleniny, jejichž smysl se dá rozkrýt jedině v souvislostech zkoumané stavby. Například v konstatování z pozůstalostního inventáře Wilczků v Klimkovicích z roku 1665 **„pavlač, která z cihel murovaná, s polúžím a krúželkami dřevjanými“**⁴⁷ lze na první pohled jen těžko hledat renesanční arkádu okolo zámeckého nádvoří s dřevěným zábradlím s balustrami.

⁴⁵ Lucie AUGUSTINKOVÁ – Danuška KOUŘILOVÁ, *Zámek v Kravařích, stavebněhistorický průzkum*, Ostrava 2018. Nепublikovaný materiál uložený na MÚ v Kravařích. Poděkování za konzultaci k tomuto problému textové kritiky patří Mgr. Evě Rohlové.

⁴⁶ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 13-14.

⁴⁷ Lucie AUGUSTINKOVÁ, *Zámek v Klimkovicích, stavebněhistorický průzkum*. Ostrava 2018. Nепublikovaný materiál uložený na MÚ v Klimkovicích. Poděkování za konzultaci o významu textu patří PhDr. Pavlu Koderovi.

Obr. 11 Horní Město, kostel sv. Marie Magdaleny, nápis nad vstupem z roku 1707, komentující založení kostela a jeho následný požár. (Foto: autorka, 2009)

O významu **pomocných věd historických**, jako jsou paleografie, **diplomatika**, **kodikologie**, **epigrafika**, relevantních pro zpracovávání SHP, lze najít obecné poučení např. ve *Vademecu PVH*,⁴⁸ rozšířeném v poslední době v mnoha vydáních. Základy **epigrafiky** (a také základy latiny a historické němčiny) má zvládat rovněž autor stavební části, neboť na historických budovách se často objevují kromě prosté datace i vysvětlující nápisy a chronogramy, které je třeba zdokumentovat nejlépe podle doporučené metodiky NPÚ.⁴⁹ Text nápisu nicméně nemusí být zcela v souladu s průkaznými fakty z vývoje stavby, proto se ukazuje jako nanejvýš vhodné konfrontovat obsah epigrafického pramene s vývojem stavby a kontextem doby. Velmi zajímavé aspekty přinesl SHP kostela sv. Máří Magdaleny v Horním Městě: ANO 1611 ET 1612 ECCLESIA BERGSTADT AEDIFICATA AB ILLUSTRISSI DNO ANDREA HOFMAN LOCI HUIUS HAEREDITARIO ANO 1659 9. SEPTEMB. PER FULMEN EXUSTA. AO: 1660 REAEDIFICATA ET AO. : 1702 HAEC PORTA POSITA. Nápis (obr. 11) tedy uvádí, kostel postavili protestanti v letech 1611–12. Vročení kostela ovšem problematizuje dendrochronologická datace vřetenového dřevěného schodiště v sakristii do doby po roce 1569 (exaktní jednoznačnou dataci se zjistit nepodařilo), ale transfer schodiště z jiné stavby rovněž nelze vyloučit. Navíc dřevěný stupeň vřetenového schodiště je upravená kruhová výseč a dendrochronologické vzorky lze brát jen z omezeného kusu dřeva, tedy z prvku, který neobsahuje kompletní řadu letokruhů daného stromu.

⁴⁸ Ivan Hlaváček – Jaroslav Kašpar – Rostislav Nový, *Vademecum pomocných věd historických*. Jinočany 2015.

⁴⁹ Jiří Roháček, *Epigrafika v památkové péči*. Praha: NPÚ, ú.p. 2007. Odborné a metodické publikace NPÚ č. 34.

Obr. 12 Ostrava, kostel sv. Václava, datace na svorníku 1539 a dva dnes již nedochované nápisy s datacemi ??40 a ?555. (Foto: autorka, 2013 a AMO 1965)

Pro stavební vývoj velmi významnými **epigrafickými prameny in situ** bývají **datace**. Pokud jsou cifry čitelné, v nápisu samotném problém nebývá. Jde spíš o jeho kontext, tedy správné vymezení, kterou konstrukci nebo stavební etapu či někdy jen nevelkou opravu nápis vlastně datuje. Letopočet 1596 na svorníku lodi kostela sv. Anny v Rychvaldě je v tomto ohledu rovněž jednoznačný co do časové informace a tak jej literatura také vykládala.⁵⁰ Jenže v kontextu stavebního vývoje je patrné, že svorník datuje pouze zaklnutí, protože zděný kostel je podle nálezů z podkroví evidentně starší. Farní kostel sv. Václava v Moravské Ostravě nabízí a nabízel in situ celou řadu datací.⁵¹ Svorník v lodi s nápisem *M 1539* časově zařazuje s vysokou pravděpodobností pouze klenbu lodi. Další nápis, bohužel do současnosti nedochovaný, obsahoval číslice 40. Nástěnné malby byly datovány třemi zdokumentovanými letopočty 1555 na různých místech lodi a datují s největší pravděpodobností jen určité partie výmalby (obr. 12). Přitom stavební vývoj tohoto kostela sahá až do 13. století.

Obr. 13 Břidličná, kostel Tří svatých králů, datace 1577 nad portálem (vlevo), portál do věže a znak Vavřince Edera ze Štiavice (vpravo). (Foto: autorka, 2004–2006)

⁵⁰ Jindřich BENATZKY, Kostel sv. Anny v Rychvaldě, *Těšínsko*, 1992, č. 3, s. 7.

⁵¹ Milan HLUBINKA, Významné objevy při stavebně historickém průzkumu kostela sv. Václava v Ostravě. *Ostrava. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města* 8, 1975, s. 365-378.

Vždy je zapotřebí ověřit, zda prvek s datací nebyl **přenesen z jiné části stavby**. V případě okrouhlého prvku s datací 1562 na průčelí kostela v Bílovci-Staré Vsi se může jednat o transfer z jiné části lodi. Výstavbu kostela Tří králů v Břidličné nejspíš datuje (spolu se znakem Ederů ze Štiavnice a iniciálami LA, tedy Vavřinec Eder) reliéfní deska s rokem 1577 (obr. 13). Další deska se znakem Kobylků z Kobylého (obr. 14), přiřazená nápisem Janu Staršímu Kobylkovi a roku 1610,⁵² musela být na současné místo západně od věže přenesena a její výpovědní hodnota se tedy vztahuje k minulému umístění, což je třeba vzít v úvahu.

Obr. 14 Břidličná, kostel Tří svatých králů, erb Jana Staršího Kobylky z Kobylého, přenesený na západní část jižního průčelí kostela. (Foto: autorka, 2004–2006)

⁵² Lucie AUGUSTINKOVÁ, *Kostel Tří Králů v Břidličné*. Nálezová zpráva. Ostrava 2004. Nepublikovaný materiál uložený na NPÚ, ú.o.p. v Ostravě.

Obr. 15 Johannes Willenberg, Starý Jičín, dřevořez, 1593. Převzato z publikace B. Paprocký z Hlohol, *Zrcadlo slavného markrabství moravského*. Olomouc 1593.

Naopak interpretaci **ikonografických pramenů** je výhodnější nechat na samotné dějiny konkrétní stavby, kde se více pracuje s analýzou prostorových informací. Autor archivní rešerše by se měl spíše pokusit datovat vedutu nebo plán na základě historického kontextu a co možná nejpřesněji transkribovat nápisy na tomto druhu obrazového pramene. Kromě vedut známých autorů, jako byli Johannes Willenberg⁵³ a Friedrich Bernhard Werner,⁵⁴ působil na sledovaném území také autodidakt Franz Kledensky (1766–1853), jehož tvorba pokrývá území Fulnecka, Novojičína a Opavska. Podstatnou informací u J. Willenberga je výskyt některých jeho vedut (obr. 15) v knize *Zrcadlo slavného markrabství moravského* B. Paprockého, vydané v roce 1593, což představuje autentický ikonografický pramen ze sledovaného období. V případě početné produkce F. B. Wenera a jeho kopistů se opět vyplatí jít k pramenům, dnes již z velké části digitalizovaným, neboť grafické listy, jimiž byly dobově šířeny veduty, bývaly zjednodušeny a pozměněny. Ke srovnání lze vybrat například vedutu Fryštátu, dnes městské části Karviné (obr. 16). Kostel sv. Kříže z pozdějšího grafického listu⁵⁵ se značně liší od stavby na kresbě⁵⁶ parametry stavby, sklonem střechy, tvarem oken, tvarem věže a dalšími rysy. Kledenského veduty jsou regionálně významné a mnohdy jsou pro dané stavby obrazovými prameny jedinečnými. Veduty sice charakterizuje ne příliš zdařilé zvládnutí perspektivy (Bartošovice, č. kat. 65, Fulnek – Jerlochovice, č. kat. 37), ale rovněž velká popisnost, což je významné zvláště u dnes již neexistujících staveb (Fulnek, kostel na Hrnčířské ulici, č. kat. 39, Kujavy, č. kat. 40).

Obr. 16 F. B. Werner, Fryštát, vlevo kresba, překreslená 1763, Biblioteka uniwersytescka, Wroclaw, vpravo grafický list, Ostravské muzeum, inv. č. 5717.

⁵³ Antonín PODLAHA – Isidor ZAHRADNÍK, *Jana Willenbergera Pohledy na města, hrady a památné stavby Království Českého z počátku XVII. století*. Praha: 1901.

⁵⁴ Angelika MARSCH, *Friedrich Bernhard Werner (1690–1776). Ein europäischer Ansichtenzeichner aus Schlesien*. Stiftung Kulturwerk Schlesien, Würzburg 1995.

⁵⁵ Friedrich Bernhard WERNER, grafický list. Ostravské muzeum, inv. č. 5717.

⁵⁶ Friedrich Bernhard WERNER, *Silesia in compendio seu Topographia, das ist Praesentatio und Beschreibung des Herzogthums Schlesien*, 1763. Součást IV. svazku *Topographie*. Biblioteka uniwersytecka, Wroclaw.

Pro sakrální stavby, které bývají většinou dominantami, a tedy v centru pozornosti autora veduty, je tento druh ikonografického pramene spolehlivějším, než například pro měšťanské domy. Nicméně i tady se mohou objevit zkreslení skutečnosti, ať už vzniklá neúmyslně, například nezvládnutím perspektivy či proporcí, či úmyslná, jako je pojednání rozestavěné budovy jako hotové. Známý příkladem je tady klášter pražských magdalenitek, kdy podle archeologického výzkumu z roku 2004 bylo severní křídla barokního konventu v minulosti pouze rozestavěno, zatímco F. B. Werner jej nakreslil jako stojící. U vyobrazení je tedy vždy vhodné mít na zřeteli jeho účel. Také vyobrazení kláštera v Plasech z 18. století zachycuje hotový areál, ačkoli stavba kostela nebyla ještě zahájena.⁵⁷

Ikonografické prameny, ať už obrazové, plánové nebo mapové, jsou v současné době mnohem lépe dostupné, než kdykoliv minulosti. Na druhé straně to znamená, že součástí systematické práce na SHP je nyní i časově nesmírně náročné vyhledávání v početných databázích vedut,⁵⁸ historických map⁵⁹ a katastrálních map⁶⁰ i plánů.⁶¹ A podobné bádání svou časovou náročností značně přesahuje možnosti nejen úředníků na pověřených obcích, ale i odborné složky památkové péče.

⁵⁷ Martin EBEL – Pavel KODERA – Lukáš HEJNÝ, *Průvodce Centrem stavitelského dědictví Plasy* Praha 2019.

⁵⁸ Nejvíce komplexní digitální databáze, která nabízí veduty pro sledované území dnes již propojené stránky ZAO a MZA. http://veduty.bach.cz/veduty/MenuBar.action?sourcePage=kw2rSJfoqxO8MTs1q1_WwSXjZYQUVVnAqXVnNcju10ICawli90ICqh8UHIC-IQXk6G8UPGZ7jr2FfROzxZsZOXLias15LKc5H&activ=OBLIBENE Nicméně je vhodné také projít virtuální katalogy galerií či velkých muzeí, které tuto službu nabízejí.

⁵⁹ Mapy sledovaného území bývají obsaženy v digitální databázi v Mollově sbírce MZK. <https://mapy.mzk.cz/mollova-sbirka/>

⁶⁰ Historické katastrální mapy poskytují digitální databáze, navázané na Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. Mapy stabilního katastru pokrývají velkou část sledovaného území, mapové listy obvykle chybí pouze pro území bývalého pruského Slezska. <https://ags.cuzk.cz/archiv/>

⁶¹ Historické plány bývají nejčastěji k nalezení v archivech. Zemský archiv v Opavě a jeho okresní pracoviště značně pokročil v digitalizaci pramenných plánů. Bohužel právě prameny církevní provenience, u nichž nebyla dlouho vyjasněna otázka restitucí, stály stranou pozornosti archivářů, tedy mnoho archivních fondů farností, děkanství či jiných církevních institucí zůstala do současnosti nepracovaná.

Obr. 17 Fabriciova mapa Moravy ve vydání z roku 1625 se stylizovanými pohledy na sídla, Převzato z www.stmapy.cz

Některé zvláště starší **mapové prameny** obsahují rovněž **pohledy na města či další sídla**, charakteristické různou mírou stylizace. Kromě relativně známých a často publikovaných starých kartografických děl jako jsou Helwigova mapa Slezska z roku 1561 nebo Fabriciova mapa ve vydání z roku 1625 (obr. 17), které jsou relativně známé, byly stylizovanými pohledy na sídla vybaveny například schematická kolorovaná mapa nížinné část Těšínského knížectví se solnými slojemi ze 70. let 17. století,⁶² mapa mílového práva města Opavy z doby kolem roku 1717 (obr. 18),⁶³ či mapy panství jako mapa panství bruntálského⁶⁴ nebo mapa panství hukvaldského.⁶⁵

Obr. 18 Mapa mílového práva města Opavy, kolem 1717. ZA Opava, Fond Královský úřad Opava

Historické mapy jako takové mají pro SHP relevanci jako prameny územního vývoje, vývoje správy a církevní správy v minulosti, kdy se sledované území rozpadalo mezi diecézi (od roku 1777 arcidiecézi) olomouckou a diecézi (od roku 1930 arcidiecézi) vratislavskou až do doby zřízení diecéze ostravsko-opavské v roce 1997. Mapa diecéze olomoucké z roku 1762 (obr. 19) a mapa diecéze vratislavské

⁶² Radim JEŽ, *Mapa těšínského knížectví*, in: Pavel ŠOPÁK a kol., *Město – zámek – krajina. Kulturní krajina českého Slezska od středověku po první světovou válku*. Slezsko: Lidé a země II, Opava 2012, s. 46-48, č. A1.14.

⁶³ ZAO, Fond Královský úřad Opava, inv. č. 837, sign 14/18, kart. 614 – mapa mílového práva města Opavy.

⁶⁴ Muzeum v Bruntále.

⁶⁵ Muzeum Beskyd Frýdek-Místek.

z roku 1752⁶⁶ tak poskytují přehled o farních, filiálních a jiných kostelích v polovině 18. století. Význam historických map tzv. 1. vojenského mapování a význam historických katastrálních map, počínaje mapovými listy stabilního katastru⁶⁷ byl již literaturou mnohokrát zmiňován. Z jednotlivých map stabilního katastru vycházejí obvykle další katastrální mapy a situační plány, které často zaznamenávají také dostavby, přestavby a novostavby kostelů. Také ze situačních plánů se lze někdy mimoděk dozvědět zásadní informace i o okolních stavbách. Plán výstavby školy ve Studénce (obr. 20) tak zachycuje rovněž průřez novostavby kostela sv. Bartoloměje do půdorysu starší dřevěné sakrální stavby.⁶⁸ I když jsou jmenované mapy a jejich soubory mladší, než zkoumané renesanční kostely, jejich význam je pro poznání sledované matérie nezastupitelný.

Obr. 19 Freyenfelsova mapa diecéze Olomoucké se znaky pro jednotlivé úrovně církevní správy, 1762.

⁶⁶ Atlas Silesiae. Norimberk 1752. AMO, fond Sběrka map a plánů.

⁶⁷ Martin EBEL, *Stabilní katastr – informační souhrn. Dějiny staveb. Sborník příspěvků z konference Dějiny staveb 2004*. Plzeň 2004, s. 5–14.

⁶⁸ Spisovna CHKO Poodří, regionálního pracoviště Studénka.

Obr. 20 K. Karlseder?, situační plán stavby nové školy ve Studénce se záznamem průmětu novostavby zděného kostela do půdorysu staré dřevěné sakrální stavby, 1884. Správa CHKO Poodří, regionální pracoviště Studénka

Svůj význam jak pro archivní řešerši, tak pro zpracování pasáží o stavbě samotné má **heraldika**,⁶⁹ neboť může pomoci stavbu datovat nebo časově zařadit některé její části. **Heraldické prameny** se na sakrálních stavbách v daném období vyskytují poměrně často. Objevují se na svornících kleneb (kostel sv. Václava v Moravské Ostravě, farní kostel v Klimkovicích aj.), či na průčelí kostelů v podobě přidaných desek (Břidličná, Bratrský sbor ve Fulneku, Lomnice...), kde určují stavební fázi. I tady má samozřejmě své místo kritický přístup, neboť mnozí investoři často i drobnějších úprav neodolají pokušení zdůraznit svůj podíl na budově třeba i tím, že nechají sejmut předchozí erb z výsadního místa a nahradí jej vlastním.⁷⁰ Jindy mohl být za snahou zviditelnit se jako stavebník hojných kostelů rekatolizační program, jako tomu bylo v případě biskupa Stanislava Pavlovského.⁷¹

⁶⁹ Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*. Jinočany 2015. Vojtěch KRÁL Z DOBRÉ VODY, *Heraldika*, Praha 1900–1901.

⁷⁰ Například erb barona Pfeila, který nechat postavit nová vřetenová schodiště a modernizovat interiéry na zámku, v Kravařích, nahradil počátkem 20. století erb hraběte z Eichendorffu, stavebníka barokní podoby celého zámku. Lucie AUGUSTINKOVÁ – Danuška KOUŘILOVÁ, *Zámek v Kravařích. Stavebněhistorický průzkum*. Ostrava 2018. Nepublikovaný materiál uložený na MÚ v Kravařích.

⁷¹ Ondřej JAKUBEC (ed.), *Stanislav Pavlovský (1579–1598). Biskup a mecenáš umírajícího věku*. Olomouc 2009, s. 58-61.

Obr. 21 Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, svorníky s heraldickou výzdobou v lodi (Foto: autorka, 2019)

Je také otázkou, jak zvládal **pravidla heraldického zobrazování** konkrétní kameník jako autor znaků ve svornících. Obecně je asi třeba počítat (zcela v rozporu s pravidly heraldiky) s různým natáčením heraldické figury, neboť kameník hledá pro svorník optimální úhel pohledu. Ani znalosti heraldických pravidel u kameníka nemusí být velké, tak může dojít k záměně znaků. Podobná záměna znaku kosmo děleného za znak polcený může být vhodným vysvětlením při určování erbu na svorníku lodi kostela sv. Tomáše z Canterbury v Mohelnici (obr. 21).⁷² Záměna železných rukavic jako součásti zbroje za lidské ruce je závažnější, ale zdá se být možným vysvětlením dalšího znaku v lodi téhož kostela. I když zde mohl mít erb původně polychromii, která prezentovala figuru jako rukavice. Ostatně i znak krále Matyáše Korvína, určený na dotyčném kostele s největší jistotou, zachycuje havrana s prstenem v zobáku proti běžnému zobrazení královského znaku pootočeného.⁷³

Samostatnou kapitolou je **heuristika a kritika obrazových pramenů**. Pro úspěch bádání je tady nejvýhodnější, kdy spolupracují archivář a zpracovatel pasáží o stavbě. Mapové prameny nemusejí totiž přinášet aktuální informaci ani k době svého vzniku respektive finalizace. **Stabilní katastr**, pro svou dobu nejvýznamnější mapový pramen, je toho ostatně dost známým příkladem. Také při jeho dokončování v kanceláři byly vneseny mnohé nepřesnosti, týkající se použitého stavebního materiálu i záznamu stavby samotné. Na mapách stabilního katastru se také neobjevila řada drobných sakrálních staveb. Přes mnohé nepřesnosti ovšem zůstává zásadním pramenem v kategorii historických katastrálních map.⁷⁴

A ani novější **plánová dokumentace** nemusí reflektovat změny v průběhu stavby, nebo se v souboru plánů poslední verze návrhu nedochovala. Dochovaný plán tak může být pomůcka i komplikace, plán totiž ukazuje jinou rovinu, a to rovinu ideálu, případně průsečík ideálu s aktuálními předpisy, zatímco stavba sama ukazuje realitu v daných podmínkách a čase. Tyto roviny mohou korespondovat, ale nemusí.

⁷² Lucie AUGUSTINKOVÁ, *Farní kostela sv. Tomáše z Canterbury v Mohelnici*. Stavebněhistorický průzkum. Ostrava 2019. Nепublikovaný materiál uložený na MÚ v Mohelnici.

⁷³ Lucie AUGUSTINKOVÁ, *Farní kostel sv. Tomáše z Canterbury v Mohelnici*. Stavebněhistorický průzkum. Ostrava 2019. Nепublikovaný materiál uložený na MÚ v Mohelnici.

⁷⁴ Martin BUCHLOVSKÝ (ed.), *Stabilní katastr 1817–2017*. Praha 2018. *Sborník z konference pořádvané 14. 11. 2017 v Praze*.

Obr. 22 Klimkovice, kostel Nejsvětější Trojice, exteriér od jihu, před 1973, presbytáře s vánoční výzdobou, foto, 3. čtvrtina 20. století. MÚ Klimkovice.

Velký význam pro dějiny staveb mají samozřejmě **historické fotografie** a pro starší období **veduty**, ztvárněné různými technikami malby, kresby či grafiky, případně jiného odvětví umění. Jak u historických fotografií, tak u vedut má smysl projít institucionalizované a systematicky zařazené prameny v archivech, muzeích, galeriích či na NPÚ i pátrat po dalších starých fotografiích zvláště v okruhu vlastníků či správců staveb, případně místních vlastivědců (obr. 22). Někdy se tak podaří získat snímky, pořízené primárně za jiným účelem, ale zachycující historickou stavbu ve dřívější etapě. Dobrým zdrojem pro sledované stavby bývají například snímky z 1. svatého přijímání či jiných církevních slavností, kde je stavba obvykle zachycena jako pozadí pro personální fotografii. Někdy se dokonce podaří získat unikátní záběry ze stavebních úprav, na kterých je kostel v jistém stupni rozkrytí. Například P. Bohumil Měchura (1922–2014), který byl farářem v Horním Městě v letech 1951–2010, ze záliby fotografoval a mezi početnými snímky ze života farnosti podrobně zdokumentoval rovněž stavební úpravy prováděné na kostele sv. Marie Magdaleny (obr 23) v době svého působení. Dochovaly tak zcela unikátní záběry farního kostela včetně partií zdiva zbaveného omítek.

Obr. 23 Horní Město, kostel sv. Marie Magdaleny, podkroví jižní předsíně při opravě. (Foto: B. Měchura, 1983, sbírka Římskokatolické farnosti Horní Město)

Dosud málo povšimnutou fází práce archiváře i stavebního historika je dnes **procházení seriózních databází** na internetu, čímž jsou myšleny hlavně webové portály institucí jako je Ústřední archiv zeměměřictví a katastru, stránky NPÚ, muzeí a archivů, jejichž ikonografické prameny jsou dnes různou měrou digitalizovány.⁷⁵

Archivní rešerše pro SHP je specializovaným druhem aplikovaného výzkumu v oboru historie. Tématu bádání, tedy historické stavbě odpovídají použité metody. Výsledná práce archiváře na SHP není komplexní studie, ale účelový text často nazývaný archivní rešerše, která může mít různou formální podobu. Přináší kriticky zpracované informace z různých druhů historických pramenů, vyjma stavby samotné. Obecně bývá řazená chronologicky, případně může být její struktura výsledkem věcného i chronologického řazení. Například rešerše klášterního kostela může být uvedena krátce dějinami řádu a pak pokračovat opět chronologicky pojatými dějinami kostela. Z takovéto rešerše lze samozřejmě vyjít při zpracování studie určené ke zveřejnění. A pro autora stavební části SHP jsou tak připraveny kriticky a systematicky zpracované dějiny objektu, na jejichž základě pak bude v kontextu se znalostmi získanými in situ sestavovat teze o stavebním vývoji budovy.

3.5. ZKOUMÁNÍ STAVBY SAMOTNÉ

Další podstatnou a zásadní částí SHP je zkoumání stavby samotné. Tento typ bádání se zabývá jen jedním druhem historického pramene,⁷⁶ a to pramenem hmotným, v tomto případě historickou stavbou či částí kulturní krajiny. Lze se tedy pokusit o nastínění jeho metod a specifik. Velmi dobře je možné při tom využít zejména již formulované zásady poznávání historických staveb,⁷⁷ stávající metodiku pro SHP⁷⁸ a dlouho připravovanou metodologii dějin umění.⁷⁹

Architektura je druhem umění, nicméně bádání o ní je poměrně specifické a značně se liší od výzkumu dalších druhů umění. Fáze výzkumu, jak jsou popsány v metodologii dějin umění,⁸⁰ tedy popis a rozpoznání díla, heuristika, analýza a komparace, rekonstrukce kontextu a konstrukce významu mají při zpracovávání SHP různý význam, respektive modifikovanou náplň. Architektura je také technickým dílem, tedy je nutné při jejím zkoumání v jisté míře uplatnit technické znalosti, postupy poznávání konstrukcí⁸¹ a znalosti typologie historických staveb.

Zkoumání stavby samotné je fáze navazující při standardním SHP na archivní bádání, avšak může také při jiných časových podmínkách probíhat současně.⁸² U bádání o stavbě se dají rozlišit dvě základní fáze tohoto snažení, a to **zkoumání**

⁷⁵ Kolektiv autorů., *Úvod do studia dějepisu*. Brno 2014, s. 120-133.

⁷⁶ Kolektiv autorů., *Úvod do studia dějepisu*. Brno 2014, s. 29-44.

⁷⁷ Vladislav RAZÍM – Petr MACEK (edd.), *Zkoumání historických staveb*. Praha 2011.

⁷⁸ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015.

⁷⁹ Jiří KROUPA, *Metody dějin umění. Metodologie dějin umění I.I*. Brno: 2010.

⁸⁰ Jiří KROUPA, *Metody dějin umění. Metodologie dějin umění II*. Brno 2010.

⁸¹ Jiří ŠKABRADA, *Konstrukce historických staveb*. Praha 2003.

⁸² Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 27.

stavby in situ (tedy na místě samém) a **vyhodnocování podkladů a záznamů o stavbě** (schéma 2).

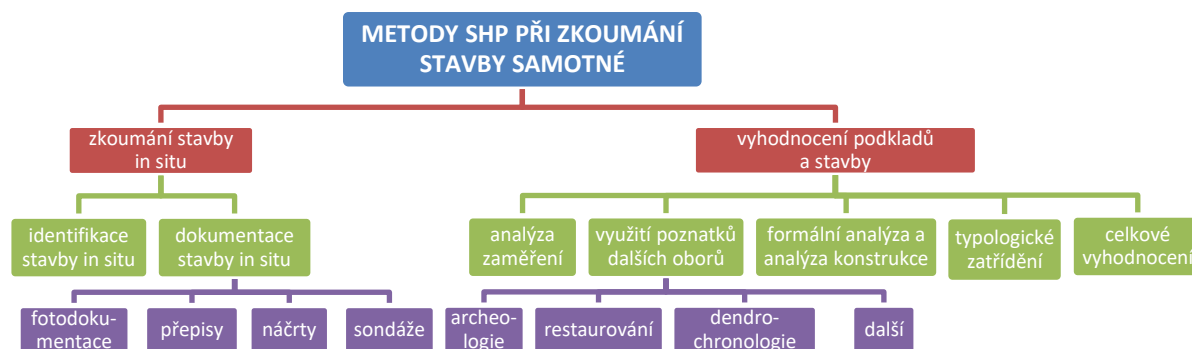

Schéma 2 Fáze stavebněhistorického průzkumu při zkoumání stavby samotné

Při **výzkumu stavby in situ** se jeví jako důležité dvě základní etapy, a to **identifikace stavby v terénu** a pak její **dokumentace**. S identifikací stavby v prostředí většinou při standardní SHP obvykle příliš problém nebývá. Jiná situace nastává při zpracovávání plošného průzkumu, kdy je potřeba na zkoumaném území identifikovat větší počet objektů.⁸³ To vyžaduje jisté znalosti základní typologie daného druhu staveb a historické architektury obecně. Dokumentace stavby in situ se při standardním SHP dnes nejčastěji děje pomocí náčrtů a fotodokumentace,⁸⁴ tedy alespoň v případě, kdy je k dispozici zaměření objektu. Někdy je rovněž třeba pořídit přepisy např. datací a dedikačních nápisů⁸⁵ a případně přikročit k sondování, o kterém se píše podrobněji v pasáži Metody pro dokumentaci vybraných modelových situací a jejich výsledky.

Pořízenou dokumentaci je zapotřebí **vyhodnotit** a na jejím základě vyslovit závěry v kontextu s výsledky archivního bádání. V první fázi se obvykle vyhodnotí zaměření budovy, zkorigované v terénu podle aktuálního stavu. Dále se využívají poznatky příbuzných a relevantních oborů, jako je archeologický výzkum, restaurování, dendrochronologie a další. Následuje formální analýza, analýza konstrukce a závěrečné vyhodnocení. Před závěrečným vyhodnocením se provádí či koriguje typologické zařazení stavby. Typologické zařazení stavby může být jasné od počátku bádání, nebo může během průzkumu dojít k posunu určení typu stavby. V následujících kapitolách se zastavíme u jednotlivých metod SHP a jejich rysů.

⁸³ Vladislav RAZÍM – Petr MACEK (edd.), *Zkoumání historických staveb*. Praha 2011, s. 74-76.

⁸⁴ Vladislav RAZÍM – Petr MACEK (edd.), *Zkoumání historických staveb*. Praha 2011, s. 46-51.

⁸⁵ Jiří ROHÁČEK, *Epigrafika v památkové péči*. Praha: NPÚ, ú.p. 2007. Odborné a metodické publikace NPÚ č. 34.

3.5.1. Zkoumání stavby samotné

Zkoumání stavby samotné bývá ne zcela přesně označováno jako **terénní část SHP**, i když tu nejde jen o dokumentaci stavby in situ, ale i o její vyhodnocování. Toto **zpracování terénní části SHP** má jednotně definovaný cíl (komplexní poznání stavby), ale velmi **rozdílné metody**. Postup při provádění této části SHP není a nemůže být jednotný, míra a hloubka poznání dokumentace nálezových situací je závislá na řadě faktorů jak subjektivních, tak vnějších okolností průzkumu.⁸⁶ Také i z těchto důvodů jsou v metodice NPÚ z roku 2015 podrobněji popsány výsledky a výstupy SHP, ale pouze minimálně jsou tu konkrétněji přiblíženy samotné postupy stavebního historika. Metodika z roku 2015 uvádí některé prvky, kterých je si třeba si všimnout při popisu, a naznačuje, co z nich lze vyvodit. Předchozí metodika z roku 2001⁸⁷ nabízí sice krátkou stať o podobě kapitoly stavební historie, ale je zde opět rozpracována pouze základní teze o tom, že je nutné (a seriózní) oddělit závěry faktické od hypotetických.

Cílem při zpracování následující kapitoly nebylo vyplnit metodologickou cezuru v doporučeních pro zpracování SHP, což by byl jistě dlouhodobý úkol pro interdisciplinárně složený tým, ale pouze podat přehled pro zadavatele SHP z řad zaměstnanců úřadů, institucí i majitelů historických staveb a případně doplnit znalosti odborných garantů z NPÚ, ve kterých situacích se obracet na odborníky které specializace, aby se podařilo získat výsledek alespoň s jistou výpovědní hodnotou.

Obr. 24 Autorka práce při výzkumu stavby in situ v podkroví kostela sv. Václava v Moravské Ostravě.
(Foto Z. Poruba, 2020)

Zpracovatel terénní části, stavební historik (obr. 24), musí mít alespoň základní znalosti ze širokého spektra různorodých vědních oborů, technických i

⁸⁶ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 12.

⁸⁷ Petr MACEK, *Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum*. Příloha časopisu *Zprávy památkové péče* 2001, roč. 61, 2: doplněné vydání Praha: JALNA 2001. Odborné a metodické publikace 23, s. 16.

humanitních,⁸⁸ SHP je totiž vpravdě interdisciplinárním snažením. A jako takové se bádání o historických stavbách u nás v poslední době značně rozvíjí a systematizuje. Péči Sdružení pro SHP probíhají každoroční konference věnované vybranému tématu z dějin staveb. Poznávání a dokumentaci historických staveb byl věnován 4. ročník konference Dějiny staveb v roce 2005,⁸⁹ sakrální architektury samotné 10. ročník konference v roce 2011.⁹⁰ Procesy poznávání historických staveb obecně zpracoval tým autorů NPÚ v publikaci určené pro širokou čtenářskou obec.⁹¹

Metodiky Národního památkového ústavu sledují spíše konkrétní typy historických staveb, tak vyšly metodiky týkající se měšťanských domů, hradních zříčenin a další. Nedávno byla vydána rovněž metodika dokumentace sakrální architektury.⁹² Úžeji zaměřené **metodiky výzkumu jednotlivých konstrukcí** zatím k dispozici (kromě **výplní otvorů**) nejsou. Ovšem pro **výzkum historických krovů** velmi dobře poslouží slovenská metodická příručka.⁹³ Na Slovensku také dále pokročila katalogizace historických krovů, využitelných i pro naše území a sledovanou oblast jako významný srovnávací materiál. V českých zemích jsou totiž krovy systematicky a plošně zpracovávány zatím na Chebsku a jižní Moravě.

3.5.2. Metody pro dokumentaci vybraných modelových situací a jejich výsledky

K zásadním částem bádání o stavbě náleží **identifikace stavby**. Tu je třeba provést na počátku bádání o stavbě, a to nejdříve v současných informačních systémech a poté in situ. Jde o část prací objemově nevelkou, ale o velmi podstatnou součást SHP,⁹⁴ přitom jako zásadnější se jeví identifikace z katastru nemovitostí (obr. 25, katalog č. 63), případně pomocí souřadnic (například pokud se jedná o areál, rozměrnou liniovou stavbu nebo naopak drobné stavby v krajině, jako kaple, kříže...), neboť zpracování SHP není omezeno pouze na objekty zapsané v Ústředním seznamu kulturních památek ČR. Nicméně vždy by měl být uveden vztah stavby k systému památkové ochrany, tedy zda stavba sama je či není památkou a zda se nachází na

⁸⁸ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.). *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 16.

⁸⁹ Jiří BLÁHA – Martin EBEL – Petr MACEK – Vladislav RAZÍM – Jiří ŠKABRADA – Jiří VARHANÍK, (edd.), *Poznávání a dokumentace historických staveb*. Praha 2006. Sborník příspěvků ze 4: specializované konference stavebně historického průzkumu uspořádané 31. 5. – 3. 6. 2005 v Poděbradech.

⁹⁰ Kamil PODROUŽEK – Jiří BLÁHA – Milena HAUSEROVÁ – Renata KUPROVÁ – Michael RYKL – František R. VÁCLAVÍK (edd.), *Sakrální architektura*. Praha 2012. Sborník příspěvků ze 10. specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 7. – 10. 7. 2011 v Poděbradech.

⁹¹ Vladislav RAZÍM – Petr MACEK (edd.), *Zkoumání historických staveb*. Praha 2011.

⁹² Vít HONYS – Táňa ŠIMKOVÁ – Lucie RADOVÁ – Hana VESELÁ, *Metodika dokumentace sakrální architektury (kostely a prostorové kaple)*. Ústí nad Labem 2015.

⁹³ Lubor SUCHÝ – Daniela ZACHAROVÁ a kol., *Metodika identifikácie a výskumu historických krovov*. Bratislava 2008.

⁹⁴ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.). *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 17.

území s plošnou ochranou. Rovněž by měla být uvedena další identifikace stavby, tedy kromě čísla popisného, katastrálního území a čísla parcelního ještě i adresou, což se jeví jako výhodné zvláště ve městech. Identifikace v současných informačních systémech by měla být provedena již v době zadání SHP, aby se předešlo eventuálním pozdějším sporům o rozsah zpracování. Identifikace zkoumané budovy v historických mapách a dalších pramenech je pak záležitostí archivního průzkumu.

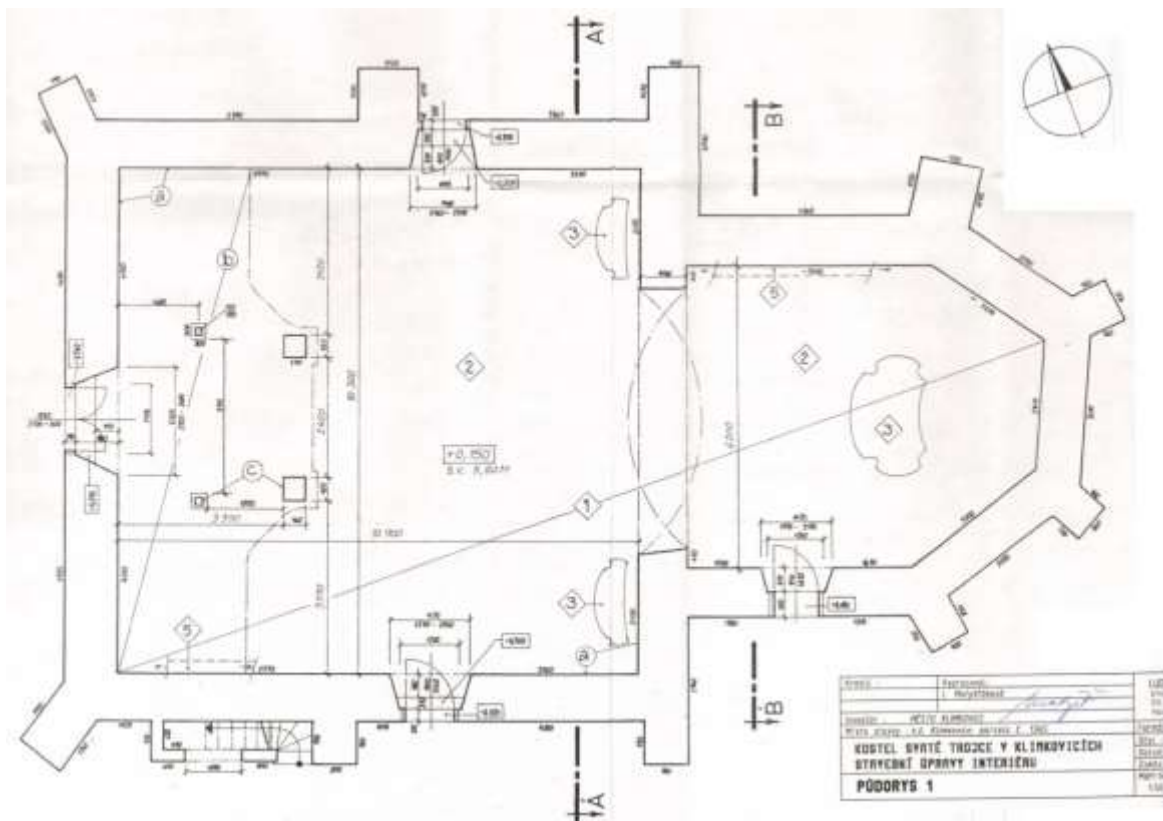
Obr. 25 Štramberk, zvonice, záznam stavby v katastrální mapě, 2018. Převzato z www.cuzk.cz

Po identifikaci stavby následuje v terénu **dokumentace této sledované budovy**. Dokumentace je zpracovávána v zásadě několika metodami, z nichž obvykle nechybějí **fotodokumentace**,⁹⁵ dnes pořizovaná prakticky pouze digitálně. Pokud to povaha zkoumané stavby vyžaduje, jsou **vypracovány** také **přepisy** např. nápisů o fundaci aj. Nezastupitelnou roli mají samozřejmě **náčrty**, ať už se jedná o nákresy detailů nebo situační záznamy do zaměření objektu. Dokumentace a výzkum stavby v terénu se vyznačuje aspekty, které jsou popsány níže.

Nejdůležitějším podkladem, bez něhož nelze stavební část průzkumu realizovat, jsou **plány zkoumaného objektu**.⁹⁶ Zaměření využívá zpracovatel SHP už při zkoumání stavby v terénu a posléze také ve fázi vyhodnocování. Už jen při vizuální analýze samotného zaměření dokáže poučený zpracovatel SHP vyvodit některá fakta pro relativní chronologii objektu. Takové zaměření je třeba vždy kontrolovat a prověřovat jeho správnost. Obvykle se v zaměření neobjeví nepravidelnosti (obr. 26, katalog č. 48) a také velmi často dochází ke špatným zákresům kleneb. Pečlivému oměření je třeba věnovat pozornost i v případech stavebních detailů, neboť jejich přesný zákres může napomoci jejich časovému zařazení. A zdaleka tu nejde pouze o tvar gotických žeber, ale přesný zákres detailů, konstrukcí i stavby obecně.

⁹⁵ Vladislav RAZÍM – Petr MACEK (edd.), *Zkoumání historických staveb*. Praha 2011, s. 49-51.

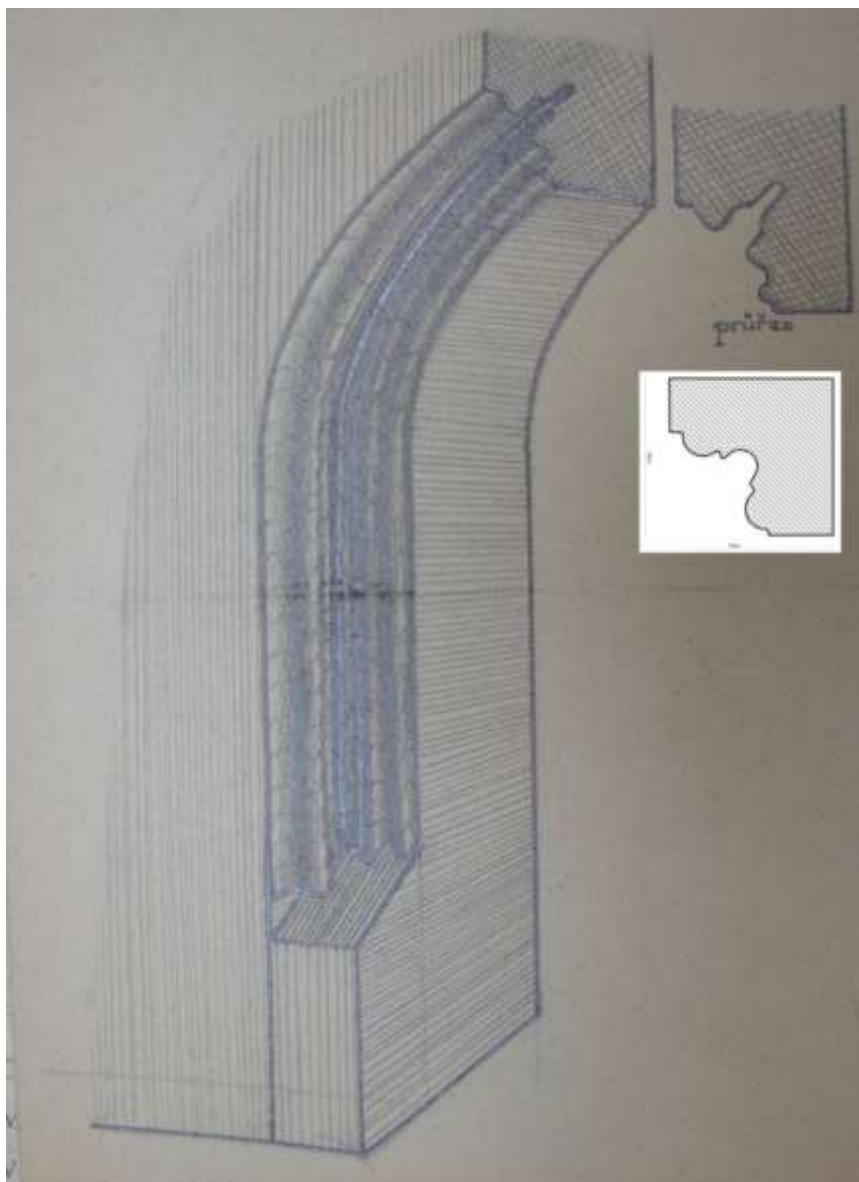
⁹⁶ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 18.

Obr. 26 L. Matyšáková, půdorys kostel Nejsvětější Trojice v Klimkovicích, 2004. MÚ Klimkovice.

V terénu využívá zpracovatel SHP pro zachycení charakteristik stavby nejčastěji fotodokumentaci, přepisy a náčrty, mnohdy pořizované do zaměření. Dokumentace historické stavby bez přesných plánů je v podstatě akceptovatelná při zpracovávání operativní dokumentace v časové tísní a situaci, kdy hrozí zánik historických konstrukcí, které je v takovém případě vhodné zdokumentovat kromě fotografií alespoň v náčrtu, což ostatně rozvíjejí obě vydání metodiky. Fakt, že náčrtek je pouze východiskem z nouze, časové či jiné, a nemůže nahradit přesně oměřené, velmi dobře ilustrují 2 nákresy portálu kostela sv. Jana Křtitele ve Velkých Albrechticích (obr. 27). Evidentně neměřený, ale zato pečlivě vystínovaný náčrtek tužkou na šedém papíře vyhotovil konzervátor Neuwirt v roce 1938. Pod Neuwirtovým zákresem profilace portálu je pak na bílém pozadí profil, který v roce 2007 zaměřil pomocí skládacího metru a šablony s posuvnými jehlami Aleš Knápek.⁹⁷ A náčrt se od měřeného záznamu značně liší.

⁹⁷ Lucie AUGUSTINKOVÁ, Nálezy z kostela sv. Jana Křtitele ve Velkých Albrechticích. Dějiny staveb. Sborník příspěvků z konference Dějiny staveb 2008, s. 5-14.

Obr. 27 Neuwirt, náčrtes portálu kostela ve Velkých Albrechticích, doplněný o měřené záznamy profilu portálu od Aleše Knápka z roku 2006. NPÚ, ú.o.p v Brně a Aleš Knápek.

Kresebná dokumentace je také ve velkém měřítku používána například na Slovensku, kde je elementárními dispozičními náčrtky doplněno velké množství odborných karetních památek. V Německu je dokumentační kresba vnímána jako *grö* průzkumářské práce, a tak je zde také vyučována na univerzitách v Berlíně, Řezně a Bamberku. Publikace o rozlehlejších stavbách pak obsahují celou řadu kreslené prostorové dokumentace od jednoduchých situačních plánů, které ukazují základní rozvrh a klad listů přes plánovou dokumentaci v půdorysech, řezech a pohledech po precizní kreslenou dokumentaci profilů.

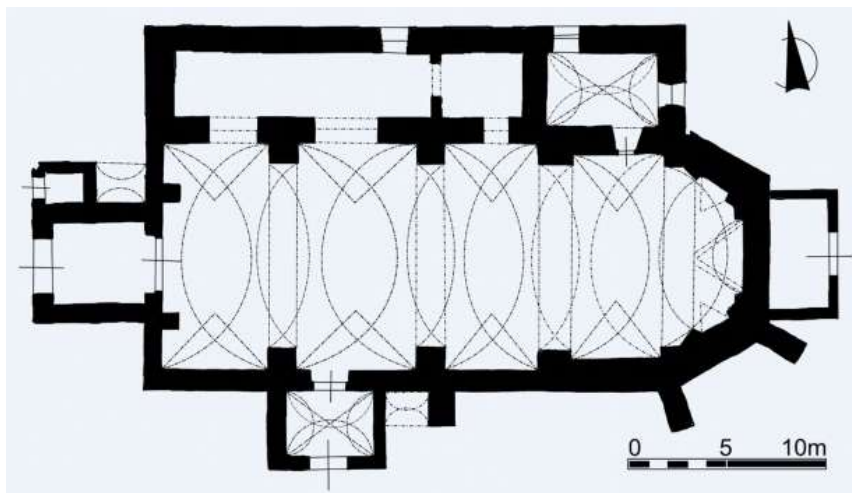
Obr. 28 Starý Jičín, kostel sv. Václava, exteriér. Foto autorka 2013.

Obr. 29 Starý Jičín, kostel sv. Václava, interiér presbytáře. Foto autorka, 2013.

Analýza zaměření se jeví pro vyhodnocování stavby jako velmi významná. Někdy může přitom výrazně napomoci poznání i taková samozřejmost, jako je **půdorys stavby**. V případě kostela sv. Václava ve Starém Jičíně jsou přímé pohledy na jeho průčelí zastíněny vegetací (obr. 28, katalog. č. 57) a vnímání jeho půdorysné dispozice znejasněno doprovodnými prostory, jako je věž, kaple, předsín, sakristie a hrobka Deymů ze Stříteže při presbytáři. V interiéru zase ztěžuje pochopení stavby barokní

zaklenutí a jeho příložky (obr. 29). Tedy v literatuře se objevují středověké datace kostela.⁹⁸ Nicméně už jen náčrt patřičného půdorysného řezu (obr. 30) tady ukázal kostel sjednoceného půdorysu a posunul tak datování podstatné části zděného kostela do 70. let 16. století a do doby Žerotínů,⁹⁹ jak to ostatně předeslal v publikaci k dějinám Starého Jičína A. Turek.¹⁰⁰ Samozřejmě případné relikty starší, písemnými prameny doložené, stavby, by mohl prokázat stavebněhistorický průzkum v plném rozsahu.

Obr. 30 Aleš Knápek, Schematizovaný půdorys kostela sv. Václava ve Starém Jičíně, nákres, 2013. Převzato z publikace Lucie AUGUSTINKOVÁ – Aleš KNÁPEK – Petr MARTINEC, *Hrad Starý Jičín*. Ostrava 2014.

Výzkum a dokumentace stavby in situ je poměrně složitou záležitostí a je třeba stavbu pojmout komplexně. Následující pasáže zmiňují některé aspekty terénního výzkumu, kterým je potřeba věnovat pozornost. Pro SHP má velký význam **výzkum doprovodných prostor objektu**, jako jsou sklepy, podkroví, prostory pod rameny schodišť a další, existující mimo hlavní zájem investora a uživatele, který provádí běžnou údržbu. V takových místech lze velmi dobře dokumentovat pramenné situace ke stavebnímu vývoji objektu, Asi nejznámějším příkladem pro sledované sakrální stavby jsou nálezy pravoúhlých otvorů v podkroví nad klenbou, které v kontextu s interiérovou omítkou svislých zdí ukazují na sekundární překlenutí prostoru. (např. Velká Polom, kostel sv. Václava, obr. 30, katalog. č. 47). Podobný význam má nález oblounu jako součásti omítané zdi opět v pozici nad mladší klenbou (Bravantice, kostel sv. Valentina, obr. 31, katalog. č. 34).¹⁰¹

⁹⁸ Marcela GAVENDOVÁ – Marta KOUBOVÁ – Pavla LEVÁ, *Kulturní památky okresu Nový Jičín*. Ostrava, Nový Jičín 1996, s. 197.

⁹⁹ Lucie AUGUSTINKOVÁ – Aleš KNÁPEK – Petr MARTINEC, *Hrad Starý Jičín*. Ostrava 2014.

¹⁰⁰ Adolf TUREK, *Hrad a panství Starý Jičín*. Nový Jičín 1978.

¹⁰¹ Lucie AUGUSTINKOVÁ – Václav POTŮČEK, Krov kostela sv. Valentina v Bravantících. In: Lucie AUGUSTINKOVÁ – Peter KRUŠINSKÝ, (edd.), *Historické krovky Moravy Slezska a Slovenska*. Ostrava 2015, s. 44-50.

Obr. 31 Velká Polom, kostel sv. Václava, podkroví s otvory po starším zastropení. Bravantice, kostel sv. Valentina, obloun jako stopa po starším stropě. Foto autorka, 2006 a 2008.

Obr. 32 Břidličná, kostel Tří svatých králů, východní strana presbytáře, spáry znamenající zazdívku okna, na něž dole navazují trhliny (Foto: autorka, 2006)

Zvláště podkrovní prostory bývá užitečné velmi pečlivě prohlédnout. V podkrovích se čas od času podaří nalézt dokonce i **relikty umělecké výzdoby** –

například fragmenty nástěnných maleb, jako tomu bylo v případě kostela Nejsvětější Trojice v Novém Jičíně (katalog. č. 59), kde se na svislé zdi vítězného oblouku nad mladší klenbou z roku 1623 dochovala figurální nástěnná výmalba s ústřední postavou Krista se svatozáří, obklopeného dalšími postavami (obr. 33).¹⁰² Z vývojových souvislostí stavby lze nástěnnou malbu datovat před rok 1623, tedy do doby, kdy měl kostel ještě výše položený plochý strop a Kristus s dalšími světcí byli součástí malované výzdoby stěn lodi.

Obr. 33 Nový Jičín, Kostel Nejsvětější Trojice, Kristus se svatozáří na zdi vítězného oblouku ze strany lodi, dochovaný v podkroví nad mladší klenbou (Foto: autorka, 2018)

Velmi podstatnou součástí souboru metod SHP je **sledování anomálií a destrukcí**, jak uvádí i metodika pro SHP.¹⁰³ Anomálie může ukazovat na vývojovou nesouvislost. Samovolné destrukce, nebo statické poruchy – trhliny, sedání apod. samy o sobě ukazují místo s viditelnou skladbou – materiálu i technické řešení, tedy poškozená místa stavby jsou velmi vhodná k dokumentaci fotografické i dalším způsobům záznamu, jehož další vyhodnocení pak přinese cenné poznatky k vývoji stavby.

¹⁰² Lucie AUGUSTINKOVÁ – Antonín GRŮZA, *Kostel Nejsvětější Trojice v Novém Jičíně. Stavebněhistorický průzkumu*. Ostrava 2002. Nepublikovaný materiál uložený na NPÚ, ú.o.p. v Ostravě.

¹⁰³ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 19-21.

Obr. 34 Starý Jičín, kostel sv. Václava, podkroví jižní předsíně s torzem římsový, u níž je vidět její cihelná skladba (Foto: autorka, 2013)

Specifickou záležitostí při zkoumání stavby in situ jsou **destruktivní sondáže**. Obecně se má za to, že destruktivním sondážím je z hlediska památkové péče a snahy o zachování autenticity stavby vhodné se v co největší míře vyhnout. Ne vždy je to možné a velmi často si destruktivní sondáže vyžádá stavebně technický nebo statický průzkum. V takových případech je opět vhodné zdokumentovat aktuálně rozkrytou situaci, což je na stavbě úkol pro historika architektury a v archeologické nálezové situaci pro archeologa. Důležité je zde rozfázování dokumentačních prací a zadavatel může vhodně naplánovanou objednávkou činnosti synchronizovat, a zabránit například opakovaným sondážím pro různé objednavatele. Do kategorie destruktivních sondáží náleží svou podstatou také odebírání vzorků pro dendrochronologické datování a restaurátorské a materiálové průzkumy, i když vzorky pro dendrochronologické datování i pro materiálové průzkumy jsou velmi malé.

Nesmírně důležité je **dokumentování nálezových situací během stavebních prací**, nastíněná doporučená metodikou operativní dokumentace NPÚ. O významu dokumentace nálezových situací například na zdivu zbaveném omítek, snad není třeba se rozepisovat, ovšem praxe tady bohužel často zaostává za teorií a dokumentování nálezových situací bývá zanedbáváno. Nicméně rozlišit například spáry ve zdivu vývojové, tj. vzniklé následností stavebních etap od trhlin v materiálově homogenním zdivu dokáže pouze zpracovatel SHP s praxí. Velmi dobře jsou různé kategorie spar viditelné fotografiích kostela Tří králů v Břidličné bez omítek (obr 32, katalog. č. 10). Jako důležité se jeví rovněž zdokumentování stop po vytrhané starší elektroinstalaci, což nabízí nálezové situace charakteru pásových sond a ukazuje souvrství omítek a nátěrů.

Nejčastěji během stavebních prací pak vznikají při odebírání zeminy nebo zásypů **nálezové situace, které nabízejí prameny pro dějiny staveb i pro archeologické bádání** a měly by být dokumentovány (a také interpretovány) postupy obou jmenovaných oborů, protože jen takto lze dospět ke komplexnímu poznání vývoje historické stavby. Velmi zjednodušeně lze říci, že historik architektury obvykle více porozumí stavbě, dokáže vyhodnotit spáry a případně i další okolnosti výstavby (identifikuje např. bodové zakládání, roznášecí pasy apod.), archeolog se zase lépe

orientuje v množství nálezů charakteru movitých předmětů, dokáže datovat vrstvu na základě střepevého materiálu apod., i když i tady jsou obvyklé oborové přesahy mezi archeologií a dějinami staveb.

Obr. 35 Frýdek-Místek, kostel sv. Jošta, oltář patrně z roku 1660, významná vývojová součást stavby
(Foto: autorka, 2006)

Velmi důležitou fází SHP představuje **sledování uměleckých děl a nápisů**, včetně transliterace a transkripce.¹⁰⁴ O dokumentaci epigrafických památek se píše v kapitole o archivním průzkumu. Pozornost si samozřejmě zaslouží rovněž umělecká díla minulosti, která mohou být někdy v širším kulturněhistorickém vnímání významnější, než stavba sama.¹⁰⁵ Kromě uměleckých děl, která jsou neoddělitelnou součástí stavby, jako například fresková výzdoba stěn, malba stropu a podobně, je vhodné sledovat rovněž oltáře (obr. 35, katalog. č. 74), nebo třeba funerální plastiku, dochovanou jako pevná součást stavby (obr. 36, katalog. č. 27), nebo třeba i tu, která je v kostele pouze uložena. Sepulchrální památky jsou v poslední době na sledovaném území často předmětem výzkumu,¹⁰⁶ ale publikované výsledky bádání podobu soupisů ještě nemají. V těchto případech se vyplácí sledovat vývojový kontext stavby a pokusit se zjistit historické okolnosti jejího založení a dalšího vývoje, neboť znalost stavebního díla právě v kontextu zase napomůže zjištěním o stavebním vývoji. Sledování umělecké hodnoty výzdoby je už záležitostí specializovaného uměleckohistorického výzkumu, ale základní a z velké části publikované poznatky o výzdobě by se měly objevit již ve standardním SHP.

¹⁰⁴ Jiří ROHÁČEK, *Epigrafika v památkové péči*. Praha 2007. Odborné metodické publikace 34.

¹⁰⁵ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 19-21.

¹⁰⁶ Hana MYSLIVEČKOVÁ, *Mors ultima linea rerum. Pozdně gotické a renesanční figurové náhrobní monumenty na Moravě a v českém Slezsku*. Olomouc, 2013.

Obr. 36 Opava, konkatedrála Narození P. Marie, západní předsíň, společná náhrobník Anny a Zuzany Macákových (Foto: autorka, 2016)

Za rozšíření standardního SHP považují autoři metodiky posouzení značně odlišných atributů stavby od technologického zázemí moderní budovy po ikonografický rozbor určující vývoj podoby historického interiéru, např. u šlechtických sídel, i když je otázka, zda by základní zařazení umělecké výzdoby a také historické podoby interiérů neměly být součástí již standardního SHP.

3.5.3. Vyhodnocování podkladů a stavby

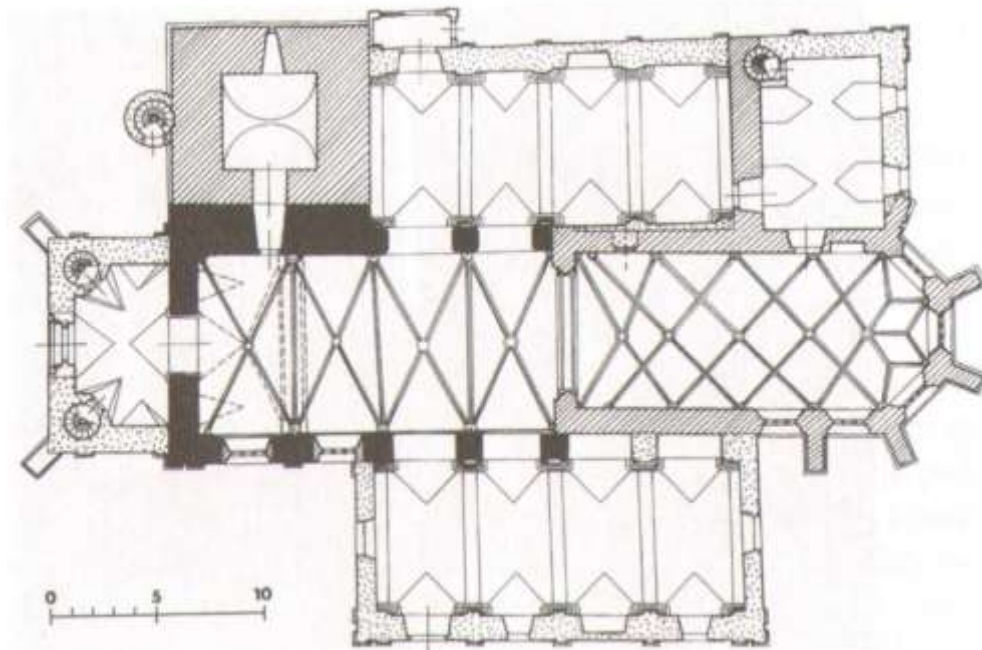
Jsou-li již k dispozici poznatky z bádání během terénní části průzkumu, nastupuje fáze jejich **vyhodnocování** (schéma 2). realizovaná už na kancelářském pracovišti z dokumentace pořízené in situ. Verbálním vyjádřením základního systemizovaného poznání ze stavby je slovní **popis**, zpracovaný v SHP ve stejnojmenné kapitole. Struktura popisu historických budov je popsána v metodice SHP¹⁰⁷ a dále rozpracována pro specifika sakrálních staveb ve specializované metodice.¹⁰⁸

Následně proběhne další fáze **analýzy zaměření**, jejíž vyhodnocení se již děje v souvislostech s poznatky z terénu. O významu zaměření již bylo pojednáno výše (podkapitola 3.6). Zaměření bylo již prověřeno v předchozí fázi bádání o stavbě. Bylo zjištěno, zda zákres odpovídá skutečnosti. Nyní má smysl využít zaměření jako podklad k úvahám o relativní chronologii a typu stavby. Už z půdorysu kostela Nejsvětější Trojice v Novém Jičíně (katalog, č. 59) lze vyčíst indicie ke konstatování, že loď kostela byla klenuta dodatečně. Půdorys kostela sv. Tomáše z Canterbury v Mohelnici¹⁰⁹ zase ukazuje na fakt, že loď kostela je ve své zděné podobě mladší než kamenný presbytář kostela. (obr. 37) Podobných indicií stavebního vývoje lze z přesného zaměření vyčíst celou řadu.

¹⁰⁷ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s.38 – 39.

¹⁰⁸ HONYS, V. – ŠIMKOVÁ, D.– RADOVÁ, L. – VESELÁ, V., *Metodika dokumentace sakrální architektury (kostely a prostorové kaple)*. Ústí nad Labem 2015, s. 22-71.

¹⁰⁹ AUGUSTINKOVÁ, L., *Farní kostel sv. Tomáše z Canterbury v Mohelnici. Stavebněhistorický průzkum*. Ostrava 2019. Nепublikovaný materiál uložený na MÚ v Mohelnici.

246 Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury

Obr. 37 Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, náčrt půdorysu se záznamem vývojových etap. Převzato ze SAMEK, B.: *Umělecké památky Moravy a Slezska*. Díl II, J - N. Praha 1999.

Předmět bádání, historickou stavbu, konkrétně v tomto případě stavbu sakrální je třeba typologicky zařadit, případně prověřit její stávající zatřídění. Ta nejběžnější a nejobecnější **typologická zatřídění** jsou relativně známá. Lze o nich získat informace z architektonických příruček,¹¹⁰ přitom je třeba mít na paměti, že základní rozdíl mezi kostelem a kaplí je dán primárně postavením dané svatyně v církevní správě a rozsahem bohoslužebných úkonů, které se zde smí konat.¹¹¹ Jednotlivé části, konstrukční prvky a mobiliář jsou vydefinovány v oborových výkladových slovnících.¹¹² K bádání o historických kostelech a kaplích je třeba hlubších znalostí skladby sakrálního prostoru a jeho vybavení. Nejlepší poučení v tomto skýtají příručky o současné a historické **liturgice**, kde je objasněn smysl a účel prostorů a mobiliáře. Pro výzkum historických kostelů je zapotřebí orientovat se v současném uspořádání liturgického prostoru.¹¹³ Základní znalosti o nedávných proměnách

¹¹⁰ Eva ROZEHNALOVÁ – Marie TOMÍŠKOVÁ a kol., *Církevní stavby*, Brno:1995,

¹¹¹ Kolektiv autorů, *Kodex kanonického práva*, Praha 1983. Kan 1214 . 1222, Kan 1223 – 1229. Přeložil Miroslav Zedníček.

¹¹² Oldřich J. BLAŽÍČEK – Jiří KROPÁČEK, *Slovník pojmů z dějin umění*. Praha 2013. Oldřich J. BLAŽÍČEK, *Slovník památkové péče*. Praha 1962. Bohuslav SYROVÝ, *Architektura. Oborová encyklopedie SNTL*. Praha 1972.

¹¹³ Pavel KOPEČEK, *Fundamentální liturgika. Křesťanské slavení, teologie, historie a pastore*. Olomouc 2020, s. 403-409., Ladislav POKORNÝ *Liturgika. II. Dějiny liturgie v přehledu*, Litoměřice. 1976.

liturgie dané druhým Vatikánským koncilem¹¹⁴ přispívají nejen k pochopení prostoru a jeho skladby, ale skýtají i možnosti rámcové datace historických fotografií a proměn uspořádání interiéru. Informace o starších podobách liturgiky¹¹⁵ mohou pomoci k určení dnes již nevyužívaných architektonických součástí kostelů a jejich mobiliáře (oratoře...). Před vyhodnocením stavby dojde k ověření zatřídění kostela k určitému typu či posunu v tomto určení (Např. kostel ve Starém Jičíně, katalog č. 39, byl nově až nyní zatříděn jako kostel se sjednoceným sakrálním prostorem.). Ke korekci typologického zatřídění může u složitějších sakrálních staveb dojít až v závěrečné fázi průzkumu.

Následuje fáze **využití poznatků dalších oborů**, především archeologie, restaurování, dendrochronologie a dalších. To společně s výsledky analýz všech druhů dokumentace z terénu slouží jako podklad pro **formální analýzu a analýzu konstrukce**. Současně s popsányými fázemi je revidováno typologické zatřídění dané sakrální stavby. Závěrečnou fází je **celkové vyhodnocení**.

3.5.4. Formální analýza a analýza konstrukce

Při vyhodnocování terénní dokumentace o stavbě se největší měrou uplatní tradiční postup dějin umění obecně – formální analýza a postup charakteristický konkrétně pro SHP – analýza konstrukce.

Jedním ze základních postupů, jimiž pracují autoři terénní části SHP, je metoda rozpracovaná a dlouhodobě využívaná dějinami umění – **formální analýza**. Kritické poučení o vývoji formální analýzy i dalších historických přístupů dějin umění a jejich proměn předložil J. Kroupa.¹¹⁶ Škálu aktuálně používaných metod dějin umění pak J. Kroupa rozpracovává v následujícím díle spisu.¹¹⁷ Relativizuje přitom nikoli samotnou formální analýzu, ale zjednodušenou představu vývojové chronologie v dějinách umění a nabízí jako nejčastější možnost stylovou pluralitu. Při formální analýze je rovněž nutné zohledňovat zpoždění například periferie za centrem dění.

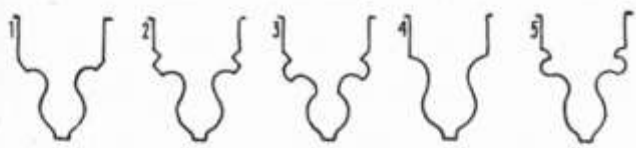
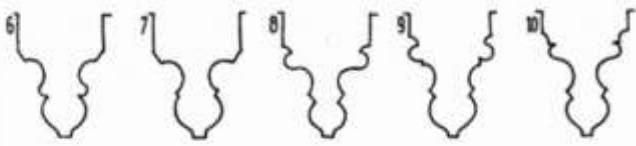
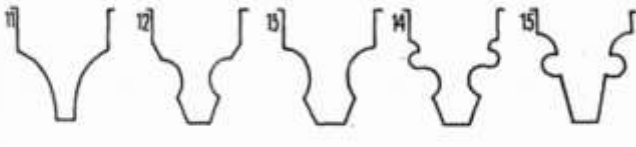
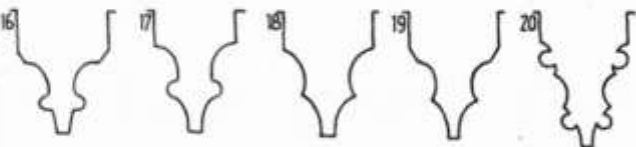
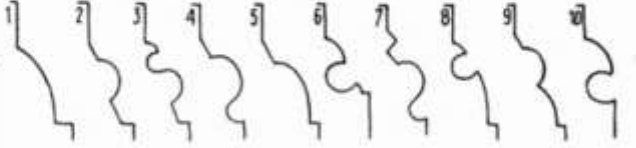
¹¹⁴ Pavel KOPEČEK, *Fundamentální liturgika. Křesťanské slavení, teologie, historie a pastorace*. Olomouc 2020, s. 112-113. Ladislav POKORNÝ *Liturgika. II. Dějiny liturgie v přehledu*, Litoměřice. 1976

¹¹⁵ Pavel KOPEČEK, *Fundamentální liturgika. Křesťanské slavení, teologie, historie a pastorace*. Olomouc 2020, s. 73-112.

¹¹⁶ Jiří KROUPA, *Školy dějin umění. Metodologie dějin umění I.* (druhé doplněné vydání skript z roku 1996) Brno: Masarykova univerzita, 2007.

¹¹⁷ Jiří KROUPA, *Metody dějin umění. Metodologie dějin umění 2 (skripta)* Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Seminář dějin umění. Brno 2010. 343 s.

Tab. VII. Druhá polovina 14. století a začátek století patnáctého.

1. Praha (P. Marie Sněžná, Emauzy, sv. Jindřich, sv. Štěpán, sv. Apolinář, Týn, sv. Jakub, dvojloď v ambitu, sv. Haštal, dvojloď, sv. Václav na Zderaze, Johanitě, Novoměstská radnice), Plzeň (minoritě, ambit), Krumlov (presb.), Pátek, Týnec, Sadská, Lipnice, Nymburk (věž), Brno (august.), Zďetín, Vys. Mýto, Ústí n. L., Chrudim (presb. děk. kostela), Jenštýn, Krakovec, Točník, Charvatce, Karlštejn, Kostelec u Stříbra, Skuteč, Libiř, Vetlá, Klatovy, Kutná Hora (sv. Jakub, loď, P. Marie, chór), Bavorov, Benešov (minoritě), Hradec Král. (městs. sakr.), Sázava (loď), Dolní Kounice (sakristie), Sedlec (kostnice), Nymburk (loď), Žďár u Blovic a j.	
2. Mělník (radnice), Praha (Karlovy, presb.), Opatovice (presb.)	
3. Plzeň (arciděk. kostel, presb.)	
4. Nepomuk (děk. kostel, boč. loď), Bavorov (presb.), Krumlov (sv. Vít)	
5. Praha (Rotlevův dům)	
6. Praha (Na Slupi, sv. Apolinář, domy před Týnem, sklepy hradu), Jaroměř	
7. Sázava (předsíň), Zl. Koruna (opatství), Praha (sklepy Staroměstské radnice, kaple Karolína)	
8. Praha (sv. Vít, Matyáš z Arrasu), Praha (P. Marie p. řetězem, předsíň, sv. Jindřich)	
9. Praha (kaple Karolína, čelní žebro)	
10. Litomyšl (kaple sv. Josefa)	
11. Praha (sv. Štěpán, Rotlevův dům, sklepy Staroměstské radnice, čp. 460/I), Kostelec u Stříbra, Prachatic (presb.), Krakovec, V. Brod (záp. ambit), Dvůr Králové (loď), Nepomuk (stř. loď děk. kostela), Jindř. Hradec (ambit), Vel. Blánice, Němčice, Budějovice (domin., loď), Zl. Koruna (sv. Markéta), Cheb (sv. Bartoloměj)	
12. Praha (sv. Tomáš, sakristie, Emauzy, ambit, Pražský hrad, Rotlevův dům, sv. Martin ve Zdi), V. Brod (loď a transept), Kutná Hora (sv. Trojice), Lipnice (kaple), Jindř. Hradec (sv. Jan, boč. loď a presb.), Drahoňův Újezd, Litomyšl (sakristie), Kočí, Milevsko (chór a sakristie), Krumlov (kaple hradu), Slavětín	
13. V. Brod (vých. a již. ambit), Jindř. Hradec (kap. síň), Soběslav (sv. Vít), Miličín, Nezamyslice, Krumlov (hrad), Kondrac, Skuteč, Třeboň (ambit a loď)	
14. Budějovice (dominikáni, ambit a studnice)	
15. Kroměříž (presb.)	
16. Praha (hrad, "sloupová" síň)	
17. Kutná Hora (Vlašská kaple)	
18. Tachov (presb.), Znojmo (presb.)	
19. Zl. Koruna (boč. loď, ambit), Hradec Král. (levá loď a kaple), Jindř. Hradec (sv. Mikuláš), Dolní Kounice, Praha (čp. 147/1)	
20. Praha (čp. 627/1)	

Přístěnná žebra z druhé poloviny 14. stol.

1. Praha (Marie Sněžná, boč. kaple, Emauzy, sv. Štěpán, Rotlevův dům, sv. Petr na Poříčí, sev. loď), Zďetín, Plzeň (presb.), Sázava (hala), Hradec Král. (předsíň), Kutná Hora (P. Marie na Náměti), Budějovice (domin., již. loď), Nepomuk (děk. kostel, loď)
2. Praha (sv. Apolinář, presb., P. Marie na Trávníčku, presb., Parléřova kaple Věch Svatých)
3. Praha (sv. Anežka, letner, Týn, boč. loď), Sázava (předsíň), Klášter. Skalice, Sedlec (kostnice)
4. Praha (Karlovy, presb., Apolinář, loď), Klášter. Skalice, Benešov (chór minoritů)
5. Praha (sv. Václav na Zderaze), Brno (augustin., presb.)
6. Praha (sv. Jakub, presb., P. Maria u johanitů, sv. Duch, presb.)
7. Praha (Karlovy, předsíň)
8. Kutná Hora (sv. Jakub, loď)
9. Praha (sv. Vít, část Matyáše z Arrasu, kaple sv. Kříže Petra Parléře)
10. Praha (sv. Vít, Parléřova sakristie)

Obr. 38 Tvary žeber v české gotické architektuře 2. pol. 14. a poč. 15. století. Převzato z článku MENCL V., Tvary klenebních žeber v české gotické architektuře, Zprávy památkové péče, roč. 11-12, 1951-1952, č. 9-10, s. 268-281.

Metodické postupy dějin umění, nejčastěji formální analýza se tak ve stavebně historickém průzkumu užívá k základnímu časovému vřazení prvku či stavby, které může být potvrzeno či relativizováno dalšími zjištěními. Pro základní fázi formální analýzy tak autoři využívají škály poznatků, publikovaných v literatuře od zcela

elementárních a mnohdy zavádějící příruček¹¹⁸ po rozsáhlé chronologické řadě forem, z nichž byla zpracována například historická okna,¹¹⁹ portály¹²⁰ a klenební žebra (obr. 38).¹²¹

Formální analýza má svůj značný význam pro základní zatřídění prvku, dále jako opora pro umělecké a památkové hodnocení. Velké opodstatnění má samozřejmě v případech, nedoložených jinými druhy pramenů a nedokazatelnými jinými metodami. Nicméně je třeba mít na paměti její limity. Formální analýza je obecně řečeno chronologicky citlivější než archeologické datování pomocí profilů keramického materiálu, ale méně citlivá než například móda v kultuře odívání, která je zase velmi dobrou pomůckou pro datování historických fotografií nebo vedut v případech, že jsou na nich zachyceni také lidé. Formální analýzu je ovšem zapotřebí využívat ve vhodných případech a hlavně s vědomím, že v různých situacích může přinášet výsledky s různou přesností. Datování pomocí formální analýzy totiž velmi problematizuje nadslohový jev – **historismus** a je v zásadě lhostejné, zda se jedná o historismus typu návratu (v anglicky psané literatuře revival) či přežívání (v anglicky psané literatuře survival). Pro odlišení poučeného historismu od jeho stylového vzoru tak může pomoci určení materiálu či přímo materiálová analýza. Téma historismus se samozřejmě týká celých dějin umění. Pokusem podchytit tento jev v historické architektuře byla například specializovaná konference SHP *Historismy* v roce 2009 v Děčíně.¹²²

Postup, označený v této práci jako **analýza konstrukce**, vychází ze znalostí konstrukčních zvyklostí v dané oblasti v minulosti. Pro zkoumané území lze čerpat poznatky o historických konstrukcích ze Škabradovy publikace,¹²³ cenná srovnání může poskytnout publikace *Grundlagen Gotischer Bautechnik*.¹²⁴ Některým typům konstrukcí již byly věnovány dosavadní ročníky specializovaných konferencí stavebněhistorického průzkumu. Historické zdivo¹²⁵ bylo diskutováno v roce 2013, roubené a hrázděné konstrukce¹²⁶ v roce 2015. Vývoji a funkci topenišť¹²⁷ byla

¹¹⁸ Jaroslav HEROUT, *Slabikář návštěvníků památek*. Praha 1994.

¹¹⁹ Václav MENCL, Vývoj okna v architektuře českého středověku. *Zprávy památkové péče*, roč. XX, 1960, č. 5-6, s. 181-232.

¹²⁰ Václav MENCL, Vývoj středověkého portálu v českých zemích, *Zprávy památkové péče*, roč. XX, 1960, 1. část v sešitě č. 1. s. 8-26, 2. část v sešitě č. 3-4, s. 112-153.

¹²¹ Václav MENCL, Tvary klenebních žeber v české gotické architektuře, *Zprávy památkové péče*, roč. 11-12, 1951-1952, č. 9-10, s. 268-281.

¹²² Kamil PODROUŽEK – Jiří BLÁHA – Martin EBEL – Milena HAUSEROVÁ – Renata KUPROVÁ – Michael RYKL (edd.), *Historismy*. Sborník příspěvků z 8. Specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 9.-12. 6. v Děčíně. Praha 2010.

¹²³ Jiří ŠKABRADA, *Konstrukce historických staveb*. Praha 2003.

¹²⁴ Werner M'ULLER, *Grundlagen Gotischer Bautechnik*. München 1990.

¹²⁵ Michal PANÁČEK (ed.), *Historické zdivo*. Sborník příspěvků z 12. Specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 18.-21. 6. 2013 v Roudnici. Praha 2014.

¹²⁶ Jakub CHALOUPKA - Michal PANÁČEK (edd.), *Roubené a hrázděné konstrukce historických staveb*. Sborník příspěvků z 12. 4. Specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 16.-19. 6. 2015 v Lokti. Praha 2016.

věnována konference v roce 2002, historickým klenbám¹²⁸ roce 2006 v Louce u Znojma, oknům a dveřím¹²⁹ v roce 2003 a krovům a střechám¹³⁰ v roce 2004.

Analytická práce s konkrétními konstrukcemi a jejich vyhodnocování je už pak obvykle záležitostí erudice každého zpracovatele SHP a jeho schopností vyvodit závěry ze zdokumentovaných indicií.

3.5.5. Využití metod a postupů SHP a souvisejících oborů

SHP je velmi významně propojen s poznáním učiněným metodami **archeologickými**. V našich zemích je archeologie studována jako samostatný obor a provozována jako činnost podle oprávnění Ministerstva kultury ČR. Oba obory (dějiny architektury i archeologie) se ovšem částečně překrývají a mají společný předmět bádání. Volba primární metody pro zkoumání mezi dějinami staveb a archeologií se odvíjí od toho, zda je předmět či situace na první pohled dosažitelná, nebo zda se nachází v archeologické nálezové situaci, tj. v našich podmínkách zjednodušeně řečeno pod terénem, v zásypu klenby či stropu, ve studni atd. Historická stavba je rovněž jedním z archeologických pramenů.¹³¹ Samotné fungování archeologické památkové péče například v Německu ve vybraných lokalitách se jeví jako systematické sledování nálezových situací.¹³² Důraz na zachování archeologické nálezové situace je zde velký a častější jsou revizní výzkumy.

¹²⁷ Lucie KRACÍKOVÁ (ed.) *Vývoj a funkce topenišť*. Sborník příspěvků z 1. Specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 4.–6. 6. 2002 v Zahrádkách u České Lípy. Praha 2003.

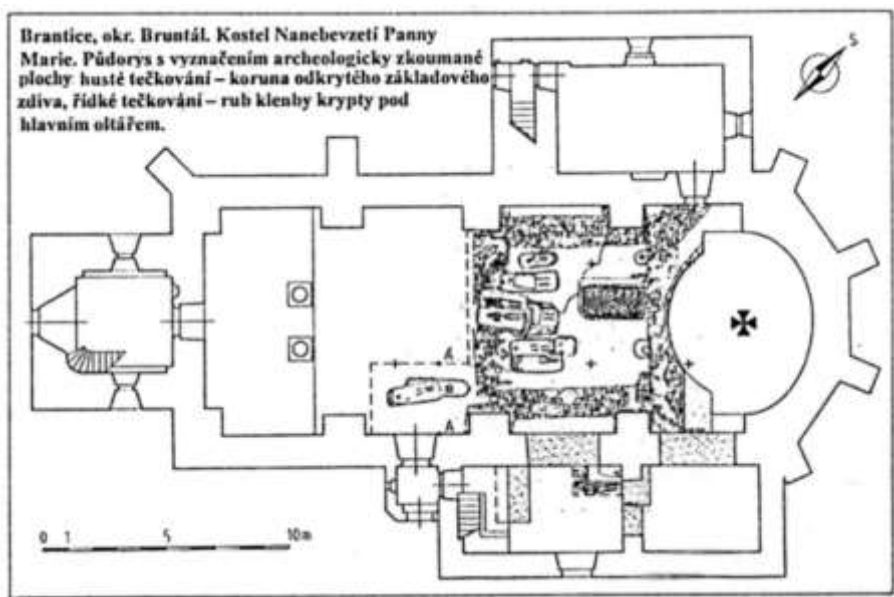
¹²⁸ Jiří BLÁHA – Martin EBEL – Milena HAUSEROVÁ – Jan PEŠTĚ – Michael RYKL – Jan VESELÝ (edd.), *Klenby. Sborník příspěvků z 5. Konference stavebněhistorického průzkumu pořádané 6.–9. 6. 2006 v Louce u Znojma*. Praha 2007.

¹²⁹ Martin EBEL – Milena HAUSEROVÁ – Daniela HOUŠKOVÁ (edd.), *Okna a dveře. Sborník příspěvků z 2. Konference stavebněhistorického průzkumu pořádané 3.–6. 6. 2003 v v Nových Hradech v Jižních Čechách*. Praha 2004.

¹³⁰ Jiří BLÁHA (ed.), *Krovy a střechy*. Sborník příspěvků z 3. Konference stavebněhistorického průzkumu pořádané 8. – 11. 6. 2004 v Muzeu Vysočiny ve Třebíči. Praha 2005.

¹³¹ Evžen NEÚSTUPNÝ, *Metoda archeologie*. Plzeň 2007, s. 23–26.

¹³² Johannes RAU, *Menschen – Zeiten – Leute. Archäologie in Deutschland*. Berlin 2003.

Obr. 39 Brantice, kostel Nanebevzetí P. Marie, půdorys s vyznačením archeologického výzkumu. Převzato z článku Prix, D. - Zezula, M.: Archeologický výzkum kostela Nanebevzetí Panny Marie v Branticích, okr. Bruntál. *Archaeologia historica* 25/2000, 2000, s. 279-305.

Samotné praktické fungování se bohužel často odvíjí od zjednodušeného chápání, že pod terénem se uplatní archeologie a na stavbě dějiny architektury. Ideální možností je samozřejmě spolupráce archeologa a historika architektury. Zadávatel by měl mít vždy na paměti nálehavost prací. Záchranou dokumentaci ať už archeologickou nebo operativní stavebněhistorickou je třeba v každém případě realizovat před zásadními změnami situace – zásahy do archeologických nálezových vrstev a stavebními úpravami budovy.

Obr. 40 Nový Jičín, kostel Narození P. Marie, interiér presbytáře během při archeologickém výzkumu. Převzato z článku Pavel STABRAVA, Archeologické zjištění v presbytáři kostela Nanebevzetí P. Marie v Novém Jičíně. *Vlastivědný sborník Novojičínska* LXIII, 2013? s. 196.

Archeologie mívá velký podíl na výsledcích v kategorii dějin staveb. Její metodologická základna se do značné míry překrývá s dějinami staveb, a to minimálně v případech, kdy je objektem zkoumání historická stavba (obr. 39) nebo její torzo. Toto platí zvláště pro nedestruktivní metody v archeologii, ať jde o nedestruktivní terénní postupy či metody geofyzikální,¹³³ které mohou velmi dobře pomáhat v archeologii i dějinách staveb. Naopak práce s prostorovými daty na nalezišti se stratigrafií je v archeologii poněkud odlišná od metod stavebněhistorického průzkumu, který v případě existující stavby pracuje s informacemi ve volném prostoru. (Ovšem stratigrafie např. omítkových vrstev má opět s archeologickou metodou hodně společného.) Pouze výzkum detektorem kovů nemá v dějinách (jednotlivých) staveb příliš smysl, neboť skladba informací je tu většinou jiná, než v převážné části archeologických nalezišť.

Asi nejtypičtějším příkladem oborové spolupráce při výzkumu kostelů je archeologický výzkum ve vrstvách terénu pod podlahou v interiéru stavby a vně v jejím bezprostředním okolí. Kromě celé řady dalších archeologických zjištění lze takto k poznání stavebního vývoje kostela přispět znalostmi o základech starších zdí, které dříve tvořily součást kostelní stavby, nebo jí předcházely, např. zdi staršího kostela v Branticích (obr. 36).¹³⁴ Archeologické nálezy mohou významně korigovat či doplnit znalosti o dispozici stavby a jejím vývoji. Pro kostel sv. Václava v Moravské Ostravě, což je v předloženém textu podrobněji rozpracováno v případové studii zařazené jako předposlední kapitola, přinesl archeologický výzkum poznání předchozí podoby presbytáře. V případě novojičínského farního kostela přispěl archeologický výzkum zdokumentováním podoby a dimenzí středověkého polygonálního presbytáře (obr. 30).¹³⁵ Výsledky se využívají v bádání o historické stavbě a rovněž je možné využít je při prezentaci stavby. U menších kostelů asi nelze očekávat zpřístupnění archeologických nálezů, i když jsou takové výsledky velmi oblíbeným cílem návštěvníků, jako například monumentální krypty a stopy předchozích staveb například v Praze v chrámu sv. Víta nebo například v kostele sv. Petra v Řezně.¹³⁶

Velmi významným zdrojem informací pro stavebněhistorický průzkum jsou zprávy ze specializovaného odvětví obnovy památek – **restaurování a konzervace**. Podobně významné jsou pro SHP výsledky restaurátorských průzkumů. Restaurátoři poměrně hojně využívají postupů a činností přírodních věd, nejčastěji **materiálových analýz**. Využití výsledků materiálových analýz někdy může významně korigovat poznatky vyplývající například z formální analýzy. Naprosto učebnicovým příkladem je korekce datování tradiční manýristicky vyhlížející výmalby stropu lodi hřbitovního

¹³³ Martin KUNA a kol., *Nedestruktivní archeologie. Teorie, metody a cíle - Non-destructive archaeology. Theory, methods and goals*. Praha 2004.

¹³⁴ Dalibor PRÍX – Michal ZEŽULA, Archeologický výzkum kostela Nanebevzetí Panny Marie v Branticích, okr. Bruntál. *Archaeologia historica* 25/2000, 2000, s. 279-305.

¹³⁵ Pavel STABRAVA, Archeologické zjištění v presbytáři kostela Nanebevzetí P. Marie v Novém Jičíně. *Vlastivědný sborník Novojičínska LXIII*, 2013? s. 191-202.

¹³⁶ Achim HUBEL – Manfred SCHULLER, *Der Dom zu Regensburg*. Textband 2. Regensburg 2014, s. 1-19.

kostela v Klimkovicích (obr. 41), vyplývající z výsledku materiálové analýzy,¹³⁷ kdy se ukázalo, že modrý pigment je ve skutečnosti pruskou modří. Použití syntetického pigmentu známého až v 18. století posunulo datování malované dekorace od manýrismu k pozdnímu baroku. Příklad ukazuje možnosti a meze formální analýzy. Přesnost jejich výsledků dosti relativizuje právě historismus.

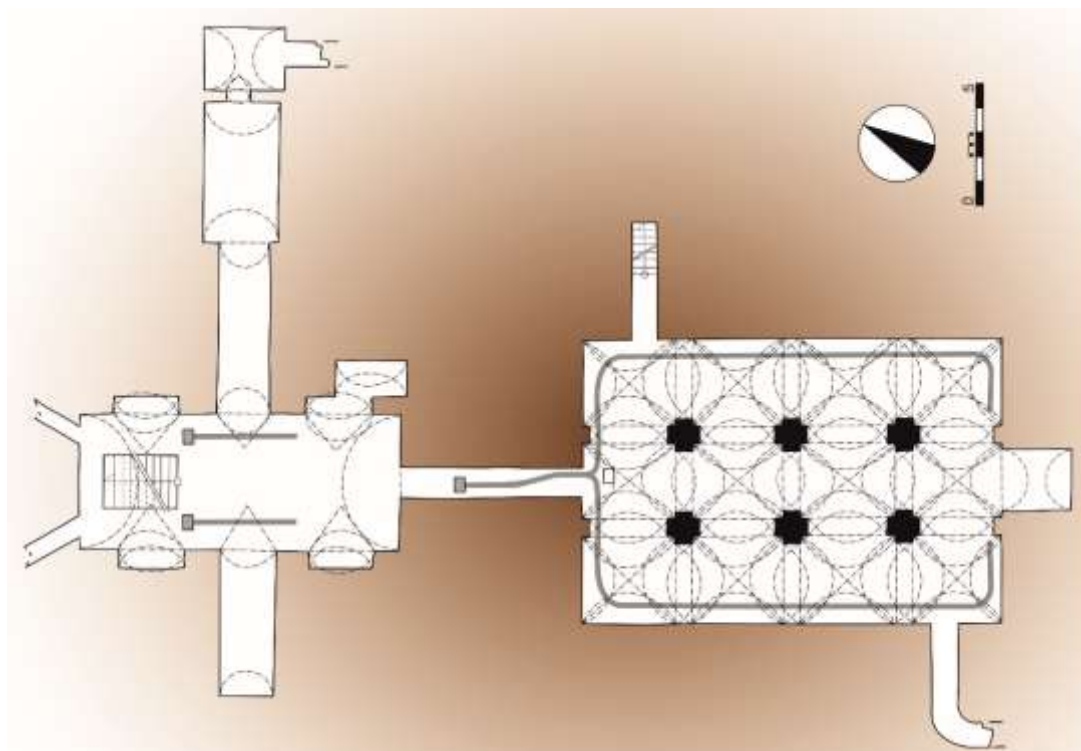

Obr. 41 Klimkovic, kostel Nejsvětější Trojice, strop lodi s výmalbou (Foto: autorka, 2017)

Ideálním případem je opět spolupráce stavebního historika a restaurátora, kdy stavební historik poukáže na klíčová místa objektu a nasměruje sondáže restaurátora do partií, kde je nejvyšší pravděpodobnost výskytu nálezů.¹³⁸

¹³⁷ Jan RONOVSÝ, *Dřevěný polychromovaný strop v interiéru kostela Nejsvětější Trojice v Klimkovicích*. Restaurátorská zpráva. Zbraslav 2006. Nepublikovaný materiál uložený na městském úřadě v Klimkovicích.

¹³⁸ Jan BERÁNEK – Petr MACEK, (edd.) : *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 30.

Obr. 42 Aleš Knápek, schéma kanalizace zaznamenané do půdorysu krypty kostela Nejsvětější Trojice ve Fulneku, nákres 2016

Další činností, která významně přispívá k poznání skladby historických staveb, je **stavebně-technický průzkum**, jehož cílem je poznání charakteru a stavu konstrukcí.¹³⁹ STP může také určit (často ve spolupráci se stavebním historikem) příčinu technického problému. Modelovým příkladem je tady znalost trasování historické a již nefunkční kanalizace, která může být příčinou nadměrné vlhkosti na stavbě. Obecně je v péči o historické stavby vhodné znát rozsah a dimenze podzemních prostor, což jsou v případě sakrálních staveb hlavně krypty a kanalizace. Například v kryptě pod kolegiátním kostelem Nejsvětější Trojice ve Fulneku byla při zpracovávání SHP zdokumentována krypta (obr. 42), respektive při průzkumu byla krypta na základě metod SHP a formální analýzy datována a dále byla identifikováno a zdokumentováno její napojení (a samozřejmě napojení celého kostela) na systém barokní kanalizace.¹⁴⁰

Okrajově je vhodné zmínit činnosti, které metodika SHP označuje jako archeoprůzkumy.¹⁴¹ Jejich využitelnost pro SHP je při tom rozdílná. **Dendrochronologie** má pro dějiny staveb při využití poučeným zpracovatelem nesporný význam a její využití je dále popsáno v pasáži o krovech. Výsledky

¹³⁹ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.) : *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 30.

¹⁴⁰ Lucie AUGUSTINKOVÁ, *Kanonie augustiniánů kanovníků s kolegiátním kostelem Nejsvětější Trojice ve Fulneku*. Stavebněhistorický průzkum. Ostrava 2016. Nepublikovaný materiál uložený v archivu Diecéze Ostravsko-opavské.

¹⁴¹ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.) : *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 27-28.

petrografie využije zpracovatel SHP a ještě více památkář, stejně jako **chemicko-technologický průzkum**. **Průzkumy termovizí, RTG a endoskopií** lze v některých případech využít k podrobnější dokumentaci jevů, které nejsou na stavbě viditelné pouhým okem, i když RTG je více využíván ve výzkumu historických závěsných obrazů. Letecký průzkum a letecké snímkování našel uplatnění ve výzkumu větších areálů stojících i zaniklých historických staveb. Radiokarbonové datování má při své přesnosti¹⁴² větší význam v archeologii paleolitu a mezolitu, praktické využití termoluminiscence komplikuje odchylka vzniklá kontaminací vzorku. Metodám, jejichž význam je pro dějiny staveb větší, je jsou v následujícím textu věnovány samostatné pasáže.

Obr. 43 Horní Měst, kostel sv. Máří Magdaleny, krov, dendrochronologicky datovaný do roku 1660 v úpravě z 19. století, dlaby ukazují dřívější spojení prvků

¹⁴² Vladislav RAZÍM – Petr MACEK (edd.), *Zkoumání historických staveb*. Praha 2011, s. 80.

Z metod, jenž metodika označuje jako archeometrické, má pro SHP pravděpodobně největší význam **dendrochronologická analýza** umožňující v ideálních případech absolutní datování dřevěných prvků stavby.¹⁴³ Dendrochronologie pomůže samozřejmě poučenému zpracovateli SHP,¹⁴⁴ který ví, co od datování dřevěných konstrukcí očekávat. Dendrochronologické datování stanoví v případě datovatelného vzorku s dostatečným množstvím letokruhů časové zařazení s přesností na půl roku. Pokud chybí podkorní letokruh, který dendrochronologové označují jako WK (Waldkante), pak lze získat jen datování post quem, tedy rok, po němž bylo použité dřevo smýceno. Je třeba mít na paměti, že výsledek dendrochronologického datování ukazuje datum smýcení stromu nikoliv datum výstavby konstrukce. Dendrochronologické datování tedy samo o sobě vždy ukáže dobu, kdy byl pokácen strom a nikoli první nebo i další využití dřeva v konstrukci. V případě kostela sv. Máří Magdaleny v Horním Městě¹⁴⁵ se dendrochronologické datování krovu (1660d.) týká obnovy kostela po požáru a nikoliv krovové konstrukce upravené v 19. století (obr. 43, katalog č. 8).

Obr. 44 Fulnek, kanonie augustiniánů při opravě a nosníky zabudovaného lešení (Foto: autorka, 2015)

Výsledek dendrochronologického datování většinou ukotví relativní chronologii, kterou si zpracovatel SHP sestaví jako pracovní hypotézu. Také může překvapit, případně korigovat výsledky datování založeného na formální analýze či relativizovat zažitá předpoklady. Příkladem zde může být dendrochronologické datování kanonie augustiniánů kanovníků ve Fulneku.¹⁴⁶ Podle datování, založeného na formální analýze výzdobných prvků kvadratury uváděli autoři postupnou výstavbu kanonie v rozsahu několika desetiletí v 1. třetině 15. století.¹⁴⁷ Jejich časové zařazení bylo opřeno také o heraldiku, neboť v ambitu byly na svornících vytesány kromě zavínutých střel Kravařů ještě i osmicípé hvězdy Šternberků, kteří skutečně po

¹⁴³ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 28.

¹⁴⁴ Josef KYNCL, *Dendrochronologie: návod k použití*. Ostrava 2019.

¹⁴⁵ Romana ROŠOVÁ – Lucie AUGUSTINKOVÁ – Petr KANIOVÁ, *Stavebně historický průzkum kostela sv. Máří Magdaleny v Horním Městě*. Ostrava 2007. Nepublikovaný materiál uložený na NPÚ, ú.o.p. v Ostravě.

¹⁴⁶ Lucie AUGUSTINKOVÁ – Alice KLIMA, *The Fulnek church and parish Medieval Building chronology*. Transactions of the VŠB-Technical University of Ostrava, Civil Engineering Series, Vol. 17, No. 1, 2017.

¹⁴⁷ Bohumil SAMEK, *Umělecké památky Moravy a Slezska*. Praha 1994. Díl I. A – I, s. 455. Dobroslav LÍBAL., *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*. Praha 2001, s. 92.

Kravařích Fulnek nějakou dobu drželi, tak někteří badatelé dospěli až k dataci po roce 1432.¹⁴⁸ Jiní autoři se při formální analýze opírali hlavně o plaménkový motiv v okenní kružbě, tak došli k vročení do předhusitského období.¹⁴⁹ Nicméně všechny vyslovené teze odpovídaly obvyklým předpokladům o dlouhodobé existenci dřevěných provizorií klášterních areálů. Během opravy omítky v roce 2015 se podařilo získat vzorky dřeva ze zabudovaného lešení pro dendrochronologické datování. Výsledek datování 1389/90¹⁵⁰ poměrně překvapil (tab. 2). Datování bylo provedeno na lešeňových kuláčích s velkým počtem letokruhů, s podkorními letokruhy i kůrou, takže jeho výsledky jsou značně spolehlivé. Nosníky lešení odebrané z výškové úrovně prvního patra (obr. 44) datovaly v tomto případě jistě výstavbu obvodových zdí gotické kanonie. Zakládací listina byla datována 29. 9. 1389, tak stavba celé kanonie byla nejspíš provedena v roce 1390. A jak se při dalším interdisciplinárním výzkumu ukázalo, datování bylo rovněž v souladu s heraldickými prameny, neboť fundátor kanonie Beneš III. z Kravař měl manželku z rodu Šterneberků. Postupné budování ambitu tady sice nelze jednoznačně vyloučit, ale pravděpodobnější je, že značně výkonná kravařská huť produkovala výzdobu s jistou stylovou variabilitou. Díky dendrochronologickému datování se tak podařilo časově zařadit budování kanonie nejspíše do roku 1390. Ještě významnější než datování jedné stavby je kontext informace. Ukázalo se, že některé menší klášterní stavby mohly být budovány v jedné fázi velmi rychle a rozšířená teorie o dlouhodobém budování středověkých klášterů tak nemusí platit ve všech případech.

Tab. 2 Dendrochronologická datace dřeva z obvodové zdi fary (dřívější kanonie) ve Fulneku.

Objednal	Lucie Augustinková	kraj / okres	Moravskoslezský / Nový Jičín	nadmořská výška	295 m.n.m.
Adresa	Gen. Píky 2917/19 Ostrava	Obec	Fulnek	zeměpisná šířka	49.7118472 N
Telefon	737976884	ulice (or. číslo)	Kostelní 111	zeměpisná délka	17.9039217 E
e-mail	metis@centrum.cz	číslo popisné	111	Zpracoval	
datum odběru	2015	Objekt	Kanonie augustiniánů	Datoval	Kyncl T.

č.	způsob oprac.	značka	tloušťka cm	Délka Cm	WK	konstrukce	popis prvku	pozn.	číslo vzorku	dřevina	počet letok. /běl	datum skácení
1	Řez	-	8,4	24	A	SZ průčelí konventu	Lešení	Řez	X2306	Jedle	41	1389/9 0
2	Řez	-	11	39	A	SZ průčelí konventu	Lešení	Řez	X2307	Jedle	51	1390 I

¹⁴⁸ Bohumil SAMEK, *Umělecké památky Moravy a Slezska*. Praha 1994. Díl I A – I, s. 455–458.

¹⁴⁹ Tomáš VÍTEK, Křížová chodba augustiniánského kláštera, s. 148-149. In: Kol. autorů: *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*. Olomouc 1999. Díl III. Olomoucko.

¹⁵⁰ Tomáš KYNCL, *Výzkumná zpráva č. 152c -15. Dendrochronologické datování lešeňových nosníků z budovy bývalého augustiniánského kláštera ve Fulneku*. Brno 2015. Nepublikovaný materiál uložený v knihovně VŠB. - TUO

X23fulnek-klasterAB	X2306+07	Jedle	51	1389
---------------------	----------	-------	----	------

U datování prvků krovu se často ukazuje, že dřevo bylo využito často týž rok nebo v roce následujícím. Uplatil se tak zavedený postup, kdy bylo dřevo použito na krov ještě před tím, než zcela vyschlo.

Dendrochronologické datování náleží svou povahou k destruktivním analýzám, ovšem využívá ve vztahu k rozměrům konstrukce velmi malé vzorky. Na druhé straně může být aplikována pouze na existujícím hmotném prameni, tedy dochované dřevěné konstrukci. Pokud je stavba zničena, dendrochronologii použít nelze. Kromě jiných nebezpečí jsou dřevěné konstrukce ohroženy i požáry, které mohou vzniknout a dramaticky se rozvinout i v současné době. Ze souboru sledovaných staveb shořely v posledních 20 letech 2 dřevěné kostely – v Ostravě-Hrabové katalog. č. (54) a Třinci-Gutech (katalog. č. 80). Z požářiště v Hrabové bylo možno získat použitelný vzorek z ohořelého torza ze sakristie, který poskytl dataci pouze po roce 1526.¹⁵¹

Pro zkoumání kamenného zdiva má zase význam **petrografie**.¹⁵² Použití různého kamene může napomoci odlišit různé stavební fáze. Jiným důvodem pro využití odlišného kamene je stavba masy zdiva z jednoho materiálu a vytvoření architektonických článků z materiálu dalšího, charakteristického buď jinými vizuálními vlastnostmi nebo lepší opracovatelností. Petrografie ve spojení s materiálovými analýzami také může doplnit poznání procesu výstavby památky. Hrad Starý Jičín byl, zjednodušeně konstatováno, vybudován z kamene vylámaného z příkopu, který prořal ostrožnu, na které se hrad nachází.¹⁵³ Výsledky petrografie jsou využitelné pro obnovu památky, a to například pro stanovení vhodného lomu k získávání staviva pro doplnění při památkové obnově či restaurování.

Velmi užitečná zjištění k SHP (a rovněž ke stavebnětechnickému průzkumu) může poskytnout **videoskop**, zařízení, umožňující vidění do nepřístupných prostor či dutin na stavbě, jako je třeba prostor nad vloženými podhledy pod staršími stropy či klenbami. Z praxe je znám třeba příklad prohlédnutí prostoru nad sníženým podhledem v klenuté chodbě zámku v Klimkovicích, díky čemuž byl potvrzen renesanční původ klenby v chodbě zámku.

¹⁵¹ www.dendrochronologie.cz

¹⁵² Vladislav RAZÍM – Petr MACEK (edd.), *Zkoumání historických staveb*. Praha 2011, s. .

¹⁵³ Lucie AUGUSTINKOVÁ – Aleš KNÁPEK – Petr MARTINEC, *Hrad Starý Jičín*. Ostrava 2014.

Obr. 45 Litovel, kaple sv. Jiří, portál se svislými rýhami. (Foto: autorka, 2017)

Trasologie je v kontextu SHP metoda zkoumající stopy různých pracovních postupů na povrchu historických konstrukcí. Jde o otisky, vrypy, zářezy, záseky a kresby, stejně jako stopy po opotřebení či narušení materiálu.¹⁵⁴ Do kategorie trasologických stop náleží i tak známá záležitost jako jsou otvory v kamenných kvádrech po krepně jako doklad po manipulaci se stavebním materiálem pomocí jeřábu. Otvory vidíme nejčastěji jako součást kamenného armování stavby a spojujeme je nejčastěji se středověkem. Na středověkých stavbách je takovýchto stop celá řada, ale ve sledovaném období a na sledovaném území takový příklad zdokumentován nebyl. Ke stopám středověké existence stavby lze zařadit rovněž svislé rýhy na kvádrech armování či jiných tesaných prvcích v exteriéru staveb, např. kaple sv. Jiří v Litovli¹⁵⁵ (obr. 45), i když původ, nebo spíš okolnosti vzniku těchto stop dosud nebyly uspokojivě vysvětleny.

Z metod, které je možno považovat za pomocné disciplíny ve vztahu k dějinám umění, jsou k poznání kostelů velmi platné například **kampanologie**¹⁵⁶ nebo **organologie**. Pro starší středověké období bývá datace zvonu velmi často nejstarším pramenným datem k sakrální stavbě vůbec. Pro sledované období znamená datace na zvonu velmi často dobu výstavby věže, případně celé novostavby renesančního kostela, jako tomu bylo v případě kostela sv. Václava ve Starém Jičíně (katalog. č 57).¹⁵⁷ Instalace varhan zase mohla být samostatná dílčí stavební úprava nebo například součást barokního Gesamtkunstwerku.

Podobně jako je provádění SHP charakteristické pluralitou metod (a využívání metod a výsledků dalších oborů), jsou i výsledky SHP strukturálně různorodé. Tomu musí odpovídat jejich grafické zpracování. Vývoj drobných staveb dokáže dobře zachytit barevné vyhodnocení a textová kapitola, u složitějších a rozlehlejších staveb je pak zapotřebí řada výsledků včetně strukturovaného barevného vyhodnocení, případně modelů a průmětů,¹⁵⁸ což opět velmi dobře ilustruje srovnání z Prahy a Řezna.¹⁵⁹

3.5.6. Využití digitálních zdrojů a využití metod počítačového modelování při SHP

Vzhledem k překotnému technologickému vývoji zvláště v posledních desetiletích se jeví jako vhodné začlenit do výzkumu povšechnou informaci o využití moderních digitálních metod při SHP jako samostatnou kapitolu.

¹⁵⁴ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 27-28.

¹⁵⁵ Vladimír MAŇAS (ed.), *Gotické klenoty v kapli sv. Jiří v Litovli*. Litovel 2012:

¹⁵⁶ Leoš MLČÁK, *Zvony na Moravě a ve Slezsku*. Olomouc 2014.

¹⁵⁷ Adolf TUREK, *Hrad a panství Starý Jičín*. Nový Jičín 1978.

¹⁵⁸ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 60-61.

¹⁵⁹ Achim HUBEL – Manfred SCHULLER, *Der Dom zu Regensburg*. Textband 2. Regensburg 2014, s. 1-19.

V roce 2009 srovnal prof. Kalina ve své studii o počátcích záalpské renesance současnost SHP založenou na snadném přístupu k novým technologiím, konkrétně k informačním a komunikačním technologiím (ICT), s dobou záhy po vynálezu a rozšíření knihtisku v 15. století.¹⁶⁰ A podobně jako knihtisk přinesl revoluci v přístupu k informacím, tak možnosti elektronického uchování informací (především textu a obrazu) a jejich přenosu přes internet znamenalo podobný přelom v současné vědě. Masivní využívání informačních technologií ve všech sférách společnosti, které přinesly jednoduché, rychlé a laciné šíření obrazové informace, znamenalo rovněž otevírající se možnosti pro výzkum historické architektury, především v přístupu k pramenům pro získávání srovnávacího materiálu a jejich následnou interpretaci.

V této práci je pojednání o využití digitálních zdrojů zahrnuto do zvláštní podkapitoly jako specifický druh práce stovebního historika či archiváře se stejnými prameny a dokumentací, nikoli ale jako metoda historické práce. Naopak nasazení počítačového modelování do výzkumu historické architektury lze chápat jako propojení s novými, moderními obory, či jako spolupráci stovebních historiků s informatikou, geoinformatikou a technologií.

Velký rozvoj ICT lze zaznamenat zvláště v poslední době v technikách sběru prostorových informací, díky kterým je už dnes bez větších problémů možná identifikace historické stavby v materiálech dálkového průzkumu (snímků pořízených družicemi letadly či drony) a topografických, tematických a katastrálních mapách. Webové servery pro prezentaci historických map¹⁶¹ už umožňují použít překryv staré mapy se současnou mapou a stanovením průhlednosti vyhledat a studovat sledovanou stavbu. Existuje mnoho sofistikovaných systémů s podstatně širší funkcionalitou a více informacemi, nicméně pro dějiny staveb má největší uplatnění určování staveb v prostoru.¹⁶²

V současnosti běžné využívání **přenosu digitální obrazové informace** pro výzkum dějin architektury se významně podílí nejen na nejvýznamnějších dílech křesťanské sakrální architektury, jako je chrám sv. Petra v Římě a přilehlé náměstí sv. Petra,¹⁶³ ale třeba i na mnoha dalších zadáních, kde je pro účely SHP stejně potřebné a má metodicky shodné zadání i postup. Při digitálním modelování dnes již zbořené gotické klenby presbytáře (obr. 46) kostela ve Staříči¹⁶⁴ byly zachyceny architektonické detaily, což umožnilo správně umístit některé ze zlomků do digitálního drátěného modelu, vyhotoveného svého času jako studentská práce.

¹⁶⁰ Pavel KALINA, *Benedikt Ried a počátky záalpské renesance*. Praha Academia, 2009.

¹⁶¹ Například postupně databáze Österreichisches Nationalarchiv mapire.eu

¹⁶² Paul A. LONGLEY – Mike GOODCHILD – David J. MAGUIRE – David W. RHIND, *Geographic Information Systems & Science*. London 2019.

¹⁶³ Carlo BIANCHINI – Alessandro VISCOGLIOSI – Alessandro AGLIETTI, *Innovative Digital Heuristic Approaches in Architectural Historical Research*, In *Conference: 21st International Conference on Information Visualisation (IV)* Location: London, ENGLAND Date: Jul 11-14, 2017 2017 21ST International Conference Information Visualisation (IV) Book Series: IEEE International Conference on Information Visualisation Pages: 444-449 Published: 2017.

¹⁶⁴ Lucie AUGUSTINKOVÁ – Petr MARTINEC – Jiří ŠČUČKA – Martina PEŘINKOVÁ, *Gotické fragmenty ze Staříče*. Ostrava 2012.

Model vychází z dostupných podkladů a zachycuje pouze část klenby (bez čelních oblouků). Zlomky jsou dnes uloženy na FAST VŠB-TU Ostrava a jsou součástí depozitáře stavebních detailů,¹⁶⁵ kde jsou zčásti vystaveny a slouží k výuce dějin architektury a SHP.

K moderním oborům podílejících se na rozvoji SHP náleží také **fotogrammetrie**,¹⁶⁶ využívaná pro dokumentace staveb a areálů. Podobné využití pro dějiny staveb má **laserové skenování**.¹⁶⁷ Výhodou obou metod je možnost zdokumentovat obtížně dostupná místa a přesně je zobrazovat, například ve vztahu ke kresbě rukou. Nevýhodou jsou finanční náročnost jejich pořízení či pronájmu jako služby.

Využití digitálních zdrojů a práce s digitálními databázemi je dnes již zcela samozřejmou součástí činnosti stavebních historiků. Vyhotovování zaměření digitálními metodami se nejčastěji odvíjí od finančních možností investorů. Fotogrammetrické zaměření a skenování historických objektů posouvá SHP na kvalitativně vyšší úroveň výzkumu.

¹⁶⁵ Lucie AUGUSTINKOVÁ – Peter KRUŠINSKÝ a kol., *Katalog depozitáře stavebních detailů v Ostravě a v Žilině*. Ostrava 2015.

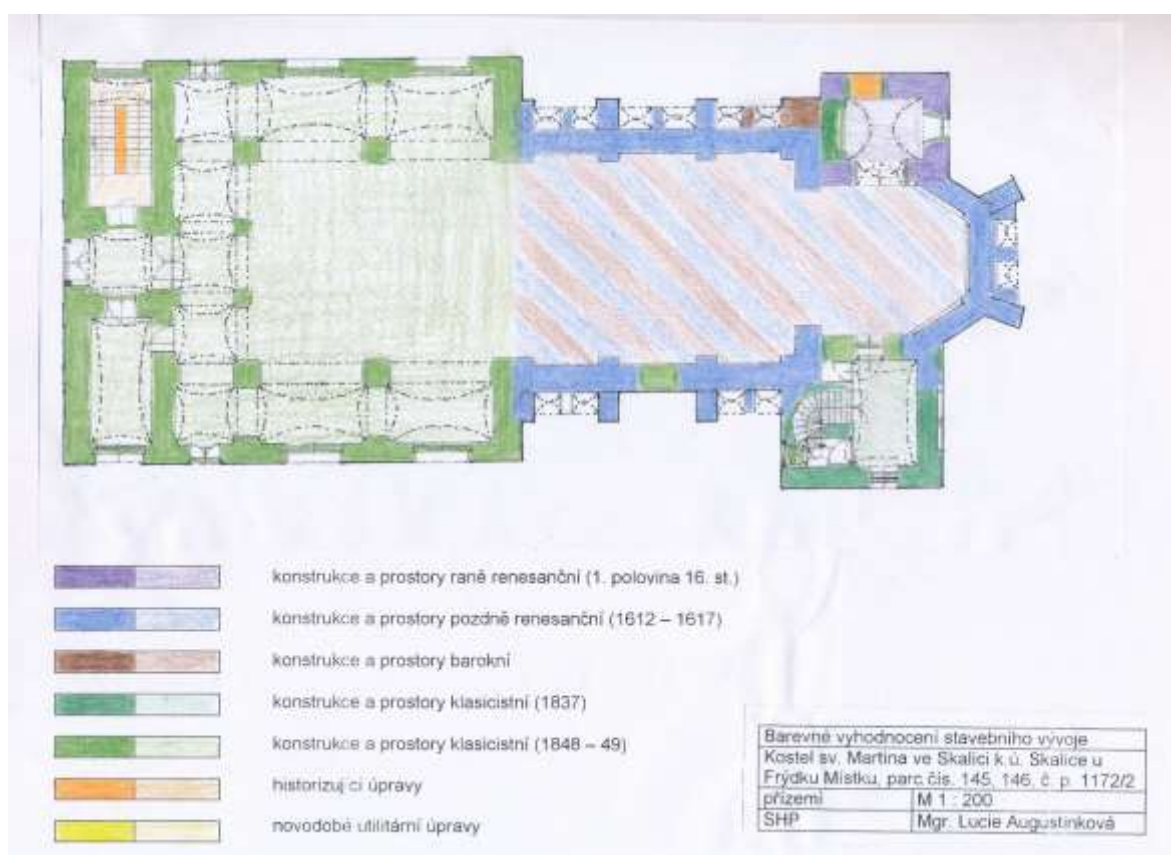
¹⁶⁶ Karel PAVELKA, *Fotogrammetrie 1*. Praha 2009. Karel PAVELKA, *Fotogrammetrie 2*. Praha 2011. Jakub MIŘIJOVSKÝ, *Bezpilotní systémy: sběr dat a využití ve fotogrametrii*. Olomouc 2013.

¹⁶⁷ Vladislav RAZÍM – Petr MACEK (edd.), *Zkoumání historických staveb*. Praha 2011, s. 57-58.

Obr. 46 V. Zámečnicková, digitální drátěný model klenby presbytáře kostela sv. Kříže ve Stačíně (bez čelních oblouků, jejichž zakřivení není známo), 2012. Převzato z publikace Lucie AUGUSTINKOVÁ – Petr MARTINEC – Jiří ŠČUČKA – Martina PEŘINKOVÁ, *Gotické fragmenty ze Stačíně*. Ostrava, 2012

3.5.7. Finální vyhodnocení

Po zpracování popsaných fází SHP přistupuje autor SHP k finálnímu vyhodnocení, stavebního vývoje objektu. Svou představu vývoje stavby verbálně popíše v příslušné textové kapitole SHP. Přitom je nutné, aby uvedl míru jistoty, s níž vyslovuje konkrétní tezi. To znamená, že vyjmenuje, kolik markantů a které svědčí pro každou konkrétní tezi. Svou představu o vývoji stavby pak rovněž graficky vyjádří v barevném (eventuálně černobílém šrafovaném) vyhodnocení stavebního vývoje (obr. 47) podle instrukcí, které pro grafické vyhodnocení doporučuje aktuální metodika.¹⁶⁸

Obr. 47 Kostel sv. Martina ve Skalici, barevné vyhodnocení stavebního vývoje. Převzato z SHP kostela.

Zhodnocení stavebního vývoje pokračuje v textové části kapitolou Hodnocení.¹⁶⁹ Představa zpracovatele SHP o stavebním vývoji daného objektu je pak vřazena do

¹⁶⁸ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 61-65.

¹⁶⁹ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 66.

regionálního, národního, eventuálně evropského kontextu dějin architektury. Je zde popsán typ stavby, případně rysy, které zkoumaný kostel či jinou stavbu od daného typu staveb odlišují. Součástí SHP je tak ucelená studie o vývoji stavby a jejím významu v dějinách architektury.

3.6. DRUHY STAVEBNĚHISTORICKÉHO PRŮZKUMU

Pro komplexní představu o SHP je potřeba rovněž přiblížit druhy stavebněhistorického průzkumu (schéma 3) a jeho výsledky. Kromě **standardního SHP** jednotlivých staveb může mít v určitých situacích význam zkrácený či dílčí SHP (v případě kostela například kaple či krovu). Pro záznam situací během památkové obnovy se používá operativní dokumentace, jejímž výsledkem jsou **nálezové zprávy**.¹⁷⁰ Pro soubory staveb na rozsáhlejších území či oblast kulturní krajiny se uplatní **plošný průzkum urbanistický či krajinný**.¹⁷¹ V současnosti nabývají na významu zvláště u rozsáhlejších staveb také průzkumy - předrestaurátorské, inventarizace a pasportizace. V poslední době se častěji objevují rovněž aktualizace starších SHP, zpracované do podoby nálezových zpráv nebo aktualizovaných pasáží SHP.

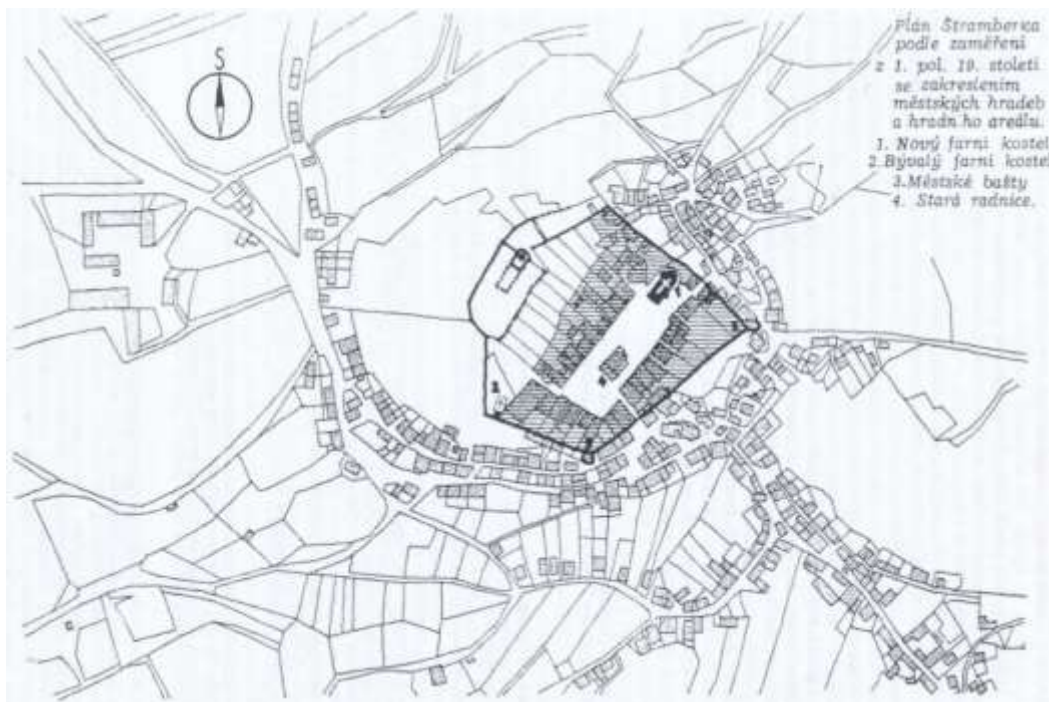
Schéma 3 Druhy stavebněhistorického průzkumu

Využití postupů a výsledků práce dalších věd byly v doporučené metodice zařazeny k **doplňujícím průzkumům**, i když jejich provedení je záležitostí spíše možností investora a zpracovatel SHP jejich provedení či neprovedení málokdy dokáže ovlivnit. Autoři metodiky je dělí na průzkumy historických staveb a archeoprůzkumy.¹⁷² Jako doplňující průzkumy zařazuje metodika SHP také **archeologický výzkum, uměleckohistorickou analýzu, restaurátorský průzkum, stavebnětechnický průzkum a inventarizační a pasportizační průzkum**. Zatímco některé metody plošného průzkumu bývají běžně součástí SHP, stejně jako uměleckohistorická analýza, jiné metody jako archeologický výzkum a restaurátorský průzkum jsou náležejí k činnostem, které podléhají oprávněním MK ČR.

¹⁷⁰ Jiří BLÁHA – Vít JESENSKÝ – Petr MACEK – Vladislav RAZÍM – Jan SOMMER – Jan VESELÝ, *Operativní průzkum a dokumentace historických staveb*. Praha 2005.

¹⁷¹ Vladislav RAZÍM – Petr MACEK (edd.), *Zkoumání historických staveb*. Praha 2011, s. 60-76.

¹⁷² Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 27-28.

Obr. 48 Plán Štramberka se zákresem městských hradeb, 1956. Převzato z publikace M. NOVÁKOVÁ – E: ŠAMÁNKOVÁ: Štramberk. Městská rezervace státní památkové správy Praha. Praha 1956.

V oblasti **plošného průzkumu**¹⁷³ byla doporučená metodika dosud zpracována pouze pro venkovské soubory.¹⁷⁴ To ovšem neznamená, že by plošný průzkum byl málo využíván. Sakrální stavby konkrétního stáří bývají často předmětem uměnovědného výzkumu, při kterém jsou využity metody plošného průzkumu, ostatně i při sestavování katalogu renesančních kostelů, využitých posléze jako soubor příkladů pro tuto práci byly rovněž uplatněny metody plošného průzkumu. Určitou výpovědní hodnotu pro SHP, má rovněž druh plošných průzkumů menších územních celků - městských a venkovských zón a rezervací, tzv. plány ochrany, které jsou pořizovány a aktualizovány pro tento druh památkově chráněných areálů a poskytují základní představu o fondu historické architektury v dané lokalitě (obr 48). Význam plošných průzkumů spočívá především v tom, že nabízí zařazení stavby do širšího urbanistického kontextu, je zde totiž dobře vidět časový i prostorový vztah k založené i rostlé územní struktuře a vztahy mezi jednotlivými budovami, například vztahy mezi šlechtickými sídly a kostely. Velmi dobře je zde patrné trasování komunikací či stáří celých struktur.

Inventarizační a pasportizační průzkum lze chápat jako podmnožinu SHP. Inventarizace se týká součástí stavby, obvykle výbavy, jako jsou výplňové prvky – okna, dveře, pasportizace je komplexním přístupem, který se vztahuje na celek

¹⁷³ Vladislav RAZÍM – Petr MACEK (edd.), *Zkoumání historických staveb*. Praha 2011, s. 74-75.

¹⁷⁴ Jan PEŠTA, *Plošný průzkum lidové architektury a venkovských sídel*. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, Praha 2014. (Odborné a metodické publikace NPÚ, svazek 50)

stavby.¹⁷⁵ Dosud byly zpracovány metodiky pro průzkum, dokumentaci a inventarizaci architektonických prvků obecně.¹⁷⁶ Metodickým materiálem využitelným pro inventarizace oken a dveří jsou oba svazky metodických publikací.¹⁷⁷

Zvláště v případech **rozsáhlejších staveb** může uživatel SHP rychle ztratit orientaci, proto je vhodné připojit k SHP pasáže charakteru inventarizačních a pasportizačních průzkumů, které přinesou alespoň základní prostorovou orientaci a informaci o situování cenných prvků,¹⁷⁸ jako je např. kamenická výzdoba.¹⁷⁹ Situační plány a půdorysy mají své opodstatnění i v popularizační literatuře. A někdy se i tam objeví elementární vývojová schémata.¹⁸⁰ Publikované výzkumy rozlehlejších a složitějších staveb pak bývají vybaveny celou řadou náčrtů různé úrovně a podrobnosti. Prostorový plán dómu sv. Petra v Řezně musel být rozfázován od základního rozdělení na sektory i dalšími dílčími nákresy, jinak by celá fotodokumentace ztratila vypovídací hodnotu.¹⁸¹ I u staveb prostorově méně členitých má smysl připojit alespoň základní schéma (rozložení výzdoby v lodi kostela sv. Václava v Moravské Ostravě vytvořené pro výstavu v roce 2013) (obr. 49).

¹⁷⁵ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.): *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 30.

¹⁷⁶ František R. VÁCLAVÍK, *Průzkum, dokumentace a inventarizace architektonických prvků*. Praha 2014. (Odborné a metodické publikace NPÚ, svazek 47)

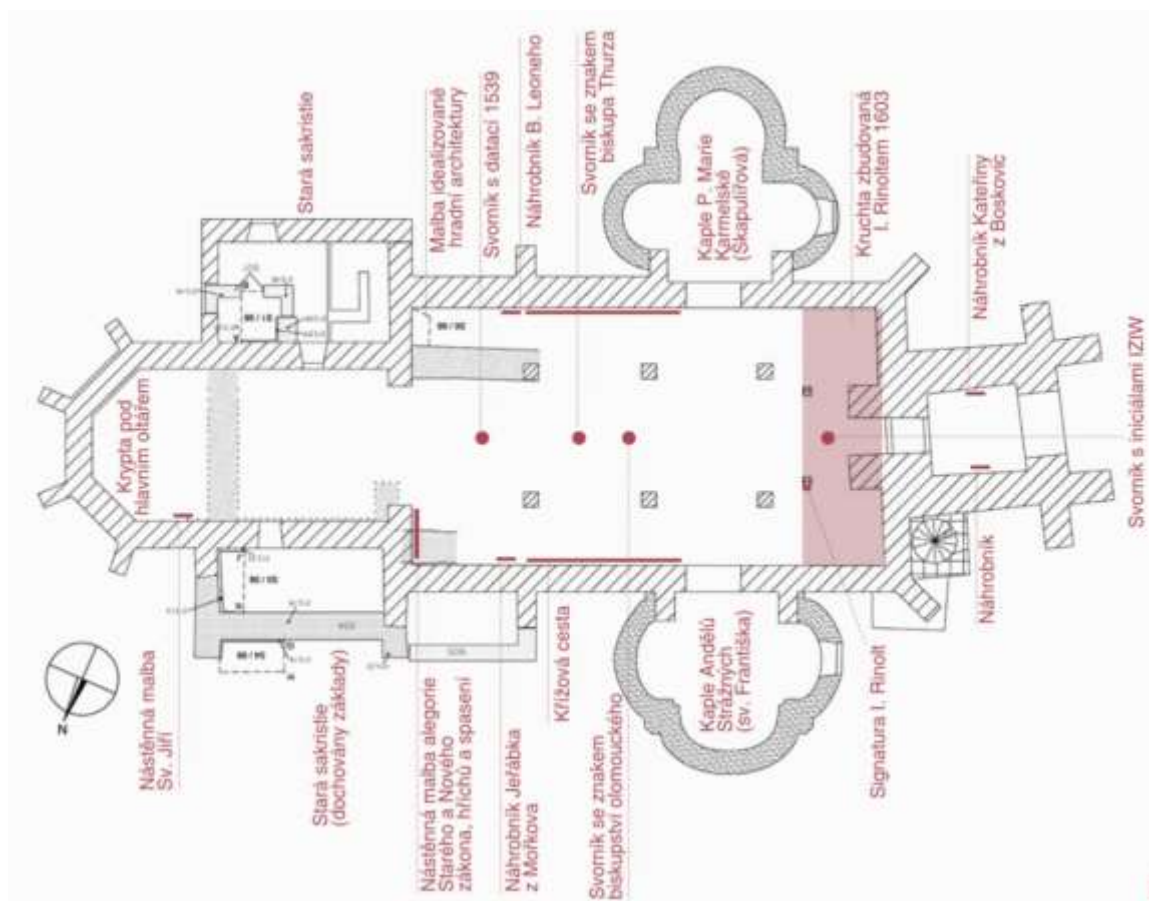
¹⁷⁷ Alfréd SCHUBERT, *Péče o výplně historických okenních a dveřních otvorů*. Praha 2004. Odborné a metodické publikace NPÚ, svazek 29. Marie BAČOVÁ – Martin EBEL – Petra LESNIAKOVÁ – Alfréd SCHUBERT – Miloš SOLAŘ – Ladislav ŠPAČEK – Josef ŠTULC – Rostislav ŠVÁCHA – Petr VŠETEČKA, *Obnova okenních výplní a výkladců*. Praha 2010, s. 23–25. (Odborné a metodické publikace svazek 38)

¹⁷⁸ Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.): *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 30.

¹⁷⁹ Lucie AUGUSTINKOVÁ, *Kanonie augustiniánů kanovníků s kolegiálním kostelem Nejsvětější Trojice ve Fulneku. Stavebněhistorický průzkum*. Ostrava 2016. Nepublikovaný materiál uložený v archivu Diecéze Ostravsko-opavské.

¹⁸⁰ Eugen TRAPP, *Welterbe Regensburg. Ein Kunst- und kulturgeschichtlicher Führer zur Stadt Regensburg und Stadtamhof*. Regensburg 2012.

¹⁸¹ Achim HUBEL – Manfred SCHULLER, *Der Dom zu Regensburg*. Textband 1. Regensburg 2012, S. XIV.

Obr. 49 Kostel sv. Václava v Ostravě, plán výzdoby a dalších prvků, 2013. Klára Gracová, 2013.

Operativní průzkum a dokumentace je formou využívanou pro rychlý průzkum, rozpoznání a dokumentaci nových poznatků o stavbě nebo její části.¹⁸² Nálezové zprávy sestavené jako dokumentace nálezových situací odkrytých při stavební činnosti anebo v procesu chátrání stavby jsou velmi významných zdrojem informací pro poznání stavby samotné, které může být rozpracováno a dále vyhodnoceno až za nějakou dobu od vyhotovení nálezové zprávy, i jako srovnávací materiál pro výzkum jiných staveb. Rovněž metodika operativní dokumentace již byla sestavena.¹⁸³ Tato příručka vymezuje pojem operativní dokumentace historických staveb, definuje podobu nálezové zprávy jako výsledku operativní dokumentace a doporučuje postupy pro záznam konkrétních nálezových situací. Postupy pro dokumentaci nálezových situací se obecně využívají rovněž při provádění standardního SHP.

K poznání historických staveb přispívají různou měrou všechny druhy SHP. Je třeba vědět, co od kterého druhu průzkumu čekat a jak jejich výsledky využít.

¹⁸² Jan BERÁNEK – Petr MACEK (edd.): *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015, s. 29.

¹⁸³ Jiří BLÁHA – Vít JESENSKÝ – Petr MACEK – Vladislav RAZÍM – Jan SOMMER – Jan VESELÝ, *Operativní průzkum a dokumentace historických staveb*. Praha 2005.

4. PODÍL METOD NA VÝZKUMU STAVEBNÍHO VÝVOJE

Po metodických pasážích k provádění SHP a dalším postupům při poznávání historických staveb je v této kapitole zvolený materiál, tedy kostely Moravskoslezského kraje z doby od poloviny 16. do poloviny 17. století, podán s pojmenováním dosud využitých postupů, jimiž byly jednotlivé objekty poznávány. Dále byly vyhodnoceny výsledky, jichž se podařilo dosáhnout konkrétní cestou.

Následující tabulka 3 podává přehled kostelů z oblasti severní Moravy a českého Slezska. U každé sakrální stavby byly zaznamenány použité metody výzkumu a bylo uvedeno, výsledky kterých metod byly pro zkoumání objektu zásadní. Ve vybraných případech byly metody srovnány a vyhodnoceny podle výsledků. Pro snadnější orientaci v materiálu jsou uvedena čísla z mapy, používaná rovněž jako čísla katalogu.

Tab. 3 Podíl metod výzkumu stavebního vývoje kostelů severní Moravy a Českého Slezska z doby od poloviny 16. do poloviny 17. století

Lokalita, okres, objekt	Podíl metod na výzkumu stavebního vývoje	Číslo na mapě
Andělská Hora (BR), kostel Nanebevzetí P. Marie	Teze o stavebním vývoji kostela byly sestaveny dílem metodami historickými, dílem uměleckohistorickými. Jako revize dosavadního poznání byly uplatněny rovněž metody SHP. Zaměření má charakter vývojového schématu.	6
Bartošovice (NJ), kostel sv. Petra a Pavla	Poznání o kostele sledovaného období bylo zprostředkováno badáním o historii a pomocných věd historických, zvláště genealogie a heraldiky, a kritikou ikonografie. Výsledkem metod ději umění tu bylo vyloučení konstrukcí ze sledovaného období in situ (kromě náhrobníků).	65
Bílovec – Lubojaty (NJ), kostel sv. Jiří	Poznání kostela učiněné metodami historickými podstatnou měrou prohloubily výsledky metod operativní dokumentace. Zásadní bylo rovněž dendrochronologické datování všech dostupných dřevěných konstrukcí. Zaměření má charakter vývojového schématu.	45
Bílovec – Stará Ves (NJ), filiální kostel sv. Jakuba	Elementární poznání bylo učiněno metodami historickými i metodami SHP. Precizní zaměření z roku 1914 zahrnuje půdorys,	42

	pohledy i řezy.	
Bílovec (NJ) , farní kostel sv. Mikuláše	Dílčí výsledky o poznání kostela přinesla historie a metody SHP, konkrétně operativní dokumentace rozkrytých nálezových situací. Zaměření má charakter vývojového schématu.	44
Bílovec (NJ) , špitální kaple	Poznání kaple bylo učiněno v několika fázích metodami historie a SHP, metodami operativní dokumentace a pomocí dendrochronologie. Půdorys v dostačující přesnosti byl vyhotoven při přístavbě zázemí kaple, zaměření krovu bylo vyhotoveno při operativní dokumentaci.	43
Bohumín – Starý Bohumín (KA) , farní kostel Narození P. Marie	Některá fakta k vývoji kostela byla získána metodami historickými. Relativní chronologie je záležitostí metod SHP. Dostupné bylo pouze zaměření základního půdorysného schématu pro obnovu střešní krytiny z roku 1900.	82
Brantice (BR) , farní kostel Nanebevzetí P. Marie	Teze o stavebním vývoji kostela byly zformulovány na základě metod SHP. Následně byly významně doplněny a zpřesněny metodami archeologickými. K dispozici byla vývojová schémata pro několik stavebních fází.	17
Bravantice (NJ) , farní kostel sv. Valentina	Základní teze k vývoji kostela byly sestaveny na základě historie a metod SHP. Velký význam mělo dendrochronologické datování krovu lodi. Zaměření zahrnuje půdorys a pohled z roku 1998.	47
Bruntál (BR) , farní kostel Nanebevzetí P. Marie	Dílčích výsledků bylo dosaženo metodami historickými a uměleckohistorickými. Dostupná jsou vývojová schémata.	15
Brušperk (FM) , farní kostel sv. Jiří	K poznání kostela přispěly metody historie a operativní dokumentace. Pro bádání byl dostupný jen půdorys základních objemů a pohled z roku 1998.	69
Břidličná (BR) , kostel Tří králů	Teze o stavebním vývoji kostela byly sestaveny dílem metodami historickými, dílem uměleckohistorickými a metodami SHP. K ověření tezí by jistě přispělo dendrochronologické datování, které dosud realizováno nebylo. Pro SHP bylo vyhotoveno přesné zaměření.	10
Dolní Moravice (BR) , kostel sv. Jakuba	Teze ke stavebnímu vývoji kostela byly sestaveny na základě výsledků historických disciplín a formální analýzy. Pro vyhodnocení byly dostupné půdorysy přízemí a krovu z roku 1999.	7
Dvorce (BR) , hřbitovní kaple sv. Kateřiny	Na sestavení základních tezí o stavebním vývoji kaple bylo využito omezené spektrum metod historie a dějin umění.	20
Fryčovice (FM) , farní kostel Nanebevzetí P. Marie	K zařídění kostelní věže do sledovaného období byly využity metody historie a dějin umění.	68
Frydek-Místek – Frydek (FM) , farní kostel sv. Jana Křtitele	K poznání stavebního vývoje kostela přispěly metody historie a dějin umění. Pro bádání bylo možné využít půdorys se záznamem kleneb z roku 1995.	72
Frydek-Místek – Frydek (FM) , filiální kostel sv. Jošta	K poznání stavebního vývoje kostela přispěly metody historie a dějin umění. Dostupné bylo zaměření kostela složené z půdorysu i zaměření krovu z roku 1998.	74
Frydek-Místek – Místek (FM) , farní kostel sv. Jakuba,	K poznání stavebního vývoje kostela přispěly metody historie a dějin umění. Dostupné bylo jen základní půdorysné schéma ze situačního plánu.	73
Frydek-Místek – Skalice (FM) , farní kostel sv. Martina	K poznání stavebního vývoje kostela přispěly metody SHP a historie. Vývoj kostela dobře dokládá přesné zaměření s půdorysy i řezy z roku 2003.	77
Fulnek – Děrné (NJ) , kostel sv. Petra a Pavla	Základní poznání kostela bylo učiněno metodami historickými a uměleckohistorickými. K hlubšímu poznání stavby byla přínosem zvláště operativní dokumentace. Dostupný byl náčrt půdorysu stavby.	41
Fulnek – Jerlochovice	K poznání objektu přispěly historické a uměleckohistorické. Existuje	37

(NJ) , Kostel Narození P. Marie	zaměření z roku 1998 s půdorysem.	
Fulnek (NJ) , bratrský sbor	Objekt se spleťtíu historií a složitým stavební vývoje nemá přes jeho značný historický i architektonický význam odpovídající zpracování. Dosavadní poznatky vychází z bádání historickými metodami. K dispozici je vývojové schéma ii přesné zaměření.	38
Fulnek (NJ) , <i>Topferkirchel</i>	Objekt neexistuje, je doložen pouze ikonografickými, mapovými a písemnými prameny. Poznání lze dosáhnout pouze interpretací uvedených pramenů.	39
Heřmanovice (BR) , farní kostel sv. Ondřeje	Základ tezí o stavebním vývoji vzešel z historického bádání. Formální analýza potvrdila formulované hypotézy. Půdorys existuje.	3
Hlučín (OP) , kostel sv. Jana Křtitele	Základní teze o vývoji kostela byly zformulovány na základě výzkumů historických, pomocných věd historických a uměleckohistorických. Standardní SHP nicméně zpracováno nebylo. K dispozici je půdorysné schéma i půdorys přestavby kostela z roku 1912:	35
Horní Město (BR) , kostel sv. Máří Magdaleny	Formální analýza jako tradiční metoda dějin umění má zde své limity, neboť stavba nese znaky jistého formálního primitivismu. Pro výstavbu kostela přinesla dendrochronologie jen datum post quem. Pravděpodobný výsledek zde byl dosažen kritikou textů, formulovanou na základně znalosti širšího společenského kontextu. Naopak intepretace výsledků dendrochronologického datování vyžadovala jistou erudici. Půdorys byl pro zpracování SHP v roce 2006 zpřesněn.	8
Hradec nad Moravicí (OP) , Farní kostel sv. Petra a Pavla	Základní teze o vývoji kostela byly zformulovány na základě výzkumů historie, pomocných věd historických a metod SHP. K dispozici byl jen půdorys podkroví z roku 1996 a plán přestavby z roku 1795.	25
Jablunkov (FM) , kostel Božího Těla	K dosud dílčímu poznání stavebního vývoje kostela přispěly metody historie, dějin umění a operativní dokumentace. Dostupný byl plán přístavby kostela v roce 1932 v rozsahu půdorysu i řezu.	81
Janov (BR) , kostel Nejsvětější Trojice	Informace o renesančním kostele, nahrazeném barokní novostavbou, zprostředkovává historie. Využití dalších metod zde není reálné. Metody SHP tu byly využity k výzkumu barokní novostavby, a vlastně jimi byly na této stavbě vyloučeny konstrukce ze sledovaného období.	2
Karviná – Fryštát (KA) , kostel Povýšení sv. Kříže	Některá fakta ke stavebnímu vývoji vyplývají z historických výzkumů, zásadní teze vzešly z metod SHP a operativní dokumentace. Výsledek dendrochronologického datování krovu se týkal novější etapy, takže pro sledované období měl pouze okrajovou relevanci. Pro celý kostel jsou k dispozici vývojová schémata a přesné zaměření věže z roku 2003. Nálezové situace v podkroví dokládá řada náčrtů a nákresů.	70
Klimkovice (OV) , farní kostel sv. Kateřiny	Základ stavebního vývoje objasněn metodami historickými a PVH, největší podíl tu měla epigrafika, heraldika a genealogie. Metody stavebně historického průzkumu byly použity o objasnění základního schématu stavebního vývoje. Dostupné je vývojové schéma.	49
Klimkovice (OV) , hřbitovní kostel Nejsvětější Trojice	Využitelnost metod historických a metod PVH byla v tomto případě nízká. Své místo tu měla v podstatě pouze kritika pramenů, protože písemných pramenů bylo velmi málo a jednalo se o prameny sekundární. K objasnění stavebního vývoje kostela přispěla širší škála metod SHP, konkrétně dendrochronologie a výzkum krovu a také materiálová analýza při restaurován nástropní malby. Ke zkoumání dispozice a pojetí kostela pak přispěly tradiční metody dějin umění.	48

	Dostupné je přesné zaměření kostela v rozsahu půdorysů i řezů.	
Kopřivnice – Vlčovice (NJ) , filiální kostel Všetech Svatých	K poznání objektu přispěla velká škála metod a postupů více oborů – historie, dějin umění, metody operativní dokumentace, archeologie a dendrochronologie. Z meto d dějin umění má zvláště formální analýza v tomto případě své limity, protože na kostele je řada historizujících prvků, obtížně odlišitelných pouze formální analýzou.	63
Kravaře (OP) , kostel sv. Bartoloměje	Základní poznatky o stavebním vývoji kostela vyplývají z písemných i plánových pramenů. Velký význam tu měla textová kritika jako jedna ze základních historických metod. K přesnému datování části kostela tu přispěl zprostředkovaný pramen, vyhodnocený jako věrohodný. Dostupné bylo vývojové schéma.	30
Krnov (BR) , farní kostel sv. Martina	Teze o stavebním vývoji přinesla historie a dějiny umění. Dostupné bylo vývojové schéma.	18
Krnov (BR) , minoritský klášter s kostelem Narození P. Marie	Teze o stavebním vývoji přinesla historie a dějiny umění. Dostupné bylo vývojové schéma.	19
Kružberk (OP) , hřbitovní kostel sv. Bartoloměje	Základní teze o vývoji kostela byly zformulovány na základě výzkumů metodami historickými a uměleckohistorickými. Dostupná byla řada půdorysných schémat i schémat vazeb krovu.	21
Kujavy (NJ) , kostel sv. Michala	Poznání kostela ze sledovaného období zde vychází z analýzy písemných a ikonografických pramenů.	40
Litultovice (OP) , zámecká kaple	Základní teze o vývoji zámecké kaple byly zformulovány na základě výzkumů historickými a uměnovědnými. Dostupné bylo vývojové schéma.	23
Lomnice u Rýmařova (BR) , farní kostel sv. Jiří	Teze o stavebním vývoji kostela přinesla historie. Metody dějin umění, zvláště pak formální analýza je použitelná s vědomím toho, že jde (mimo heraldické reliéfy) o výskyt rustikálních forem, ovlivněný pozdní renesancí, eventuálně již nástupem baroka.	13
Město Albrechtice, m. č. Hynčice u Krnova (BR) , kostel sv. Mikuláše	Teze o stavebním vývoji kostela byly zpracovány metodami historickými a uměnovědnými. K dispozici je plán přestavby Michaela Clemense z roku 1776 v rozsahu půdorysů i řezů.	5
Metulovice (FM) , kostel Všetech svatých	K poznání stavebního vývoje kostela přispěl soubor metod SHP. V historii se zde významně uplatnila kritika pramenů a srovnávací analýzy, protože bylo třeba posoudit věrohodnost faktů. Samozřejmě byly využity metody poznávání historických konstrukcí a rovněž dějin umění. Krov kostela byl dendrochronologicky datován. K dispozici bylo přesné zaměření, složené z půdorysů i řezů včetně krovových konstrukcí z roku 2001:	76
Mokré Lazce (OP) , kostel sv. Jana Křtitele	Několik informací o stavebním vývoji kostela pochází z historického bádání.	38
Moravskoslezský Kočov (BR) , kostel archanděla Michaela	Základní teze o stavebním vývoji kostela byly zpracovány metodami historickými a uměleckohistorickými.	14
Nový Jičín - Žilina (NJ) , filiální kostel sv. Mikuláše	Poznání kostela bylo prohloubeno metodami historie, dějin umění i metodami archeologickými. K dispozici bylo přesné zaměření z roku 1999.	60
Nový Jičín (NJ) , farní kostel Nanebevzetí P. Marie	Poznání věže jako části kostela ze sledovaného období prohloubily metody historie a dějin umění. Věž je vhodným srovnáním pro analogické stavby. Datace předchozí fáze vývoje kostela byla potvrzena metodami archeologickými. Dostupní je půdorys z roku 1937.	61
Nový Jičín (NJ) , filiální kostel Nejsvětější Trojice	Poznání kostela bylo značně prohloubeno metodami historickými a uměleckohistorickými. Další poznání přineslo vyhodnocení záznamů obnovy metodami operativní dokumentace. K dispozici bylo přesné zaměření z roku 2001, které bylo při zpracování SHP a NZ doplněno	59

	nákresy.	
Opava (OP) , farní kostel Nanebevzetí P. Marie	Teze o částech konkatedrály ze sledovaného období pochází z bádání metodami historickými a uměleckohistorickými. Dostupné je půdorysné schéma i přesná zaměření konkatedrály.	27
Opava (OP) , kostel sv. Ducha s minoritským klášterem	Teze o částech kostela ze sledovaného období pochází z bádání metodami historickými a uměleckohistorickými. I pro tyto dosud jen dílčí výsledky bylo třeba kombinace metod a znalosti kontextu. Dostupná jsou přesná zaměření kostela i areálu z 50. Let 20. Století i roku 1993:	29
Opava (OP) , kostel sv. Václava s dominikánským klášterem	Teze o částech kostela ze sledovaného období pochází z bádání metodami historickými a metodami SHP. Velký význam měly pro prohloubení poznání areálu metody archeologické. K dispozici je zaměření včetně kleneb z roku 2007.	28
Osoblaha (BR) , farní kostel sv. Máří Magdaleny	Poznatky o stavebním vývoji kostela byly získány metodami historie a dějin umění, dále hlavně analýzou plánové, písemné a fotografické dokumentace zbořeného kostela. Dostupné je vývojové schéma vytvořené na základě záchranného zaměření před zbořením stavby.	1
Ostrava – Hrabová (OV) , kostel sv. Kateřiny	Pro výzkum dějin kostela byly využity metody historické. Dendrochronologie, která by zde měla největší úspěšnost, byla aplikována až ex post, po požáru na nespálených reliktech ze sakristie, což samozřejmě přineslo jen jeden výsledek. Plánovou a fotografickou dokumentaci stavby před požárem lze zkoumat metodami dějin umění a dějin architektury. Na základě zaměření z 30. Let 20. Století a další dokumentace bylo možné vytvořit kopii kostela.	54
Ostrava - Moravská Ostrava (OV) , filiální kostel sv. Václava	Stavební vývoj bylo možné nastínit z poznatků historických věd i dějin umění. Z exaktních expertíz připadala v úvahu dendrochronologie, které tady bylo využito pouze pro mobiliář odlišné provenience. Zásadních výsledků pro vytvoření představy o stavebním vývoji kostela a jeho starších vývojových podobách dosáhla archeologie. Dodatečná analýza metodami SHP čerpala z výsledků archeologie a analyzovala její poznatky v kontextu stavebních dějin. K dispozici byl půdorys ze 70. let 20. století a záznam archeologických nálezů do půdorysu.	51
Ostrava – Nová Ves (OV) , filiální kostel sv. Bartoloměje	Na objasnění některých momentů ze stavebního vývoje kostela má podíl historie a metody dějin architektury. Největší výpovědní hodnotu mělo dendrochronologické datování krovu presbytáře. Dostupná byla dokumentace obnovy kostela patrně v roce 19193 a zaměření krovu z roku 2007.	50
Ostrava – Slezská Ostrava (OV) , kostel sv. Jiří	Kostel byl ve 20. století zbořen. Jeho existenci a některé formální znaky se podařilo prokázat metodami historickými.	52
Palkovice (FM) , farní kostel sv. Jana Křtitele	Dílčí poznání stavebního vývoje kostela bylo dosaženo metodami historickými a uměleckohistorickými. K dispozici bylo poměrně přesné zaměření kostela.	75
Příbor (NJ) , farní kostel Narození P. Marie	K poznání sakrální stavby se složitým a dlouhým vývoje přispěly metody historie a dějin umění. Dostupný byl půdorys kostela.	67
Příbor (NJ) , kostel sv. Kříže	K dílčímu poznání stavby byly využity metody historie a dějin umění.	66
Radkov u Vítkova (OP) , kostel Narození P. Marie	Teze o vývoji kostela vzešly z výsledků historie. K jejich zásadnímu ověření došlo metodami SHP. K dispozici bylo zaměření kostela i další dokumentace krovu.	22
Raduň (OP) , kostel Nejsvětější Trojice	Výsledky historického bádání v kombinaci s metodami SHP přinesly zásadní teze o typu a vývoji kostela. K zatřídění kostela k danému	32

	typu bylo zapotřebí kombinace metod a umělecko-historických a historických. Krovy byly dendrochronologicky datovány. K dispozici bylo půdorysné vývojové schéma a kresebná dokumentace krovu.	
Razová (BR) , farní kostel archanděla Michela	Základní teze o stavebním vývoji kostela byly zpracovány metodami historie a dějin umění	16
Rychvald (KA) , farní kostel sv. Anny	Některá fakta ke stavebnímu vývoji byla dosažena metodami historickými. Některá fakta z literatury nelze ověřit, jako je například podíl stavitele Bernarda Leoneho na renesanční stavební etapě. Výsledek dendrochronologického datování krovu se týkal novější etapy, takže pro sledované období měl pouze okrajovou relevanci. Dostupné bylo jen půdorysné schéma.	53
Rýmařov (BR) , kostel archanděla Michaela	Stavební vývoj objektu, zjevně komplikovanější, než bylo dosud uváděno, bylo možné v hrubých rysech získat metodami historickými, zčásti metodami operativní dokumentace historických staveb, která pak jako standardní SHP realizována nebyla, což se jistě projevilo na zjednodušení představ o kostele, které tak zůstávají v rovině pracovních hypotéz. Půdorys kostela byl pro SHP upraven a doplněn záznamem nálezových situací.	9
Rýžoviště (BR) , farní kostel sv. Jana Křtitele	Základní teze o stavebním vývoji kostela byly zpracovány metodami historie a dějin umění.	12
Sedliště (FM) , filiální kostel Všech svatých	K poznání kostely přispěly metody SHP a operativní dokumentace pořízená během opravy. Svou výpovědní hodnotu mají rovněž restaurátorské zprávy. K dispozici bylo zaměření z roku 2008.	71
Slavkov u Opavy (OP) , zámecká kaple	Základní teze o vývoji a proměnách tohoto sakrálního prostoru v aristokratickém sídle vyšly z bádání metodami historickými a umělecko-historickými o zdejší tvrzi. Smysl pro zkoumání kontextu mělo využití metod historických a pomocných věd historických a dále meto dějin umění pro výzkum náhrobníků v kostele. Kaple je zdokumentována jako součást zaměření zámku z roku 2006.	26
Spálov (NJ) , farní kostel sv. Jakuba Většího	Díličí poznání kostela přinesly metody historie a dějin umění. Dostupná byla vývojové schémata bez uvedení podkladu.	36
Stará Ves nad Ondřejnicí (OV) , kostel sv. Jana Křtitele	Některých výsledků bylo dosaženo metodami historickými (kromě kritiky pramenů to byla epigrafika a heraldika), ovšem základní vývojová chronologie byla sestavena pomocí metod SHP a operativní dokumentace. Dendrochronologie, jejíž výsledky by relativní chronologii zasadily do časového rámce, dosud využita nebyla. K dispozici bylo zaměření kostela z 1. poloviny 20. století.	55
Starý Jičín (NJ) , kostel sv. Václava	Poznání kostela se podařilo prohloubit metodami SHP, zpřesněním zaměření a dále metodami historickými a umělecko-historickými. Svůj význam pro poznání vývoje kostela zde měla i kampanologie. Vývojové schéma bylo nakresleno na základě schematizovaného půdorysu pro rozvody.	57
Studénka (NJ) , kostel sv. Bartoloměje	K poznání kostela ze sledovaného období přispěla především analýza písemných a ikonografických pramenů. Informace o zbořeném dřevěném kostele přináší záchranná měřická dokumentaci z roku 1872:	46
Suchdol nad Odrou (NJ) , farní kostel Nejsvětější Trojice	I přes zpracované dendrochronologické datování a dějiny kostela zůstávají některé otázky jeho stavebního vývoje nevyjasněné. Standardní SHP nebylo zpracováno. Dostupné bylo zaměření krovu z roku 2006.	56
Šenov u Nového Jičína (NJ) , farní kostel sv. Martina	Poznání kostela bylo prohloubeno metodami SHP a operativní dokumentace. Standardní SHP zpracováno nebylo. K dispozici bylo zaměření kostela z roku 1994:	58
Štáblovice (OP) , kostel sv. Vavřince	Výsledky historie spolu s výsledky dosaženými metodami dějin umění vedly k širšímu poznání kostela. K dispozici byl plán přestavby kostela z roku 1884 a řada vývojových schémat.	24

Štítina (OP) , kaple sv. Máří Magdaleny	Pro poznání jednoprostorové kaple byly důležité výsledky historie, dějin umění i dendrochronologie. Kapli dokumentuje poměrně precizní zaměření z roku 2004 v půdorysech i řezech.	31
Štramberk – Tannendorf (NJ) , filiální kostel sv. Kateřiny	K poznání kostela přispěly výsledky historického, stavebně historického a archeologického bádání a samozřejmě dendrochronologie. K dispozici byla vývojové schémata.	62
Štramberk (NJ) , zvonice jako relikt kostela	K poznání kostela významně přispělo poznání historické (i když se z velké většiny jednalo o přepisy pramenů a jejich analýzy.) Významnou úlohu mělo dendrochronologické datování a rovněž dokumentace moderními metodami v obtížně přístupném terénu, především se jednalo o snímky z dronu. Výsledky poznání a jejich další interpretace měly význam pro dějiny architektury. Vývojová schémata byla doplněna o nákresy krovu.	63
Třemešná (BR) , farní kostel sv. Šebestiána	Základní teze o stavebním vývoji kostela byly zpracovány metodami historie a dějin umění, správnost tezí ověřilo dendrochronologické datování. K dispozici jsou nákresy půdorysů i krovu.	6
Třinec – Gúty (FM) , kostel Božího Těla	Kostel shořel v roce 2017, tedy jeho další poznání je již jen otázkou analýzy dokumentace a pramenné kritiky, případně heuristiky v oblasti pramenů archivních či uložených v muzeích, eventuálně soukromých sbírkách. Kostel měl měřickou dokumentaci z 30. Let 20. století i její aktualizace.	80
Velká Polom (OV) , kostel sv. Václava	Ke stavebnímu vývoji kostelu přinesly některé teze historické vědy, zvláště pak heraldika. Metodami SHP bylo dosaženo relativní chronologie stavebního vývoje.	34
Velká Štáhle (BR) , farní kostel Nejsvětější Trojice	Základní teze o stavebním vývoji kostela byly zpracovány metodami historie a SHP. Standardní SHP zpracováno nebylo.	11
Vyšní Lhoty – Prašivá (FM) , kostel sv. Antonína Paduánského	Poznání kostela bylo záležitostí historie, metod SHP a dendrochronologie. Kostel je zajímavou typologickou ukázkou přepisů forem mezi zpracováními z kamene a dřeva a blízkostí k lidovým formám souvisí rovněž s etnografickým poznáním. K dispozici je precizní zaměření kostela z roku 2002:	78

Pro poznání stavby má nezpochybnitelný význam **zaměření**. V ideálním případě je velmi výhodné, když je možné hned v počáteční fázi procesu poznávání historické stavby nechat zpracovat či zpřesnit a aktualizovat zaměření objektu. Nejvhodnější je samozřejmě pořízení půdorysů i řezů. Digitalizace takového zaměření v architektonických programech (Archicad...) pak umožňuje získávat další půdorysy, řezy i perspektivní pohledy, jaké jsou zrovna pro daný problém zapotřebí. Zpřesnění zaměření pomohly spolu s výsledky historické práce typologicky zařadit kostel sv. Václava ve Starém Jičíně do nepočtené skupiny renesančních kostelů sjednoceného půdorysu.

Zaměření je potřebné pro řadu dalších činností souvisejících s poznáváním historické stavby a péči o ni. Analýzou zaměření a následnou rozvahou je možné nasměrovat další bádání, které může řešit konkrétní problémy a odpovídat na dílčí otázky. Zaměření je samozřejmě nutné pro projekční činnost a další nakládání s budovou.

Velký význam pro další rozvoj poznání kostela měla situace, kdy se v počátečních fázích podařilo zpracovat **standardní SHP** (Horní Město, Metylovice, Nový Jičín, kostel Nejsvětější Trojice...). Výsledky takových standardních SHP mnohdy přinesly kromě sestavení tezí o vývoji stavby mnohdy rovněž relevantní objevy (nález nástěnných patrně renesančních maleb s Ukřižovaným a svatými, dochovaných

v podkroví kostela Nejsvětější Trojice v Novém Jičíně, objev patrně renesančních záklopových desek stropu s iluzivní malbou kazet v sekundární situaci ve věži z kostela sv. Bartoloměje ve Štramberku, učiněný v roce 2018...). Nové příspěvky ke znalostem časově renesančních sakrálních staveb na sledovaném území vzešly rovněž ze stavebněhistorických průzkumů dalších staveb, hlavně aristokratických sídel. SHP zámku v Kravařích přinesl v roce 2017 datování původní zámecké kaple do 30. let 17. století doby Michala Sendivoje. SHP zámku v Klimkovicích přinesl roku 2018 podrobnosti ke společnému komunikačnímu schématu zámku a farního kostela. Jindy SHP nasměrovalo následná bádání (doporučení dendrochronologicky datovat další dosud nedostupné prvky v kostele v Horním Městě). Případně byly formulovány dílčí výzkumné problémy, které už nebylo možné obvyklými metodami standardního SHP vyřešit (rozpor v dendrochronologickém datování vřetenového schodiště a nápisu na kostele sv. Máří Magdaleny v Horním Městě).

U mnoha zvolených lokalit již bylo dosaženo určitého stupně poznání stavebního vývoje. Někdy tyto teze přinesly Wolného publikace či novější historická a uměleckohistorická bádání. Metodami SHP a operativní dokumentace bylo toto poznání precizováno a rozšiřováno (kostel sv. Jana Křtitele ve Staré Vsi nad Ondřejnicí, kostel sv. Anny v Rychvaldě...).

U rozsáhlejších staveb a areálů, které již měly SHP, bylo dalšího poznání často dosaženo **revizními průzkumy** či revidováním některé větve poznání (Ostrava – Moravská Ostrava, filiální kostel sv. Václava).

Z SHP vzešla **doporučení, jakým směrem se může ubírat další bádání**, aby jeho výsledky rozšířily také stavebněhistorické poznání. To se týká v kostelích zejména umělecké výzdoby, která je v daném období zastoupena hlavně nástěnnou malbou (kostel sv. Václava v Moravské Ostravě) či funerální nebo obecně memoriální plastikou (Bartošovice, Břidličná, Velká Štáhle...). Výsledky takového bádání zase zpřesňují dějiny dané stavby, ať už rozšířením znalostí kontextu doby či naopak konkrétními daty ke zkoumanému předmětu, jako jsou životní data připomínané osoby.

O významu **archeologických výzkumů** a využití jejich výsledků dějinami staveb již bylo pojednáno. Ze standardních SHP vyšly v konkrétních případech samozřejmě konkrétní doporučení pro archeologický výzkum, nicméně jejich realizaci nebylo možné při sestavování katalogu kostelů a jeho revizi příliš ovlivnit. Zato výsledky již provedených archeologických výzkumů měly pro rozvoj poznání konkrétních lokalit zásadní význam (Brantice, Nový Jičín, farní kostel...). Výsledky archeologických výzkumů lze využít při vyhodnocování SHP. Je tomu samozřejmě i naopak. Vyhodnocení archeologického výzkumu na základě poznatků z SHP může dojít dále než v situaci, kdy stavba SHP nemá.

Pro preciznější vyhodnocení zjištění SHP ať už standardního či revizního, se ukazuje jako významná znalost **historického kontextu**. Zatímco v archeologii je význam kontext (oproti SHP) posunutý a významně souvisí s materií vrstev, v níž jsou nálezy uloženy, v dějinách staveb se jako významný ukazuje kontext doby, konkrétně představovaný znalostmi hlavně historie obecné, lokálních dějin, společenskými zvyklostmi a podobně. Například pro výzkum dějin kostelů má smysl znát konfesi investora nebo například konkrétní dopad augsburského míru z roku 1555 na skladbu sakrálních staveb na daném území.

Kostely ze sledované doby a sledovaného území byly nejčastěji poznávány postupy pro tento typ historických staveb tradičními, tj. metodami historie a dějin umění. Pokud se podařilo využít **dendrochronologického datování**, došlo obvykle k významnému zpřesnění výsledků. V rámci SHP bývá dendrochronologického datování využíváno dnes již víceméně běžně. Je škoda, že se dendrochronologie dosud stále málo využívá jako záchranného výzkumu, tedy v situacích, kdy jsou některé dřevěné prvky nahrazovány a naskýtá se možnost konstrukce datovat.

Jak se ukazuje na systemizovaném materiálu, největší význam pro rozšíření poznání mají komplexní výzkumy více metodami různých oborů. V situacích, kdy bylo možné zkoumat objekt větším počtem relevantních metod, podařilo se také získat celistvější výsledky, tedy více podrobnější informací o založení a stavebním vývoji daného kostela či kaple.

Málokdy se ovšem podaří dosáhnout ideálních podmínek, na jejichž základě lze realizovat rozsáhlé víceoborové výzkumy. Proces poznávání se tak u drobných staveb i velkých areálů děje cestou postupných kroků, které pak při celkovém vyhodnocení mohou značně rozšířit poznatky o dané stavbě.

5. VÝVOJ POZNÁNÍ KOSTELA SV. VÁCLAVA V MORAVSKÉ OSTRAVĚ V ZÁVISLOSTI NA VYUŽITÝCH METODÁCH JAKO PŘÍKLAD ROZŠIŘOVÁNÍ A PROMĚN STAVU ZNALOSTÍ O SAKRÁLNÍ STAVBĚ (komplexní případová studie)

Úroveň poznání sakrálních staveb se, stejně jako u jiných architektonických děl, vyvíjí. Zatřídění stavby do časové a stylové perrody se přitom může měnit. Toto lze velmi dobře ukázat na případové studii vývoje vědomostí o konkrétní sakrální stavbě. Tímto velmi vhodným příkladem, ilustrujícím vývoj poznání sakrální stavby v závislosti na aplikaci konkrétních metod a postupů, jsou znalosti o stavebním vývoji **původně farního, od roku 1889 filiálního kostela sv. Václava v Ostravě – Moravské Ostravě** (obr. 50).

Obr. 50 Kostel sv. Václava a Ostravě - Moravské Ostravě. (Foto: Z. Poruba, 2014)

Bádání o kostele sv. Václava začalo poměrně záhy. Jistá informace o kostele se objevila už v odpovědi na dotaz Dismase Josefa Ignáce rytíře z Hofferů městské radě Moravské Ostravy o zdejších pamětihodnostech z roku 1726. Tehdejší purkmistr František Foltin nechal sepsat o městě do Brna **zprávu**, kde je uvedeno: *Taktéž je ve zdejším farním kostele k vidění velmi mistrně vytesaná křtitelnice z čistého černého mramoru, spadající do doby svatých apoštolů Cyrila a Metoděje.*¹⁸⁴ Ke zprávě byla přiložena kreslená **veduta města** z roku **1728** (obr. 51), později uložená v Archivu města Brna a pro další bádání na dlouhou dobu neznámá. Purkmistr Foltin nechal sestavit odpověď naprosto v intencích znalostí a hodnotových měřítek doby, vytvořenou metodami tehdejšího historického bádání a doplněnou kresbou. Četné podrobnosti se týkaly kostela sv. Bartoloměje v Ostravě – Nové Vsi v lokalitě „U hrůbků“, který byl (zřejmě na rozdíl od farního) přece jen opředen množstvím tehdy tolik žádaných zázraků. Farního kostela se týkala jen zmínka o křtitelnici z doby počátků křesťanství na Moravě. Poznání kostela bylo realizováno metodou historickou, v tomto případě nejspíš zápisem narrace o stáří křtitelnice. A podle sdělovacích možností své doby byla součástí relace kreslená veduta města, nadlouho pak zapomenutá, která se později po svém znovunalezení ve 20. století stala pro stavební vývoj kostela nesmírně důležitým obrazovým pramenem.

Obr. 51 Veduta Moravské Ostravy, kresby, 1728. AMB, Hofferiana

Gregor Wolny vřadil v roce **1863** vznik presbytáře ještě do 13. století a stavbu lodi do 15. století. Kromě elementárního popisu kostela pak uvádí, že kostel byl

¹⁸⁴ Eva ROHLOVÁ, Zpráva o pamětihodnostech města Moravské Ostravy z roku 1728. *Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska* 20, 2001, s. 473-476.

v letech 1803-1826 přestavěn. Plochá věž, míněno zřejmě věž s plochou střechou, byla zvýšena a dostala tři cibule. Wolny dále jmenuje jednotlivé položky nové interiérové výzdoby a akci celkově vidí jako vhodnou modernizaci kostela. Opravy završila v roce 1839 instalace nové nízké střechy s plechovou krytinou. Wolny odkazuje na plánovou dokumentaci, která ovšem nebyla v nové době archivním bádáním nalezena.¹⁸⁵ Wolny disponoval jako kněz a historik dobrými jazykovými znalostmi, které využil při sestavení soupisů kostelů na Moravě a v části Slezska. Kromě metod historických, zvláště pramenné kritiky, charakterizuje jeho dílo i využití elementárních znalostí o dějinách umění, které uplatnil při poznávání a prezentaci jednotlivých kostelů, což se týkalo rovněž moravskoostravského kostela sv. Václava.

V 19. století byl kostel sv. Václava upravován a regotizován. Nicméně pro překotně rychle rostoucí počet obyvatel (a samozřejmě v kontextu 19. století farníků) Moravské Ostravy se všechny plány na rozšiřování starého kostela sv. Václava ukázaly jako nedostačující. Po zahájení provozu nového farního kostela Božského Spasitele pro Moravskou Ostravu v roce 1889 se ke svatováclavskému kostelu upínala pozornost hlavně jako k pamětihodnosti a prastarému architektonickému dílu.

Průvodce Ostravou z roku 1902¹⁸⁶ uvádí: *..věž starého kostela...* a v transkripci i znění obou nápisů na náhrobních kamenech dnes v interiéru lodi. Autoři průvodce si uvědomovali stáří stavby, ale kostel nijak blíže časově nezařadili. Toto v podstatě opakuje místopisná příručka z roku 1930, kdy je objekt u Kostelní brány lokalizován pomocí označení v *blízkosti starého a památného kostela sv. Václava*.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Gregor WOLNY *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften*, 1/3, Brünn 1863, s. 117-128.

¹⁸⁶ Karel FADRUS – Adolf PODROUŽEK, *Průvodce po Mor. Ostravě a okolí*. Ostrava 1902(?), s. 57-58.

¹⁸⁷ Karel FRIČ, *Město Moravská Ostrava a jeho stavební vývoj*. In: ŠRENK, V. – HABROVANSKÝ, J. (eds.), *Moravská Ostrava*. Ostrava 1937. Národohospodářská propagace Československa, řada A, svazek XV, s. 36.

Obr. 52 Kostel sv. Václava, severní strana bez omítek. (Foto, 1937. AMO)

Adamus zařadil presbytář kostela až do roku 1539.¹⁸⁸ Přestože se o kostele vědělo jen velmi málo, tak jeho **oprava v roce 1937 se sejmutím exteriérových omítek** v plném rozsahu neunikla pozornosti a snímky se dochovaly jak v archivu NPÚ v Brně, do jehož gesce tehdy ostravské památky náležely, tak v Archivu města Ostravy. Nálezové situace byly zdokumentovány metodami dnešní operativní dokumentace. V době pořízení měly fotografie (obr. 52) hodnotu historického dokumentu a možná charakter kuriozity, pro stavební vývoj kostela byly vyhodnoceny až autory SHP v roce 1972.¹⁸⁹

L. Zwierzina datoval presbytář kostela do poloviny 15. století.¹⁹⁰ U lodi se odvolával podle literatury na **nápis s datací 1539**, který tehdy v roce 1941 pokládal za nedochovaný. Transkripce epigrafického pramene zde měla svou značnou hodnotu zvláště proto, že nápis byl pokládán za zničený.

Na Königová – Kudělková ke kostelu v roce 1953¹⁹¹ uvádí: **Gotický trojlodní kostel protáhlé dispozice, presbytář zaklenut žebrovou křížovou klenbou z doby kolem roku 1500. Basilikální trojlodí má hlavní loď zaklenutou síťovou, boční lodi křížovou žebrovou klenbou z doby před polovinou 16. století. V průčelí kvadratická gotická věž přecházející v barokně upravený oktagon. Kostel byl ve 2. polovině 17.**

¹⁸⁸ Alois ADAMUS, *Dějiny města Ostravy v přehledu až do r. 1860*. Moravská Ostrava 1927.

¹⁸⁹ Dobroslav LÍBAL – Jan O. ELIÁŠ, *SHP kostela sv. Václava v Ostravě*. Praha 1972. Nepublikovaný materiál uložený na NPÚ, ú.o.p.v Ostravě.

¹⁹⁰ Ladislav ZWIERZINA, *Geschichte der Stadt Mährisch Ostrau. Zeitschrift für Geschichte und Landeskunde Mährens*. 45, 1941.

¹⁹¹ Alena KÖNIGOVÁ-KUDEĽKOVÁ, *Soupis stavebních památek v Ostravském kraji*, Opava 1953, s.

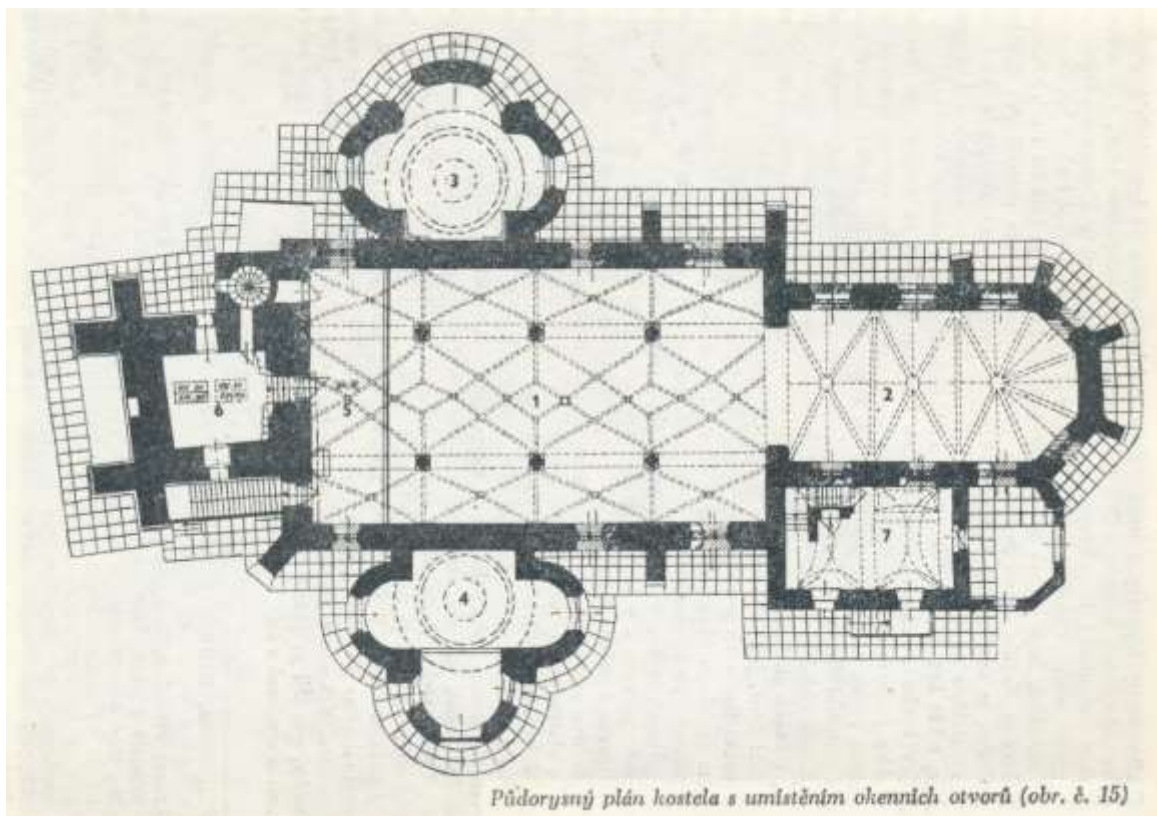
století rozšířen, dvěma trojlistými stavbami. zavrcholenými kupolí s lucernou. V 19. století drobnější, částečně novogotické úpravy. Datace byly podle všeho opřeny jen o formální analýzu, mnoho faktů z historie kostela nebylo známo. Stať bezpochyby ukazuje možnosti a meze formální analýzy, realizované bez dalších výzkumů a s minimálním uplatněním informací z kontextu vývoje architektury.

Znalosti posléze rozšířila M. Nováková a publikovala je v roce 1965.¹⁹² Autorka datovala výstavbu presbytáře do 1. čtvrtiny 14. století. Své poznatky o kostele zakládala rovněž na prohlídce podkroví, k němuž uvádí materiál použitý na klenby, tedy kámen v presbytáři a cihlu v lodi. V podkroví lodi zaznamenala *otvory, v nichž byla nepochybně uložena čela trámů původního trámového stropu*. Poznání M. Novákové bylo dosaženo aplikací širšího spektra metod SHP, s důrazem na důkladné poznání stavby in situ s prohlídkou prostor včetně podkroví. Poznání vývoje stavebního vývoje kostela se tak podařilo značně rozšířit.

Před plánovanou obnovou kostela proběhl v letech 1967–68 **záchranný archeologický výzkum**. Publikován v běžné odborné literatuře byl mnohem později, nicméně jeho výsledky záhy vzbudily pozornost a byly zveřejněny v brožuře charakteru samizdatu, vydané ve prospěch generální opravy v roce 1967.¹⁹³ K již hotovému textu byla zjištění archeologického výzkumu přidána zřejmě na poslední chvíli formou textu na jednu stránku, nazvaného **Co zatím objevili pracovníci archeologického výzkumu v kostele sv. Václava v Ostravě I.** Dočteme se zde, že *kostel sv. Václava je nejhodnotnější a nejlépe dochovanou stavební památkou na území města Ostravy. Jeho presbytář a obvodové zdivo lodi je z 2. poloviny 14. století. Klenby a sloupy v lodi kostela byly zbudovány až počátkem století 16, ve stylu vladislavské gotiky. Kůr a věž kostela jsou renesanční, kaple na severní a jižní straně lodi barokní.* Dále byla veřejnost informována o nálezů gotických oken v presbytáři s renesanční výmalbou. Zmínka o *kamenických člancích ze zrušených oken, které byly později použity jen jako stavivo v podezdívce novodobého oltáře*, naznačují existenci architektonických prvků, snad kružeb, v sekundárním použití, ale bez další dokumentace a bez známého následného uložení. A právě zde byla prezentována informace o prvotní sakrální stavbě s ortogonálním presbytářem z 13. století, která *podle nálezů několika mincí zanikla na počátku 14. století.* Význam poznání učiněného archeologickými metodami, které se později podařilo uplatnit v kontextu stavebního vývoje, byl značný. Právě výsledky sestavené metodami obou příbuzných oborů nejvíce rozmnožily poznání kostela.

¹⁹² Miroslava NOVÁKOVÁ, Středověký kostel sv. Václava v Ostravě. *Časopis Slezského muzea, série B – vědy historické*, XIV, 1965, s. 70-72.

¹⁹³ O. SVOZIL, *Stručné dějiny katolických kostelů ve farnosti ostravské*. Ostrava 1967. Nepublikovaný materiál uložený ve spisovně Farního úřadu Moravská Ostrava.

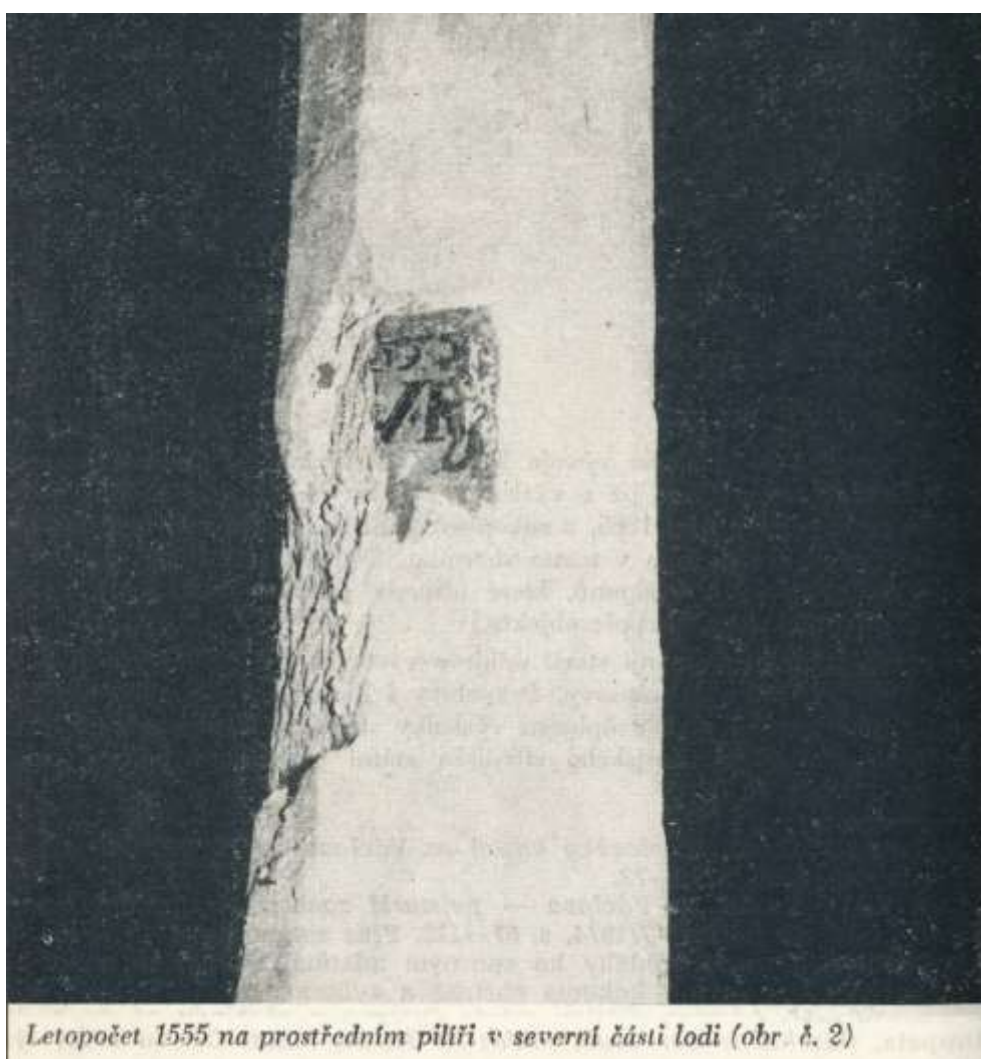
Obr. 53 Půdorys kostela sv. Václava zveřejněný až Hlubinkou v roce 1975. Převzato z článku Milan HLUBINKA, Významné objevy při stavebně historickém průzkumu kostela sv. Václava v Ostravě. Ostrava. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města 8, 1975.

V roce **1972** byl před plánovanou opravou kostela zpracován **stavebněhistorický průzkum**,¹⁹⁴ a brzy nato vyšly tiskem archivní poznatky z SHP¹⁹⁵ Bohužel u dostupného exempláře SHP chybí půdorysy, není tu ani zaměření skutečného stavbu, ani analytické vyhodnocení. Těžko říci, zda jsou patřičné půdorysy ztraceny, (Velmi často byly skládané půdorysy nad obvyklý rozměr uloženy jinde, než textový svazek, a docházelo tak ke ztrátám.) nebo k SHP nebyly připojeny. Byla použita veduta Ostravy z Hofferiany z roku 1728, historické fotografie zachycující interiér s barokním mobiliářem i pozdější interiér vybavený v intencích novogotiky. Rovněž byly vyhodnoceny snímky exteriéru bez omítek z roku 1937. Stavební vývoj byl již formulován na základě dosavadních výsledků archeologického výzkumu. U lodi stojící stavby uvažoval Líbal o původním záměru na klenbu řešenou jako dvoulodí, ale z neznámých důvodů měl být nad lodí položen plochý strop. Výstavbu presbytáře zařadil podle dalších autorů do 2. čtvrtiny 14. století s tím, že formální analýza ukazuje spíše na 2. polovinu 14. století. Věž měla vzniknout v další gotické stavební fázi. Velká pozornost byla věnována středověkému vývoji kostela. Renesanční úpravy

¹⁹⁴ Dobroslav LÍBAL – Jan O. ELIÁŠ, *SHP kostela sv. Václava v Ostravě*. Praha 1972. Nepublikovaný materiál uložený na NPÚ, ú.o.p.v Ostravě.

¹⁹⁵ Jan O. ELIÁŠ, *Kostel sv. Václava. Nejstarší dochovaná stavební památka v Ostravě. Příspěvek ke stavebnímu vývoji kostela*. Ostrava. *Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města VII*, 1974, s. 87-118.

zčásti zmíněny jsou, ale podíl stavitele Bernarda Leoneho, připomenutého v interiéru náhrobním kamenem, uveden není. Barokní úpravy kostela, především zvětšení sakrálního prostoru přístavbou obou bočních kaplí bylo již podáno velmi zběžně. Stavební aktivity 19. století jsou podrobněji zmapovány pro jeho první polovinu, zatímco novogotická úprava interiéru je v SHP připomenuta pouze historickými fotografiemi, aniž by byla v textu vůbec povšimnuta. Také J. O. Eliáš věnoval v článku z roku 1974 daleko větší pozornost sledování kulturně historických aspektů, jako byla národnostní hlediska při volbě umělců pro dekoraci kostela a akceptování úprav svatyně Centrální komisí, než uměleckohistorickému vyhodnocení novogotických plánů a jejich významu pro památku. Uplatnění metod SHP tu odpovídalo době porážení SHP. To se týkalo i malé pozornosti autorů SHP věnované novogotickým úpravám stavby, v 70. letech 20. století považovaných uměnovědou za eklektické a málo umělecky hodnotné.

Obr. 54 Kostel sv. Václava, pilíř klenby lodi s torzem datace. Převzato z článku Milan HLUBINKA, Významné objevy při stavebně historickém průzkumu kostela sv. Václava v Ostravě. Ostrava. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města 8, 1975.

Během oprav kostela probíhal archeologický výzkum V. Šikulové, vyhodnocený a publikovaný plně až v 21. století.

Obr. 55 Kostel sv. Václava, okno v presbytáři s malbami ve špaletě i na zadržce jako příklad nálezové situace a malou pravděpodobností intaktního dochování, Převzato z článku Milan HLUBINKA, Významné objevy při stavebně historickém průzkumu kostela sv. Václava v Ostravě. Ostrava. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města 8, 1975.

Poznatky učiněné během obnovy kostela byly zveřejněny v roce **1975**.¹⁹⁶ Především se jednalo o **letopočet 1539 v lodi**, který se objevil při restaurátorském průzkumu na svorníku klenby. Kromě letopočtu na svorníku píše Hlubinka o dalších objevech, jako jsou nápisy z nástěnných maleb. Také jednu z datací, a to do roku 1555 (obr. 50) uvedl v původní situaci, tj. na pilíři klenby lodi. Nechal reprodukovat výzdobu kruchty včetně signatury kameníka Rinolta a malované heraldické výzdoby, kterou také určil. Podstatné je, že M. Hlubinka zdokumentoval alespoň část nálezových situací, které později zanikly v procesu obnovy (okna, obr. 54 a 55) nebo jen nedostatečnou či opožděnou konzervací (datace). Jako velmi důležité se jeví, že

¹⁹⁶ Milan HLUBINKA, Významné objevy při stavebně historickém průzkumu kostela sv. Václava v Ostravě. Ostrava. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města 8, 1975, s. 365-378.

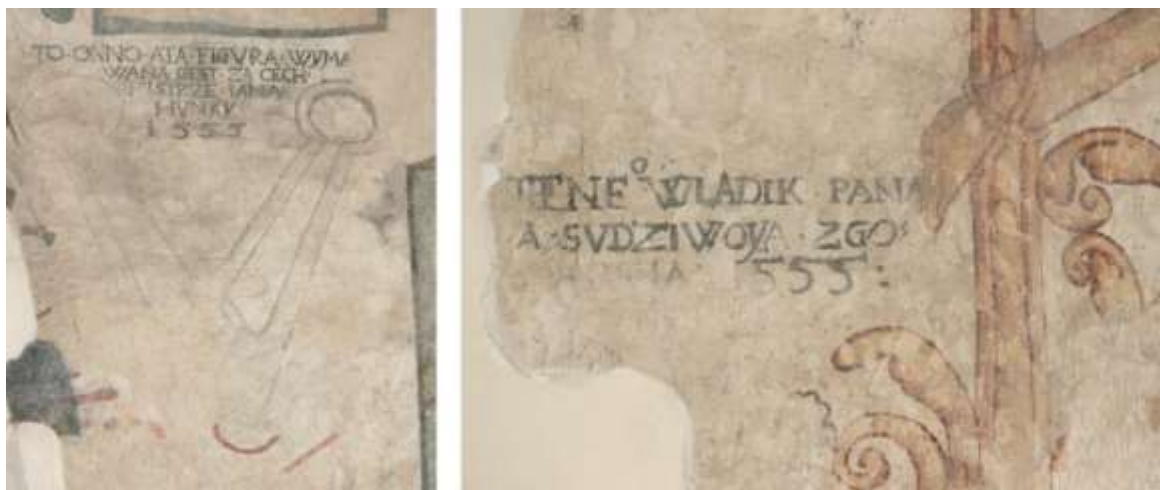
článek doprovodil půdorysem (obr. 49). Problematické jsou snad jen dvě věci tohoto bádání, a to čtení jedné datace v lodi do roku 1340 a interpretace malované hradní architektury v interiéru jako Slezskoostravského hradu, jehož severovýchodní branská věž je ortogonálního půdorysu, na rozdíl od okrouhlé věže na nástěnné malbě. Lokální odkrytí maleb provedl tehdy pracovník Krajského střediska památkové péče a ochrany přírody Alois Hlubek a tuto fázi odkryvu a restaurování dokončil v roce 1982.

Upravená špaleta okna za náhrobkem Jeřábka (obr. č. 9)

Obr. 56 Nález horní partie epitafu Jeřábků z Mořkova a jeho projekce do zadržky okna. Převzato z článku Milan HLUBINKA, Významné objevy při stavebně historickém průzkumu kostela sv. Václava v Ostravě. Ostrava. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města 8, 1975

Zcela po vlastní linii postupovalo ve 2. polovině 20. století **poznání historické**, učiněné na základě písemných pramenů. Archivář B. Indra publikoval v roce 1981 stať o výtvarných umělcích, uměleckých řemeslnících a stavitelích v Moravské Ostravě,¹⁹⁷ mezi nimiž byli zmíněni i stavitelé a umělci činní na kostele sv. Václava, jako například **stavitel vlašského původu Bernardo Leone** či další Vlach **kameník Ioannes Rinolt**.

Obr. 57 Kostel sv. Václava v Moravské Ostravě, nástěnné malby s datací 1555, (Foto: autorka, 2017)

Objev nástěnných maleb v interiéru kostela byl prezentován mezi dalšími významnými nálezy maleb v památkových objektech Severomoravského kraje v roce 1975 v tematické brožuře.¹⁹⁸ Datace maleb vycházela z malovaných vročení a nepředstavovala tedy zásadnější badatelský problém. Nicméně ikonografická a ikonologická analýza maleb byla realizována až později a teprve tehdy došlo o obsahové korekci a skutečnému zhodnocení významu a společenského a náboženského kontextu maleb.

¹⁹⁷ Bohumír INDRA, Výtvarní umělci, umělečtí řemeslníci a stavitelé v Moravské Ostravě od 16. do 2. poloviny 19. století. *Ostrava. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města*, 1981, roč. 11, s. 409.

¹⁹⁸ Libuše DĚDKOVÁ, *Významné nálezy maleb v památkových objektech Severomoravského kraje*. Ostrava 1984.

Obr. 58 Kostel sv. Václava, Motiv Tlama Leviatana z alegorie Starého a Nového zákona, hříchu a spasení, nástěnná výmalba východní strany severní lodi (Foto: Zdeněk Poruba, 2013)

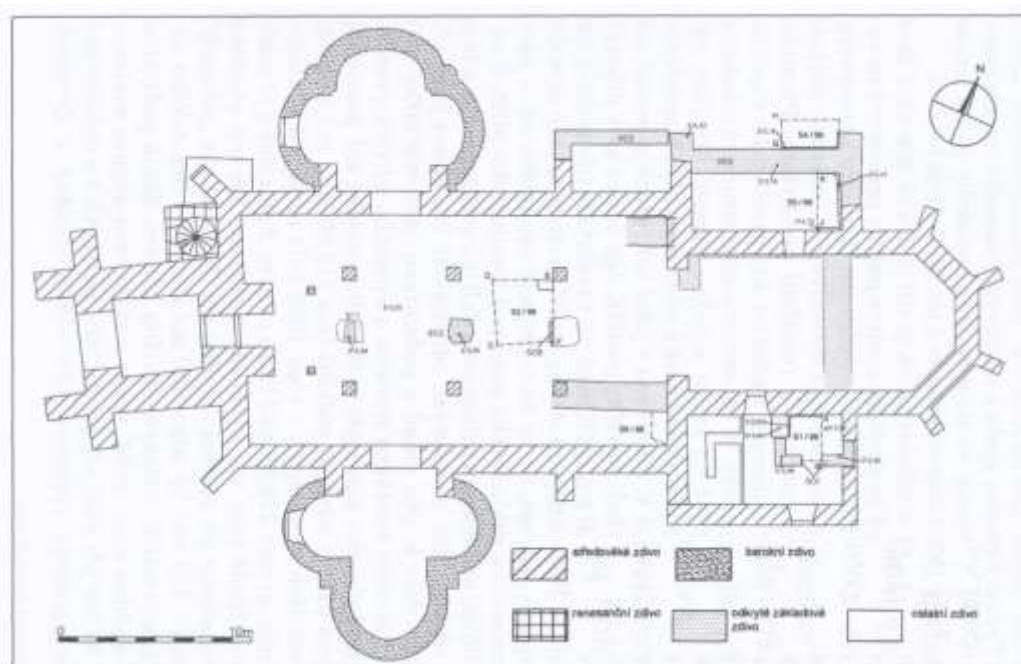
V roce **1997** provedla R. Balcarová další etapu **restaurátorského průzkumu nástěnných maleb** v interiéru kostela a začalo jejich restaurování. Průzkum a následné restaurování maleb přineslo rovněž poznatky ke stavebnímu vývoji kostela. Mezi ornamentální a figurální výzdobou bylo nalezeno několik datací, většinou s rokem 1555 (obr. 57) a dokonce i jménem donátora, zřejmě části malované výzdoby cechmistra Jana Hunky.

V katalogu od gotiky k renesanci 1999¹⁹⁹ D. Prix shrnul dosavadní teorie ke starším stavebním fázím kostela a nabídl pro vývoj lodi kostela znovu hypotézu o plochem stropě, neseném řadou středních podpor, na základě výsledků archeologického výzkumu, při němž se podařilo objevit linii základů patrně oněch středních podpor. Uměleckohistorické bádání tu mělo charakter revizního výzkumu.

V roce **2001** se k poznání stavebního vývoje kostela sv. Václava vyjádřila rovněž D. Rywиковá.²⁰⁰ Relativizovala výklad dnes již nedochované datace ??40 jako 1340 a nabídla jako více věrohodné čtení nápisu jako 1540. Datování vypadá reálně, uvážíme-li kontext jako překlenutí lodi v roce 1539, jak je uvedeno na svorníku klenby v lodi, a také další fázi malované výzdoby lodi v 50. letech 16. století. Klenbu, která dala interiéru lodi dimenze pseudohaly (D. Rywиковá jev nazývá pseudobazilikální trojlodí) dává do souvislosti s vlivem luteránů, u nichž byla hala skutečně velmi oblíbeným typem sakrálního prostoru.

¹⁹⁹ Kolektiv autorů, *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*. Díl III. Olomoucko. Katalog výstavy. Olomouc 1999, s. 211–214.

²⁰⁰ Daniela RYWIKOVÁ, Nový příspěvek ke stavebním dějinám kostela sv. Václava Ostrava. *Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*. 20, 2001, s. 449–455.

Obr. 59 Půdorys kostela sv. Václava v Moravské Ostravě s dílčím vyhodnocením stavebního vývoje. Převzato z článku Michal ZEŽULA: *Archeologie a počátky Moravské Ostravy*. Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, 2003, roč. 21, s. 7-44.

Poznatky z **archeologických výzkumů kostela** a jeho bezprostředního okolí byly souborně vydány až roku **2003**,²⁰¹ kdy byly prezentovány závěry záchranného výzkumu z roku 1998, i výsledky předchozího výzkumu V. Šikulové z let 1967–68. Už archeologický výzkum V. Šikulové doložil, že výstavbě dodnes dochovaného středověkého jádra kostela z 1. poloviny 14. století, konkrétně podle mince do doby po roce 1310, předcházela starší stavební situace. Rozhodně byly tehdy znovu zaměřeny a analyzovány archeologické nálezové situace a na jejich základě korigovány staré fáze stavebního vývoje kostela, kdy se ukázala superpozice nové sakrální stavby z 1. poloviny 14. století do půdorysu staršího rovněž zděného kostela s ortogonálním presbytářem (obr. 59). Archeologickým výzkumem byl rovněž zachycen celý půdorys **staré sakristie**, zbořené v 19. století a v lodi dvě trojice základů pilířů, na jejichž základě byla formulována hypotéza o předchozím plochém stropě lodi. Další důležité poznatky se týkaly pohřbů, uložených do země před výstavbou kostela z 1. poloviny 14. století a pohřbů následujícího po výstavbě již stojící kostelní stavby.²⁰² Využití metod archeologických, historických a uměnovědných mělo naprosto zásadní význam a jejich kombinace velmi přispěla k rozvoji znalostí o kostele.

D. Rywíková posléze podrobila **nástěnné malby v interiéru kostela formální analýze**, dále je zkoumala z hlediska **ikonografického a ikonologického**. Určila

²⁰¹ Michal ZEŽULA, *Archeologie a počátky Moravské Ostravy*. Ostrava. *Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*, 2003, roč. 21, s. 7–44.

²⁰² Michal ZEŽULA, *Archeologie a počátky Moravské Ostravy*. Ostrava. *Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*, 2003, roč. 21, s. 7–44.

námět jako alegorická ztvárnění Starého a Nového zákona, hříchu a spasení (obr. 58) vycházející z luterského pojetí Zákona a Milosti, dala jej do souvislosti s Cranachovým obrazem a vyhodnotila malby jako tematicky unikátně dochované.²⁰³

Ve stejné době vytvořil O. Jakubec publikaci o kulturním prostředí olomouckých biskupů potridentské doby, jejíž součástí je rovněž katalog vybraných staveb včetně věže kostela sv. Václava, představované v letech 1593–1595 vlašskými mistry Bernardem Leonem a Jeronýmem.²⁰⁴

Jako součást výstavního počínu, který přibližoval dobu Jana Lucemburského na moravskoslezském pomezí, byl vydán katalog této výstavy²⁰⁵ a jako do jisté míry jeho supplementum kolektivní monografie o Janu Lucemburském a kultuře, umění a zbožnosti té doby.²⁰⁶ Stat' Stavební kultura Ostravy v době lucemburské²⁰⁷ je již dnes z velké části překonaná a je třeba konstatovat, že teze o dvoulodí původního středověkého kostela byla založena na nedostatečné prohlídce podkroví lodi.

Zatím posledním příspěvkem historických metod ke kulturnímu kontextu **renesanční dostavby kostela sv. Václava** na základě archivních pramenů je biografie **kameníka Jana Rinolta** a edice jeho pozůstalostního inventáře, publikovaná v roce 2012.²⁰⁸ Jan, či Ioannes Rinolt vytesal v roce 1603 pro kostel sv. Václava krucht (obr. 8) a také byl činný v biskupských službách v Olomouci a Kroměříži.

²⁰³ Daniela RYWIKOVÁ, *Renesanční nástěnné malby v kostele sv. Václava v Moravské Ostravě. Ikonografická studie*. Ostrava 2005.

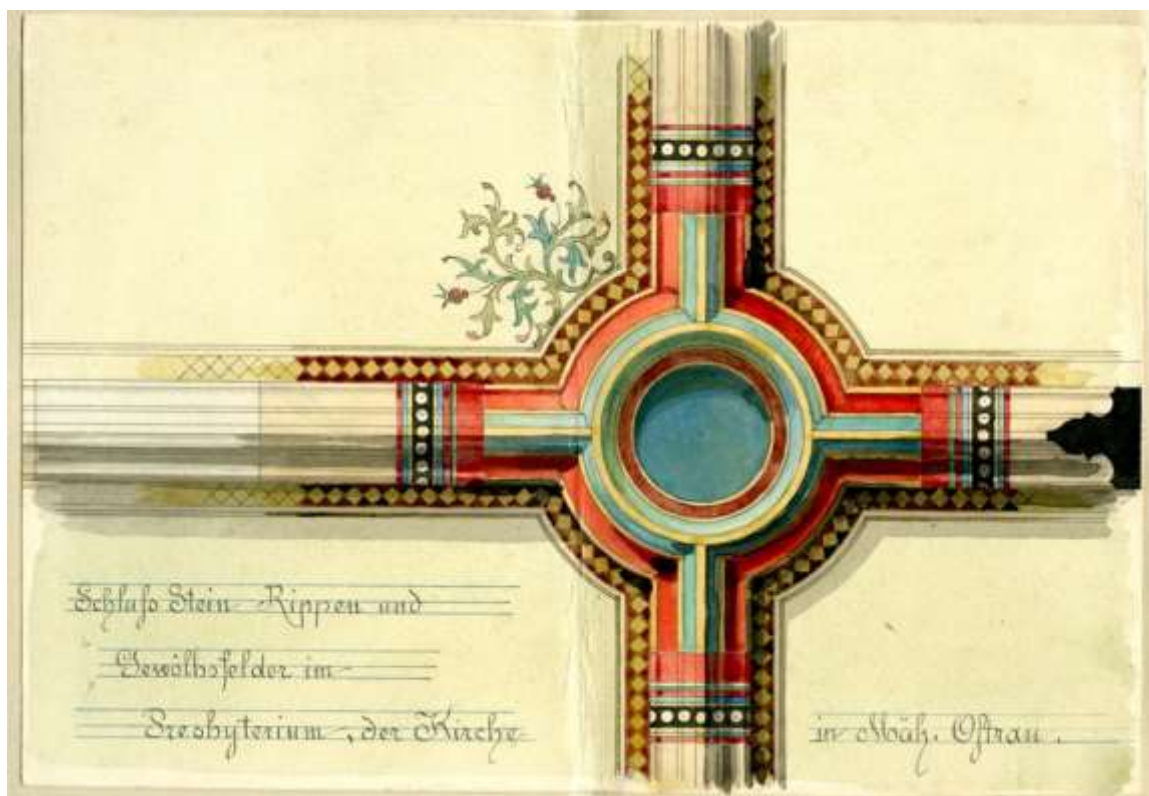
²⁰⁴ Ondřej JAKUBEC, *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*. Olomouc 2003, s. 267.

²⁰⁵ David MAJER (ed.), *Král, který létal*. Katalog výstavy pořádané 15. 12. 2010–31. 3. 2011 v Ostravském muzeu. Ostrava 2011.

²⁰⁶ Ivo HLOBIL – Daniela RYWIKOVÁ (edd.), *Jan Lucemburský. Kultura, umění a zbožnost na Moravě a ve Slezsku v době vlády prvního Lucemburka*. Ostrava 2012.

²⁰⁷ Lucie AUGUSTINKOVÁ, *Stavební kultura Ostravy v době lucemburské*. In: Ivo HLOBIL – Daniela RYWIKOVÁ (edd.), *Jan Lucemburský. Kultura, umění a zbožnost na Moravě a ve Slezsku v době vlády prvního Lucemburka*. Ostrava 2012, s. 291.

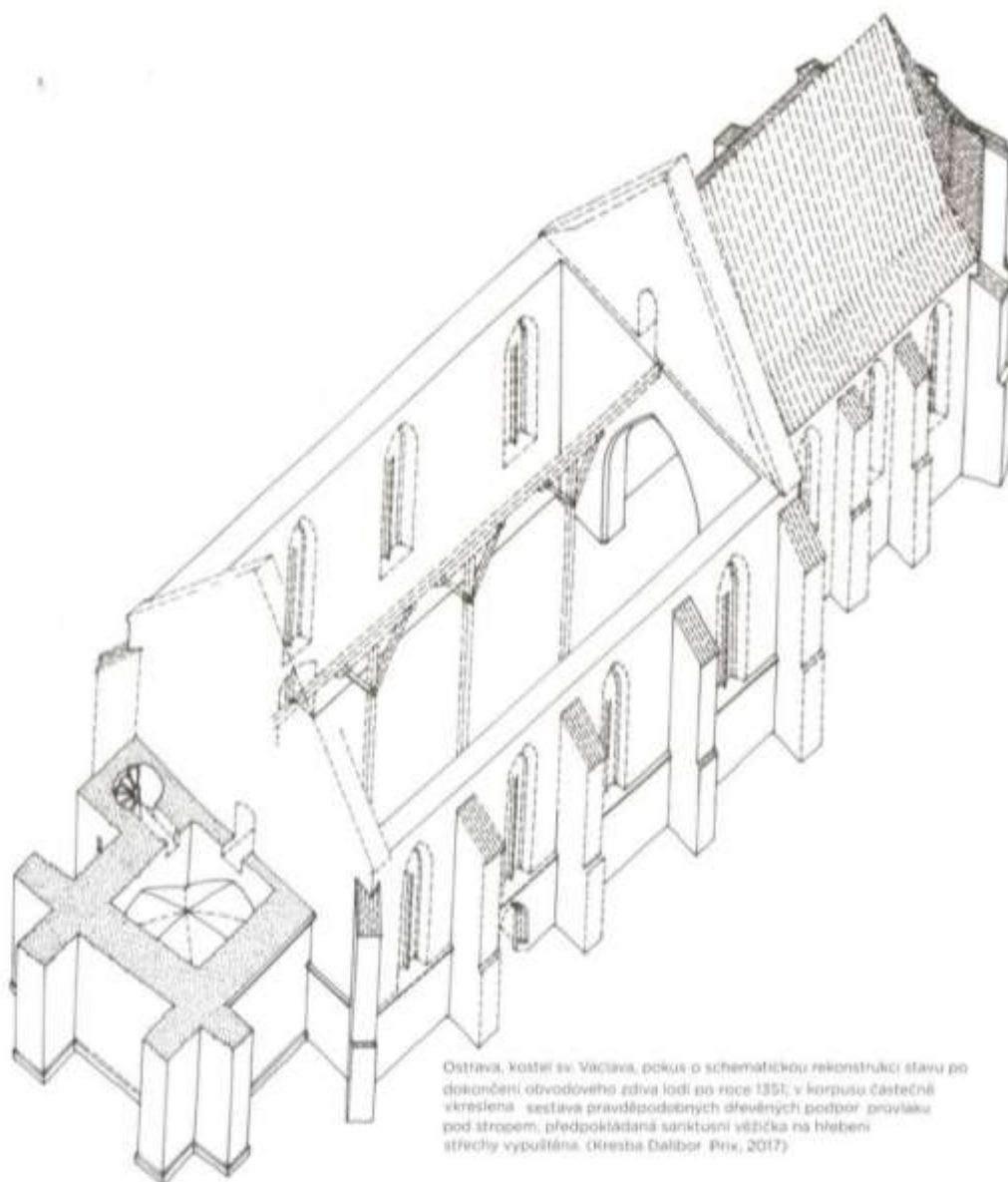
²⁰⁸ Jaroslava NOVOTNÁ, „Léta Páně 1603 ve čtvrtek po památce svatého Víta...“ *Život a smrt kamenického mistra Jana Rinolta Ostrava 26*, 2012, s. 317–327.

Obr. 60 Návrh novogotické výmalby pro interiér kostela sv. Václava, 90. léta 19. století. AMO.

V souvislosti s obnovou novorenesanční ostravské katedrály ve 2. desetiletí 21. století se obrátila pozornost provozovatele i veřejnosti ke starému nyní filiálnímu kostelu sv. Václava. Pro širokou veřejnost byla v roce 2013 přímo v sakrálním interiéru otevřena expozice o kostele a roku **2014** byla vydána drobná popularizační brožura.²⁰⁹ I když při této příležitosti nebyl prostor pro rozsáhlejší aplikovaný výzkum, byly tak zveřejněny některé neznámé drobnosti, zvláště k **novogotické vnitřní výzdobě** (obr. 60), okolnostem jejího vzniku a atribucím, což bylo v roce 2014 již pozapomenuto. Podrobnější prohlídkou podkrovního prostoru, kde byly ověřeny kapsy po stropních trámech, byla korigována teze o původním završení lodi.

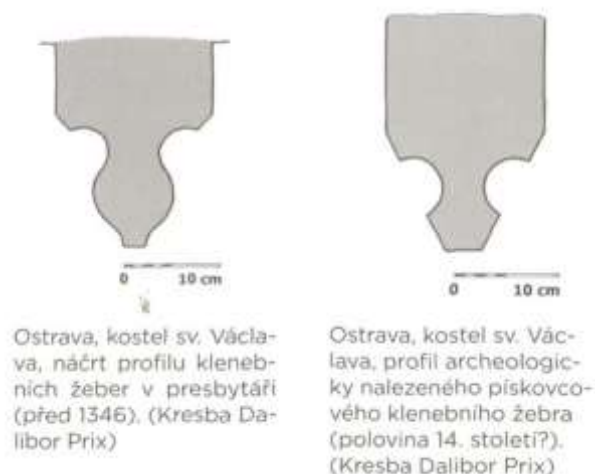
²⁰⁹ Jan PLAČEK – Zbyněk MORAVEC – Michal ZEZULA – Lucie AUGUSTINKOVÁ, *Kostel sv. Václava v Moravské Ostravě*. Ostrava 2014.

Obr. 61 Kostel sv. Václava, rekonstrukce vnitřní dispozice lodi v době s plochým stropem, nákres D. Prixe z roku 2017

V rámci oslav 750. výročí první písemné zmínky o Moravské Ostravě byla vydána publikace o počátcích a vývoji středověkého města. D. Prix při této příležitosti rozpracoval teze o stavebním vývoji kostela ve středověku a vytvořil kreslené rekonstrukce původního a dochovaného středověkého kostela a skladby stropu lodi (obr. 61).²¹⁰ Zasadil dosavadní znalosti do vývojových souvislostí regionu i střední Evropy a pro komparaci využil velké množství příkladů, na jejichž základě vývoj ve starších fázích značně zpřesnil. Pro bádání využil zdá se běžně dostupných prostor kostela, tedy ne všechny dochované nálezové situace byly ověřeny in situ.

²¹⁰ Dalibor PRIX, Kostel sv. Václava. In: Antonín, R.: *Ostrava: počátky a vývoj středověkého města*. Ostrava 2017, s. 28-45.

Obr. 62 Kostel sv. Václava, profily žebér, nákresy D. Prixe, 2017. Převzato z Dalibor Prix, Kostel sv. Václava. In: Antonín, R.: Ostrava: počátky a vývoj středověkého města. Ostrava 2017.

Poznání kostela sv. Václava v Moravské Ostravě představuje dobré exemplum představ o historické stavbě, jejím vývoji a kulturní, historické a architektonické hodnotě. Nález a zveřejnění Rinoltovy závěti a další fakta velmi dobře ilustrují probíhající a neukončený proces poznávání památky i na poli archivního výzkumu, tedy v oblasti, kde se často chýlíme ke zkratkovitému konstatování, že všechna fakta jsou již známa. Obě staré veduty kostela a jejich osudy ve smyslu, jak se povědomí o nich ztrácelo a zase vynořovalo ze zapomnění, zase velmi dobře ukazují vývoj poznání v závislosti na vývoji sdělovacích prostředků. Podobně je tomu s letopočtem 1539 na svorníku klenby lodi, během staletí existence kostela překrytých vrstvami nátěrů. Informace o letopočtu byla předávána literaturou a doložena nálezem skutečné ryté číslice na svorníku při restaurování v roce 1975.

Na vyhodnocení kostela se odráží také vývoj historických a umělecko-historických věd. V tomto kontextu došlo k jistému rozšíření znalostí o historizujících etapách vývoje kostela a jeho ještě mladších fázích. Rozvoj ikonografie a ikonologie přinesl významové zhodnocení dochovaných maleb v interiéru.

Naprosto zásadní pro poznání vývoje kostela pak byl archeologický výzkum a restaurátorské zprávy, které mají po zániku některých situací již pramennou hodnotu. Kontinuální proces poznávání také ilustrují poznatky o novogotické úpravě interiéru kostela, která je přes všechnu pozornost badatelů dnes prakticky neznámá.

Ani při poslední obnově kostela nebyly dendrochronologicky datovány dřevěné konstrukce, i když docházelo k jejich rozsáhlým výměnám. Bohužel tak došlo ke ztrátě informací, které mohly potvrdit anebo korigovat stáří krovu a přinést mnoho dalších důležitých dat pro vývoj stavby.

Práci většiny badatelů, kteří se kostelem dosud zabývali, lze charakterizovat jako základní výzkum, realizovaný mnoha autory v mnoha etapách, kdy se každý věnoval svému zvolenému výzkumnému tématu. Přes rozsáhlá bádání, která byla ke kostelu dosud podniknuta, nejde o stavbu systematicky prozkoumanou a zhodnocenou. Stále existují nosná témata pro další úspěšné výzkumy, jako je třeba novogotická výzdoba

interiéru kostela i jeho vnitřní členění v renesanci. Velmi vhodný by pro takto složitý původem středověký filiální kostel v Moravské Ostravě byl nyní aplikovaný výzkum, který by jako revizní SHP systemizoval a kriticky zhodnotil dosavadní objevy, doplnil archivní průzkum a inventarizaci dochovaných prvků a nálezových situací a na základě současného poznání by stavbu jako celek zhodnotil a zařadil do kontextu vývoje architektury v regionu i Evropě.

6. ZÁVĚR

V předložené práci byly více metodami zkoumány hlavně kostely na severní Moravě a ve Slezsku z doby mezi polovinou 16. a polovinou 17. století. Metody i jejich kombinace a zastoupení v SHP byly vyhodnocovány a bylo posuzováno, které z nich a v jakých souvislostech dávají jaké výsledky.

Cílovými skupinami předložené práce jsou vysokoškolští studenti různých studijních stupňů v oborech architektura, stavitelství, dějiny umění či dějiny kultury a jejich odvětví, obecně oborů, jejichž absolventi nějakým způsobem participují na péči o historické stavby, ať už při procesech projekce, obnovy či rozhodování o nich. Předložené teze mohou být také využity v dalším vzdělávání kvalifikovaných pracovníků památkové péče.

V práci byly sledovány metody, jimiž lze poznávat historické stavby, v tomto konkrétním případě (časově) renesanční kostely. Některé procesy a metody poznání mají obecnou platnost pro různé stavby různých dob, některé jsou pro sledované téma specifické. Modelové situace významné pro SHP, pro které ve sledované území nebyly vhodné příklady v sakrální architektuře ze zvolené doby, byly doloženy příklady z jiných typů historických staveb a jiných území. Byly vyjmenovány metody a ty pak byly pokud možno utříděny ve vztahu ke zkoumanému materiálu. Jinak řečeno při výzkumu kostelů byly rozpoznávány a sledovány také různé situace a pokládána otázka, které metody a s jakou efektivitou mají nebo musí být použity. Cílem tedy bylo zformulovat, pro který případ je vhodné využít jakou metodu či obor bádání.

Při základním výzkumu se ve vztahu ke stavbám až tolik neuplatňuje aspekt času a bádání je možné rozložit podle možností vědce nebo instituce. Běžně ale nastávají situace, v nichž hrozí zánik kulturně historických informací, nebo dokonce autentické stavby. To se týká v podstatě všech oprav. Zatímco v archeologické památkové péči je nutnost výzkumu zakotvena v zákoně, v případě historických staveb záleží jejich poznání při opravách na možnostech a rozhledu pracovníků památkové péče, vlastníků, správců a dalších zúčastněných.

Podobně jako v archeologii má velký vliv na dobré výsledky SHP znalost kontextu, v tomto případě dějinného, kulturně historického, či kontextu dění v dějinách umění a

zvláště architektury. Znalost kontextu jako podkladu pro úspěšné vyhodnocení stavby je tady ještě širší, u mladších industriálních staveb to třeba znamená orientaci v historických technologiích, aby autor SHP stavbu a její části správně zařadil. Pro pochopení sakrálních staveb renesančního původu je naprosto zásadní kontext náboženský, a to jak lokální, tak zemský. Z něj se totiž odvíjela liturgie a další zvyklosti a na jmenovaných pak závisí urbanistické umístění, prostorové uspořádání, detaily, výzdoba i mobiliář dobové sakrální stavby.

V kontextu bádání jsou také lépe patrná nutnost priorit v takovémto snažení. Zánik informací o stavbě hrozí samozřejmě při stavebních úpravách, a také u některých kategorií, které jsou více ohroženy, jako například stavby dřevěné, případně umělecké prvky na stavbách. A právě tady, v organizaci výzkumu mají nezastupitelnou roli náležitě vzdělaní pracovníci památkové péče v odborných organizacích i na úřadech a také poučení vlastníci. U všech jmenovaných účastníků procesu péče o památky lze předpokládat určitou míru zájmu o informace v této kategorii a následné nakládání s nimi.

Na relativně konzistentní skupině kostelů z doby mezi polovinou 16. a polovinou 17. století byla dobře patrná potřeba odborného a personálního provázání metod průzkumu – archeologie, stavební historie, restaurování a pomocných výzkumů ke všem jmenovaným. K nejvíce komplexním výsledkům vedlo samozřejmě využití výsledků více metod a jejich syntetická interpretace.

Jak se ukázalo, konkrétní metody je třeba racionálně zvolit, správně kombinovat a výsledky interdisciplinárně vyhodnocovat. Jen tak lze získat komplexní poznání zvolených historických staveb – sakrálních objektů v tomto omezeném rozsahu na severní Moravy a Slezska.

Uvedenými metodami se podařilo při sestavování katalogu kostelů z doby od poloviny 16. do poloviny 17. století a při jeho revizi učinit mnohá poznání o kostelích ve sledovaném regionu. Základním výzkumem a operativní dokumentací byly identifikovány kostelní věže s otevřeným arkádovým parterem z přelomu 16. a 17. století (Nový Jičín, farní kostel, Nový Jičín – Žilina, Nový Jičín, kostel Nejsvětější Trojice, Starý Bohumín), jaké mají v našem sakrálním stavitelství jen málo paralel. Skupina známých kostelů sjednoceného půdorysu ze zkoumané oblasti (Andělská Hora, Brantice, Frýdek - Místek, kostel sv. Jošta, Suchdol nad Odrou) byla precizováním zaměření obohacena o další příklad (Starý Jičín). Znalosti o vnitřních dispozicích kostelů byly základním výzkumem metodami SHP doplněny o podrobnější poznání komunikační schémat a systémů tribun, krucht a oratoří (Horní Město, Klimkovice, farní kostel, Kujavy, Štramberk-Tamovice...). Skupina známých krovů z daného období byla operativní dokumentací a dendrochronologickým datováním obohacena o krov věže ve Štramberku s horním patrem s rámovou konstrukcí (d. 1560/61), či o krov tradičního schématu v trojičním kostele v Klimkovicích (d. 1615 - 1617).

Jak bylo konstatováno už v disertaci, zkoumané území je pohraničním regionem, v jehož architektuře se projevuje mnoho různých vlivů. Vzdálenost od center tady vytvořila předpoklad pro delší tradici středověké sakrální architektury, která se zde také uplatňuje podle všeho častěji, než v některých jiných regionech ČR. Architektura tohoto území nabyla poměrně specifického výrazu, založeného hlavně na tradičních formách. Takže adjektivum „renesanční“ vymezuje v názvu práce spíš obecněji časové, případně časově slohové zařazení než pouze slohové. Kostely tradičního

výrazu se v regionu objevují přibližně do poloviny 17. století a pak rovnou následuje výstavba kostelních novostaveb v intencích baroka. Je zvláštní, že ve sledovaném území se nikde nevyskytuje pozdější záměrný historismus 1. čtvrti 18. století - gotizující baroko.

SHP se tady jeví jako vhodná komplexní metoda, která při plošné systematické aplikaci dokáže přinést systematické poznání i pro určitou skupinu historických staveb a výrazně tak doplnit (snad kromě obrazu lidského chování) znalosti o kulturních dějinách.

Není tedy pochyb, že SHP je důležitou součástí podpůrných věd o dějinách-umění, dějinách hmotné i nehmotné kultury, a dějinách architektury, neboť rozkryjí poznání historických staveb ve velké šíři. Z jejich výsledků vycházejí mnohé příbuzné obory. Stavebněhistorické průzkumy vnášejí do poznání sakrálních staveb informace, které jiné obory nerozkryjí. Obohatí se tím detailnější pohled a porozumění podobě a provozu i těchto sakrálních staveb svébytné doby.

Literatura

- AADAMUS, A., *Dějiny města Ostravy v přehledu až do r. 1860*. Moravská Ostrava 1927.
- ANTONÍN, R. (ed.), *Ostrava: počátky a vývoj středověkého města*, Ostrava 2017.
archivního fondu SOkA Nový Jičín.
- AUGUSTINKOVÁ L.–KRUŠINSKÝ, P. (edd.), *Historické krovy Moravy Slezska a Slovenska*. Ostrava 2015.
- AUGUSTINKOVÁ, L. Kostel Nejsvětější Trojice v Klimkovicích. *Zpravodaj Lázní a města Klimkovic*, 2016, č. 9, s. 17.
- AUGUSTINKOVÁ, L – KRUŠINSKÝ, P. a kol., *Katalog depozitáře stavebních detailů v Ostravě a v Žilině*. Ostrava 2015.
- AUGUSTINKOVÁ, L. – GRŮZA,, A., *Kostel Nejsvětější Trojice v Novém Jičíně*.
Stavebněhistorický průzkumu. Ostrava 2002. Nepublikovaný materiál uložený na NPÚ, ú.o.p. v Ostravě.
- AUGUSTINKOVÁ, L. – KLIMA, A., The Fulnek Church and Parish Medieval Building Chronology. *Transactions of the VŠB–Technical University of Ostrava, Civil Engineering Series*, Vol. 17, No. 1, 2017.
- AUGUSTINKOVÁ, L. – KNÁPEK, A. – MARTINEC, P., *Hrad Starý Jičín*. Ostrava 2014.
- AUGUSTINKOVÁ, L. – KOUŘILOVÁ, D. – NOKKALA MILTOVÁ, R., *Zámek Kravaře: barokní klenot Horního Slezska*, Kravaře 2019.
- AUGUSTINKOVÁ, L. – KOUŘILOVÁ, D., *Zámek v Kravařích*. Stavebněhistorický průzkum. Ostrava 2018. Nepublikovaný materiál uložený na MÚ v Kravařích.
- AUGUSTINKOVÁ, L. – KRUSINSKY, P. – KORENKOVÁ, R. – HOLEŠOVÁ, M., Analysis of Geometric Conception of the Historical Truss Church of the holy Trinity in Klimkovice. In: *Architecture et design. Conference proceedings 4 th international multidisciplinary scientific conference on social science and arts*. Wien 2017, s. 37-43.
- AUGUSTINKOVÁ, L. – MARTINEC, P. – ŠČUČKA, J. – PEŘINKOVÁ, M., *Gotické fragmenty ze Staříče*. Ostrava: Šmíra print, 2012.

- AUGUSTINKOVÁ, L., *Farní kostel sv. Tomáše z Canterbury v Mohelnici. Stavebněhistorický průzkum*. Ostrava 2019. Nepublikovaný materiál uložený na MÚ v Mohelnici.
- AUGUSTINKOVÁ, L., *Kanonie augustiniánů kanovníků s kolegiálním kostelem Nejsvětější Trojice ve Fulneku*, stavebněhistorický průzkum, Ostrava 2016. Nepublikovaný materiál uložený ve spisovně D00.
- AUGUSTINKOVÁ, L., *Kostel Tří Králů v Břidličné*. Nálezová zpráva. Ostrava 2004. Nepublikovaný materiál uložený na NPÚ, ú.o.p. v Ostravě.
- AUGUSTINKOVÁ, L., *Nálezy z kostela sv. Jana Křtitele ve Velkých Albrechticích*. *Dějiny staveb. Sborník příspěvků z konference Dějiny staveb 2008*, s. 5-14.
- AUGUSTINKOVÁ, L., *Podoby sakrální architektury ve 2. pol. 16. a na poč. 17. století v Moravskoslezském kraji*, Ostrava 2013. Doktorská disertační práce, FA ČVUT v Praze.
- AUGUSTINKOVÁ, L., *Zámek v Klimkovicích, stavebněhistorický průzkum*. Ostrava 2018. Nepublikovaný materiál uložený na MÚ v Klimkovicích.
- AUGUSTINKOVÁ, L., *Věž z bývalého kostela sv. Bartoloměje a přilehlá městská hradba ve Štramberku*. Nálezová zpráva. Ostrava 2018. Nepublikovaný materiál uložený v archivu ŘKFÚ. Štramberk.
- BAČOVÁ, M. – EBEL, M. – LESNIAKOVÁ, P., – SCHUBERT, A., – Miloš SOLAŘ – Ladislav ŠPAČEK, L. – Josef ŠTULC, J. – Rostislav ŠVÁCHA, R. – Petr VŠETEČKA, P., *Obnova okenních výplní a výkladců*. Praha 2010, s. 23-25. (Odborné a metodické publikace svazek 38)
- BEDAL, K., *Historische Hausforschung. Eine Einführung in die Arbeitsweise, Begriffe und Literatur*. Bad Windsheim 1993.
- BENATZKY, J., *Kostel sv. Anny v Rychvaldě, Těšínsko*, 1992, č. 3, s. 7
- BERÁNEK, J. – MACEK, P. (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu*, Praha 2015.
- BIANCHINI, C. – VISCOGLIOSI, A. – AGLIETTI, A. *Innovative Digital Heuristic Approaches in Architectural Historical Research*, In *Conference: 21st International Conference on Information Visualisation (IV)*, London 2017, s. 444-449.
- BLÁHA, J. – EBEL, M. – HAUSEROVÁ, M. – PEŠTA, J. – RYKL, M. – VESELÝ, J. (edd.), *Klenby. Sborník příspěvků z 5. Konference stavebněhistorického průzkumu pořádané 6.–9. 6. 2006 v Louce u Znojma*. Praha 2007
- BLÁHA, J. – EBEL, M. – MACEK, P. – RAZÍM, V. – ŠKABRADA, J. – VARHANÍK, J. (edd.), *Poznávání a dokumentace historických staveb*. Praha 2006. Sborník příspěvků ze 4. specializované konference stavebně historického průzkumu uspořádané 31.5. – 3. 6. 2005 v Poděbradech.
- BLÁHA, J. – JESENSKÝ, V. – MACEK, P. – RAZÍM, V. – SOMMER, J. – VESELÝ, J., *Operativní průzkum a dokumentace historických staveb*, Praha 2005.
- BLÁHA, J., (ed.), *Krovy a střechy*. Sborník příspěvků z 3. konference stavebněhistorického průzkumu pořádané 8. – 11. 6. 2004 v Muzeu Vysočiny ve Třebíči. Praha 2005
- BLAŽÍČEK O. J. – KROPÁČEK, J., *Slovník pojmů z dějin umění*. Praha 2013.
- BLAŽÍČEK, O. J., *Slovník památkové péče*. Praha 1962.
- BOHÁČ, Z. – ALBRECHTOVÁ, I., *Atlas církevních dějin českých zemí 1918-1999*. Kostelní Vydří 1999.

- BRICHTOVÁ, J., *Farní úřad Klimkovice 1690 – 1956. Inventář*. Nový Jičín 2004, Inventář.
- BUCHLOVSKÝ, M., (ed.), *Stabilní katastr 1817–2017*. Praha 2018. *Sborník z konference pořádané 14. 11. 2017 v Praze*.
- DÁŇOVÁ, H. – KLÍPA, J. – STOLÁROVÁ, L. (eds.), *Slezsko / Země Koruny české. Historie a kultura 1300 – 1740*. Praha 2008.
- DĚDKOVÁ, L., *Významné nálezy maleb v památkových objektech Severomoravského kraje*. Ostrava 1984.
- EBEL, M., *Stabilní katastr – informační souhrn. Dějiny staveb. Sborník příspěvků z konference Dějiny staveb 2004*. Plzeň 2004, s. 5–14.
- EBEL, M. – HAUSEROVÁ, M. – HOUŠKOVÁ, D. (edd.), *Okna a dveře. Sborník příspěvků z 2. Konference stavebněhistorického průzkumu pořádané 3.-6. 6. 2003 v v Nových Hradech v Jižních Čechách*. Praha 2004.
- EBEL, M. – KODERA, P. – HEJNÝ, L., *Průvodce Centrem stavitelského dědictví Plasy*. Praha 2019.
- ELIÁŠ, J., O, *Kostel sv. Václava. Nejstarší dochovaná stavební památka v Ostravě. Příspěvek ke stavebnímu vývoji kostela. Ostrava. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města VII, 1974, s. 87-118*.
- FADRUS, K. – PODROUŽEK, A. *Průvodce po Mor. Ostravě a okolí*. Ostrava 1902(?), s. 57-58.
- FRIČ, K., *Město Moravská Ostrava a jeho stavební vývoj*. In: ŠRENK, V. – HABROVANSKÝ, J. (eds.), *Moravská Ostrava*. Ostrava 1937. *Národohospodářská propagace Československa, řada A, svazek XV, s. 36*.
- GAVENDOVÁ, M. – KOUBOVÁ, M. – LEVÁ, P., *Kulturní památky okresu Nový Jičín, Ostrava, Nový Jičín 1996*
- GROßMANN, G. U. *Einführung in die historische und kunsthistorische Bauforschung*. Darmstadt 2010.
- GROßMANN, G. U., *Einführung in die historische Bauforschung*. Darmstadt 1993.
- GRŮZA, A. *Hradec nad Moravicí – k současnému stavu poznání jeho nejstarší historie. Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě 2009, s. 126-141*.
- HEROUT, J., *Slabikář návštěvníků památek*. Praha 1994.
- HLAVÁČEK, I. – KAŠPAR, J. – NOVÝ, R., *Vademecum pomocných věd historických. Jinočany 2015*.
- HLEDÍKOVÁ, Z.– JANÁK, J.– DOBEŠ, J., *Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha 2007.
- HLOBIL, I. – RYWIKOVÁ D. (edd.), *Jan Lucemburský. Kultura, umění a zbožnost na Moravě a ve Slezsku v době vlády prvního Lucemburka*. Ostrava 2012.
- HLUBINKA, M., *Významné objevy při stavebně historickém průzkumu kostela sv. Václava v Ostravě. Ostrava. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města 8, 1975, s. 365-378*.
- HONYS, V. – ŠIMKOVÁ, D.– RADOVÁ, L. – VESELÁ, V., *Metodika dokumentace sakrální architektury (kostely a prostorové kaple)*. Ústí nad Labem 2015.
- HUBEL, A. – SCHULLER, M., *Der Dom zu Regensburg, Textband 1, Regensburg 2013, s. 67-216*.

- HUBEL, A., *Denkmalpflege. Geschichte – Themen – Aufgaben – Eine Einführung*, Stuttgart 2006.
- CHALOUPKA, J.- PANÁČEK, M. (edd.), *Roubené a hrázděné konstrukce historických staveb*. Sborník příspěvků z 12⁴. Specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 16.–19. 6. 2015 v Lokti. Praha 2016.
- INDRA, B., *Výtvarní umělci, umělečtí řemeslníci a stavitelé v Moravské Ostravě od 16. do 2. poloviny 19. století*. Ostrava. *Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města*, 1981, roč. 11, s. 409.
- JAKUBEC, O. (ed.), *Stanislav Pavlovský (1579–1598). Biskup a mecenáš umírajícího věku*. Olomouc 2009.
- JAKUBEC, O., *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*. Olomouc 2003, s. 267.
- JORDAN, S., *Einführung in das Geschichtsstudium*, Stuttgart 2005.
- KALINA, P., *Benedikt Ried a počátky záalpské renesance*. Praha 2009.
- Kol. autorů: *Kodex kanonického práva*. Praha 1983. Přeložil Miroslav Zedníček.
- Kol. autorů: *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*. Olomouc 1999.
- Kolektiv autorů, *Klenby*. Svorník 5, 2007. Sborník příspěvků z 5. konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 6. 6. – 9. 6. 2006.
- Kolektiv autorů, *Poznávání a dokumentace historických staveb*. Svorník 4, 2006. Sborník příspěvků ze 4. konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 31. 5. – 3. 6. 2005.
- Kolektiv autorů, *Úvod do studia dějepisu 1, 2*. Brno 2014.
- KÖNIGOVÁ-KUDEĽKOVÁ, A., *Soupis stavebních památek v Ostravském kraji*, Opava 1953,
- KOPEČEK, P., *Fundamentální liturgika. Křesťanské slavení, teologie, historie a pastorace*. Olomouc 2020.
- KRACÍKOVÁ, L. (ed.) *Vývoj a funkce topenišť*. Sborník příspěvků z 1. Specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 4.–6. 6. 2002 v Zahrádkách u České Lípy. Praha 2003.
- KROUPA, J., *Metody dějin umění. Metodologie dějin umění II* (skripta FFMU), Brno 2010.
- KROUPA, J., *Školy dějin umění. Metodologie dějin umění I*. (druhé doplněné vydání skript FF MU z roku 1996) Brno 2007.
- KUNA, M. a kol. *Nedestruktivní archeologie. Teorie, metody a cíle – Non-destructive archaeology. Theory, methods and goals*. Praha: 2004.
- KYNCL, J., *Dendrochronologie: návod k použití*. Ostrava 2019.
- KYNCL, T., *Výzkumná zpráva č. 152c -15. Dendrochronologické datování lešeňových nosníků z budovy bývalého augustiniánského kláštera ve Fulneku*. Brno 2015.
Nepublikovaný materiál uložený v knihovně VŠB. – TUO
- LÍBAL, D. – ELIÁŠ, J., O. *SHP kostela sv. Václava v Ostravě*, Praha 1972. Nepublikovaný materiál uložený na NPÚ., ú.o.p.v Ostravě.
- LÍBAL, D., *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*. Praha 2001.

- LONGLEY, P. A. – GOODCHILD, M. – MAGUIRE, D. J. – RHIND, D. W., *Geographic Information Systems & Science*. London 2019.
- MACEK, P., *Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum*. Příloha časopisu *Zprávy památkové péče* 1997, roč. 57) Praha: Státní ústav památkové péče. Odborné a metodické publikace 14.
- MACEK, P., *Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum*. Příloha časopisu *Zprávy památkové péče* 2001, roč. 61, 2: doplněné vydání, Praha: JALNA 2001. Odborné a metodické publikace 23.
- MAJER, D. (ed.), *Král, který létal*. Katalog výstavy pořádané 15. 12. 2010–31. 3. 2011 v Ostravském muzeu. Ostrava 2011.
- MAŇAS, V. (ed.), *Gotické klenoty v kapli sv. Jiří v Lítovli*. Litovel 2012.
- MARSCH, A., *Friedrich Bernhard Werner (1690–1776). Ein europäischer Ansichtenzeichner aus Schlesien*. Stiftung Kulturwerk Schlesien, Würzburg 1995.
- MENCL, V., Tvary klenebních žebířů v české gotické architektuře, *Zprávy památkové péče*, roč. 11-12, 1951-1952, č. 9-10, s. 268-281.
- MENCL, V., Vývoj okna v architektuře českého středověku. *Zprávy památkové péče*, roč. XX, 1960, č. 5-6, s. 181-232.
- MENCL, V., Vývoj středověkého portálu v českých zemích. *Zprávy památkové péče*, roč. XX, 1960, 1. část v sešitě č. 1. s. 8-26, 2. část v sešitě č. 3-4, s. 112-153.
- MEZEROVÁ, L. a kol., *Seznam nemovitých kulturních památek okresu Bruntál*, Ostrava 2000, s. 33.
- MIRIJOVSKÝ, M., *Bezpilotní systémy: sběr dat a využití ve fotogrametrii*. Olomouc 2013.
- MLČÁK, L., *Státní seznam nemovitých kulturních památek okresu Frýdek-Místek*. Ostrava 1980, s. 9-10.
- MLČÁK, L., *Zvony na Moravě a ve Slezsku*. Olomouc 2014
- MÜLLER, W., *Grundlagen Gotischer Bautechnik*. München 1990.
- MYSLIVEČKOVÁ, H., *Mors ultima linea rerum. Pozdně gotické a renesanční figurové náhrobní monumenty na Moravě a v českém Slezsku*. Olomouc, 2013.
- NEÚSTUPNÝ, E., *Metoda archeologie*. Plzeň 2007.
- NIEDZIELENKO A. – VLNAS, V., (eds.), *Slezsko / Perla v koruně. Tři období rozkvětu vzájemných uměleckých vztahů*. Praha 2006.
- NOVÁKOVÁ, M.– ŠAMÁNKOVÁ, E., *Štramberk*. Městská rezervace státní památkové správy Praha. Praha 1956.
- NOVÁKOVÁ, M., Středověký kostel sv. Václava v Ostravě. *Časopis Slezského muzea*, série B – vědy historické, XIV, 1965, s. 70-72.
- NOVOTNÁ, J., „Léta Páně 1603 ve čtvrtek po památce svatého Víta...“ Život a smrt kamenického mistra Jana Rinolta *Ostrava* 26, 2012, s. 317-327.
- PANÁČEK, M. (ed.), *Historické zdivo*. Sborník příspěvků z 12. Specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 18.–21. 6. 2013 v Roudnici. Praha 2014.
- PAVELKA, K., *Fotogrammetrie 1*. Praha 2009.
- PAVELKA, K., *Fotogrammetrie 2*. Praha 2011.

- PAVLÍKOVÁ, J., *Státní seznam nemovitých kulturních památek okresu Karviná*, Ostrava 1986, s. 4
- PEŠTA, J. *Plošný průzkum lidové architektury a venkovských sídel*, Praha 2014. Odborné a metodické publikace NPÚ, svazek 50.
- PEŠTA, J., *Plošný průzkum lidové architektury a venkovských sídel*. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, Praha 2014. (Odborné a metodické publikace NPÚ, svazek 50)
- PLAČEK, J., – MORAVEC, Z., – ZEŽULA, M. – AUGUSTINKOVÁ, L., *Kostel sv. Václava v Moravské Ostravě*, Ostrava 2014.
- PODLAHA A. – ZAHRADNÍK, I., *Jana Willenbergera Pohledy na města, hrady a památné stavby Království Českého z počátku XVII. století*. Praha: 1901.
- PODROUŽEK, K. – BLÁHA, J. – EBEL, M. – HAUSEROVÁ, M., – KUPROVÁ, R. – RYKL, M. (edd.), *Historismy. Sborník příspěvků z 8. Specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 9.-12. 6. V Děčíně*. Praha 2010.
- PODROUŽEK, K. – BLÁHA, J. – HAUSEROVÁ, M. – KUPROVÁ, R. – RYKL, M. – VÁCLAVÍK, F.R. (edd.), *Sakrální architektura*. Praha 2012. Sborník příspěvků ze 10. specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 7.-10. 7. 2011 v Poděbradech.
- POKORNÝ, L., *Liturgika. II. Dějiny liturgie v přehledu*, Litoměřicích. 1976.
- PRIX, D: – ZEŽULA, M., Archeologický výzkum kostela Nanebevzetí Panny Marie v Branticích, okr. Bruntál. *Archaeologia historica* 25/2000, 2000, s. 279-305.
- RAU, J., *Menschen – Zeiten – Leute. Archäologie in Deutschland*. Berlin 2003.
- RAZÍM, V. – MACEK, P. (edd.), *Zkoumání historických staveb*. Praha 2011.
- ROHÁČEK, J., *Epigrafika v památkové péči*. Praha 2007. Odborné metodické publikace 34.
- ROHLOVÁ, E., Zpráva o pamětihodnostech města Moravské Ostravy z roku 1728. *Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska* 20, 2001, s. 473-476.
- RONOVSKÝ, J., *Dřevěný polychromovaný strop v interiéru kostela Nejsvětější Trojice v Klimkovicích*. Restaurátorská zpráva. Zbraslav 2006. Nepublikovaný materiál uložený na městském úřadě v Klimkovicích.
- ROSOVÁ, R. – AUGUSTINKOVÁ, L. – KANIOVÁ, P., *Stavebně historický průzkum kostela sv. Máří Magdalény v Horním Městě*. Ostrava 2007. Nepublikovaný materiál uložený na NPÚ, ú.o.p. v Ostravě.
- ROZEHNALOVÁ, E. – TOMÍŠKOVÁ, M. a kol., *Církevní stavby*, Brno:1995.
- ROZHOLDOVÁ, J., *Archiv města Klimkovic 1759 – 1944. Inventář*. Nový Jičín 1989. Inventář archivního fondu SOKA Nový Jičín.
- RYWIKOVÁ, D., Nový příspěvek ke stavebním dějinám kostela sv. Václava Ostrava. *Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*. 20, 2001, s. 449-455.
- RYWIKOVÁ, D., *Renesanční nástěnné malby v kostele sv. Václava v Moravské Ostravě*. Ikonografická studie. Ostrava 2005.
- SAMEK, B – DOLEJŠÍ, K. (edd.), *Umělecké památky Moravy a Slezska*. Díl III/1, 2, O, P. Praha 2021,
- SAMEK, B., *Umělecké památky Moravy a Slezska*. Díl I. A – I Praha 1994.
- SAMEK, B., *Umělecké památky Moravy a Slezska*. Díl II, J - N. Praha 1999.

- BAČOVÁ, M. – EBEL, M. – LESNIAKOVÁ, P. – SCHUBERT, A. – SOLAŘ, M. – ŠPAČEK, L. – ŠTULC, J. – ŠVÁCHA, R. – VŠETEČKA, P. *Obnova okenních výplní a výkladců*. Praha 2010, s. 23–25. (Odborné a metodické publikace svazek 38.)
- SCHUBERT, A., *Péče o výplně historických okenních a dveřních otvorů*. Praha 2004. Odborné a metodické publikace NPÚ, svazek 29.
- SKŘIVÁNEK, F. – TOVAČOVSKÝ, J., *Vratislavští biskupové v dějinách Slezska*. Praha 2004.
- STABRAVA, P., Archeologické zjištění v presbytáři kostela Nanebevzetí P. Marie v Novém Jičíně. *Vlastivědný sborník Novojičínska LXIII*, 2013? s. 191-202.
- SUCHY, L. – ZACHAROVÁ D. a kol., *Metodika identifikácie a výskumu historických krovov*. Bratislava 2008.
- SVOZIL, O., *Stručné dějiny katolických kostelů ve farnosti ostravské*. Ostrava 1967. Nepublikovaný materiál uložený ve spisovně Farního úřadu Moravská Ostrava.
- SYROVÝ, B., *Architektura*. Oborová encyklopedie SNTL. Praha 1972.
- ŠKABRADA, J., *Konstrukce historických staveb*. Praha 2003.
- ŠOPÁK P. a kol., *Město – zámek – krajina. Kulturní krajina českého Slezska od středověku po první světovou válku*. Slezsko: Lidé a země II, Opava 2012,
- ŠOPÁK. P. a kol., *Znamení vertikál. Církevní a náboženský život českého Slezska od středověku po první světovou válku*. Opava 2013.
- TRAPP, E., *Welterbe Regensburg. Ein Kunst- und kulturgeschichtlicher Führer zur Stadt Regensburg und Stadtamhof*, Regensburg 2012.
- TUREK, A. – HRABEC, A., *Velkostatek Klimkovice-Poruba 1459 – 1949. Inventární seznam*. Opava 1959. Inventář archivního fondu ZAO.
- TUREK, A., *Hrad a panství Starý Jičín*. Nový Jičín 1978.
- VÁCLAVÍK, F. R., *Průzkum, dokumentace a inventarizace architektonických prvků*. Praha 2014. (Odborné a metodické publikace NPÚ, svazek 47)
- VÁLKA, J., *Morava reformace, renesance a baroka*. Brno 1995. Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada svazek 6.
- VOREL, P., *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek VII (1526-1618). Praha, Litomyšl 2005.
- WOLNY, G., *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften*, Band I – V., Brünn 1855–1866.
- ZEZULA, M., Archeologie a počátky Moravské Ostravy. *Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*, 2003, roč. 21, s. 7-44.
- ZWIERZINA, L., Geschichte der Stadt Mährisch Ostrau. *Zeitschrift für Geschichte und Landeskunde Mährens*. 45, 1941
- ŽÁČEK, R. a kol., *Ostravsko – opavská diecéze. Kořeny a souvislosti*. Opava 2011.

Prameny

- Atlas Silesiae, 1750. AMO, fond Sběrka map a plánů.
- W, Freyenfels, Mapa diecéze olomoucké, 1762. Moravská zemská knihovna, Mollova sbírka.

Friedrich Bernhard WERNER, *Silesia in compendio seu Topographia, das ist Praesentatio und Beschreibung des Herzogthums Schlesien*, 1763. Součást IV. svazku Topographie. Biblioteka uniwersytecka, Wroclaw.

Mapa mílového práva města Opavy, 1717. ZAO, Fond Královský úřad Opava, kart. 614 . inv. č. 837, sign 14/18,

Mapa panství Bruntálského, 1579. , Muzeum v Bruntále.

Mapa panství hukvaldského, Muzeum Beskyd Frýdek – Místek.

Plán výstavby školy ve Studénce, 1884: Spisovna CHKO Poodří, regionálního pracoviště Studénka.

Elektronické zdroje

www.npu.cz

www.archives.cz

www.cuzk.cz

www.mza.cz

www.dendrochronologie.cz

www.oldmaps.geolab.cz

www.amo.ostrava.cz

www.mapire.eu

<https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra>

Přílohy

Seznam příloh:

- Příloha 1 (volná, CD)
 - Příloha 1a Text habilitační práce neveřejný¹ (soubor Augustinkova_2020_HB_neverej.pdf)
 - Příloha 1b Text habilitační práce veřejný² (soubor Augustinkova_2020_HB_verej.pdf)
 - Příloha 1c Katalog k habilitační práci neveřejný¹ (soubor Augustinkova_2020_katalog_neverej.pdf)
 - Příloha 1d Katalog k habilitační práci veřejný² (soubor Augustinkova_2020_katalog_verej.pdf)

¹ k užití ve studovně Ústřední knihovny KTF UK bez možnosti kopírování

² k volnému užití s možností kopírování

Profesní životopis

Mgr. Lucie Augustinková, Ph.D.

Adresa: Gen. Píky 2917/19
702 00 Moravská Ostrava
telefon: 737 976 884
mail: metis@centrum.cz

narozena 15. 12. 1974 v Ostravě

Vzdělání:

- 1993–1998 – Filosofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, obor historie – dějiny umění
- 2001–2003 – čtyřsemestrální studium Dějiny architektury a péče o nemovité památky na Fakultě architektury Českého vysokého učení v Praze.
- 2011–2014 – doktorské studium na FA ČVUT, studijní program Architektura a urbanismus, obor Dějiny architektury a památková péče

Dosavadní praxe:

- od roku 1994 do roku 2006 Ostravské muzeum, kurátor umělecko-historických sbírek
- 2000–2007 Národní památkový ústav v Ostravě, památkář – stavebněhistorické průzkumy
- 1999–2000 učitelka na základní škole v Ostravě – Výškovcích, Šeříkova 33 a základní škole v Ostravě Porubě, L. Štúra 1085

- 1998–1999 výuka dějin výtvarné kultury na Střední umělecké škole v Ostravě, Poděbradova 33
- 2006–dosud – osoba samostatně výdělečně činná – zpracovatel stavebněhistorických průzkumů
- červen–listopad 2007 – zkrácený úvazek na Národním památkovém ústavu, územním odborném pracovišti v Ostravě, výzkumný pracovník
- 2007–2016 – odborný asistent na katedře architektury Stavební fakulty Vysoké školy báňské - Technické univerzity Ostrava
- 2016–dosud – odborný asistent na katedře městského inženýrství Stavební fakulty Vysoké školy báňské - Technické univerzity Ostrava
- 2011–dosud – soudní znalec v oboru stavebnictví, stavební odvětví různá, specializace historické konstrukce a historické stavební materiály a v oboru školství a kultura, odvětví umění výtvarné, specializace historická architektura
- 2011–dosud – Stavební fakulta Vysoké školy báňské - Technické univerzity Ostrava, zaměstnanec znaleckého ústavu
- 2012–2016 – Stavební fakulta Vysoké školy báňské - Technické univerzity Ostrava, Katedra architektury, tajemnice pro Vědu a výzkum
- 2017–dosud – externí výuka na FPF SLU
- 2021- dosud-externí výuka na FFMU

Jazyková vybavenost:

- angličtina – základní státní zkouška, aktivní znalost
- němčina – vysokoškolská zkouška, aktivní znalost
- latina – vysokoškolská zkouška